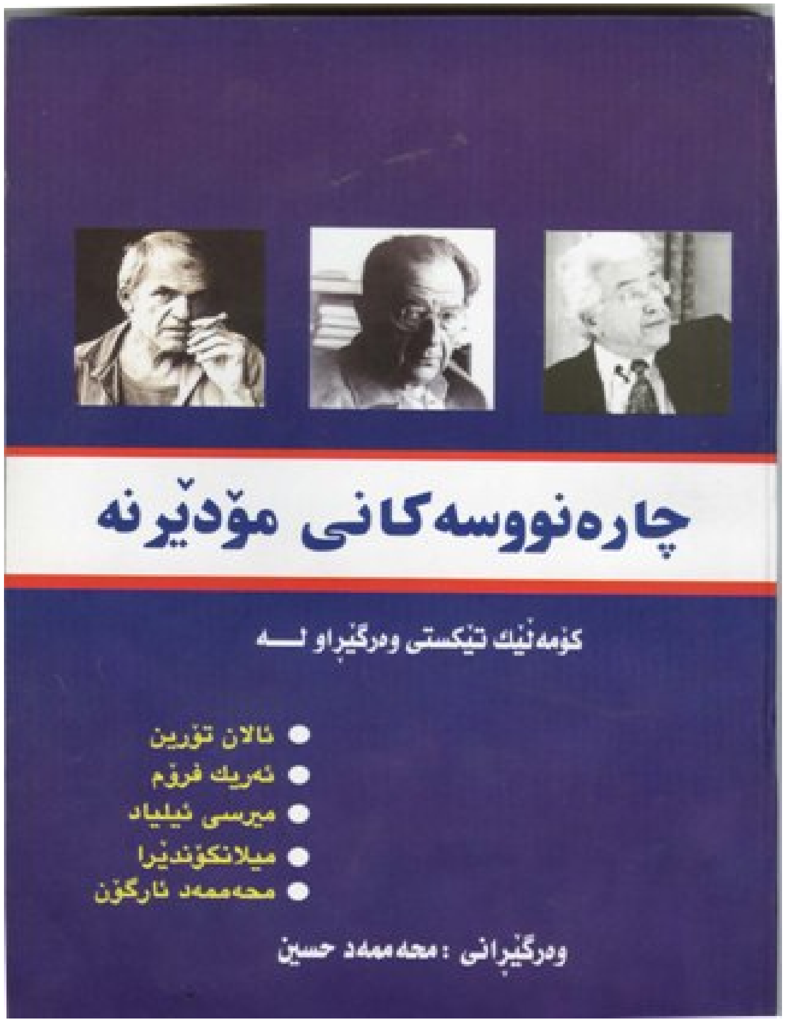

بڵاوکراوەی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا

زنجیرەی (٩٩)

ناونیشان / سلێمانی ± شەقامی گۆران ± فەرعەکەی صابونکەران- بازاڕی سلێمانی ± تەنیشت کتێبخانەی ئەوقاف

مۆبایل ئاسیا ٠٧٧٠١٥٧٥٠٦٧ ± سانا ٠٧٣٠١١٢٨٣٨٨

cwarcra_kurdstan@yahoo.com

نرخی (٣٠٠٠) دینارە

چارەنوسەکانی مۆدێرنە

چەند تێکستێکی وەرگێڕدراو

١- ئالان تۆرین
٢- ئەریك فرۆم
٣- میرسی ئیلیاد
٤- محەمەد ئارگۆن
٥- میلانکۆندێرا

وەرگێڕانی : محەمەد حسەین

چاپی یەکەم

٢٠٠٧

پێناسی کتێب

ناوی کتێب: چارەنوسەکانی مۆدێرنە
بابەت: تێکستی وەرگێڕاو
وەرگێڕانی: **محەمەد حسەین**
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم ٢٠٠٧
چاپ: چاپخانەی چووارچرا
تیراژ: ١٠٠٠دانە
ژمارەی سپاردنی (١٠٤٨) ساڵی ٢٠٠٦ ی پێدراوە.
بەردیی ئیاکترۆنی وەرگێڕ: hemeh@maktoob.com

چەند وشەیەك لەبری پێشەکی

خوێنەری ئازیز...

لەهەڵبژاردن و دیاری کردنی ئەم بابەتانەی لەم کتێبەدا هاتوون هیچ پلان و بەرنامەیەکی پێشوەختم نەبووە بۆ وەرگێڕان و بڵاوکردنەوەیان لەچوارچێوەی کتێبێکدا ، هەموویان لەئەزمونی خوێندنەوەی ڕۆژانەی خۆمەوە ئاشنایان بووم و دوای خوێندنەوەیان گەیشتومەتە ئەو باوەڕەی کەوەرگێڕانیان خزمەتێك بەڕۆشنبیری کوردی ئەکات ، یان دەشێت پەنجەرەیك بێت بۆ فراوانکردنەوەی ئاسۆکانی بیرکردنەوەو خەیاڵی خوێنەری کورد . بەشی زۆری کتێبەکە سێ لێکۆڵینەوەی یەکەمیانە کەبەگشتی چەند دیاردەیەکی جیهانی مۆدێرن تاوتوێ ئەکات ، هەروەها بیروڕای گەورە بیریاری فەرەنسی ئالان تۆرینی لەخۆ گرتووە دەربارەی ئەو ئاراستە فکری و فەلسەفیانەی بە پاشنوێگەریpostmodernist ناسراوە و ئەمڕۆ لەخۆرئاوا و ، تاڕادەیەك لە هەمووجیهانیشدا بۆتە بابەتی خوێندنەوەو گفتوگۆلەسەر کردنی هەموو ئەوانەی خوێندنەوەو گرنگیدان بەکێشەفکریەکانیان بەلاوە جێگەی بایەخە ، بەشەکەی تری کتێبەکە

دەربارەی گرفتەهاوچەرخەکانی دیاردەی فۆندەمینتالیزم و چەند بابەتێکی تری فکری ئەدەبیە . دوای خوێندنەوەی ئەم بابەتانەو دروستبونی خولیای وەرگێڕانیان لەلام ، هەمیشە ئەو پرسیارەم لائامادەبووە ، کەئایا ئەم تێکستە چ وەڵامێکی ئەو پرسیارە فکریانە ئەداتەوە کە ئەمڕۆ خوێنەری کورد عەودالی دۆزینەوەی وەڵامەکانیانە ، یان ئەم تێکستە چ نەوتراوێك بەخوێنەری کورد ئەڵێت ، ئایا چ بیرۆکەیەکی تازە ئەخاتە بەرچاوی خوێنەری کورد و چەندە ئەتوانێت کلاوڕۆژنەیەکی ئاوەڵابێت بۆئەوەی خوێنەری کورد بتوانێت کولتورەکانی ئەوانی تری پێ ببینێت ؟ دیارە لەگەڵ ئەم پرسیارانەشدا هەمیشە خەمی لایەنە هونەریەکانی وەرگێڕان و ، ئەمینی و پاکی و ڕاستگۆیی لەگواستنەوەی بیرۆکەو بۆچونی نوسەرانی خاوەنی تێکستەکەدا خەمێکی ئامادەو زاڵ بووە لەلام ، دوای هەر وەرگێڕانێکیش مەسەلەی کوردانەن و داڕشتنەوەی دەقەکە بەو جۆرەی لەگەڵ زەوق و خەیاڵ و بیرکردنەوەی خوێنەری کوردا بگونجێت مەسەلەیەکی بنەڕەتی بووە لەلام ، چەند گرنگ بووە بۆمن کەبیرۆکەی نوسینەکان بگوازمەوە ، هێندەیش بەلامەوە مەبەستبووە لە سەرلەنوێ داڕشتنەوەی دەقەکەدا ڕەچاوی ئەوپرسیارە بکەم " گەر کوردێك ئەم دێڕە ، یان پەرەگرافەی دەربڕیایە چۆن دەری ئەبڕی "

لەبەردەم گرنگی و پێداویستی وەرگێڕانیشسدا پێم خۆشە لەگەڵ خوێنەراندا بپرسم : گەر بە وەرگێران نەبێت ئێمە ئەتوانین چ کارلێکێك لەگەڵ ڕۆشنبیریە جیاوازەکانی دەرەوەی خۆماندا بکەین ؟ چۆن بتوانین ئەو کەلێنانە پڕبکەینەوە کە تائێستا بەدەقی خۆماڵی و هەوڵی نوسەرەکانی

کورد پڕنەکراوەتەوە ؟ پێداویستی ئێمە بۆ وەرگێڕان لەوەوە نەهاتووە کەچەندە کتێبخانەیەکی هەژارو دەست کورتمان هەیە ، بەڵکو بۆئەوەی ژیانێکی ڕۆشنبیری هاوچەرخ و زۆرجێنەماومان لەکاروانی ڕۆشنبیری مرۆڤایەتی سەردەمی گلۆبالیزەیشن هەبێت ، پێویستە یەکێك لەپردە سەرەکیەکانمان وەرگێڕان بێت . لەبەرئەوەی واقعی ڕۆشنبیری کوردی بەبەراورد بەکولتورەکانی دەورو پشتمان لەدواکەوتوییەکی ترسناکدا ئەژی ، ئێمە لەهەموو کایە زانستی و مەعریفی و ئەدەبیەکاندا پێداویستیەکی ژیانیمان بەوەرگێڕان هەیە ، پێویستمان بە دامەزراوەییکردنی کاری وەرگێڕان و هاندان و دەستگیرۆیی کردنی ئەو هەولآنە هەیە کەبۆ خزمەتکردن لەم بوارەدا لەگەڕدان .

بابەتەکانی ناو ئەم کتێبە زۆربەیان پێشتر لەگۆڤارو ڕۆژنامە کانی کوردستاندا بلآو کراوەتەوە ، بەلآم بەهۆی سنورداری بلآوبونەوەی ئەو بلآوکراوانە بەباشمزانی لەدوتوێی ئەم کتێبەدا ، جارێکی تر بەهیوای بەشداری کردنێك لەو کاروانە ڕۆشنبیریەی ئەمڕۆ بەوەرگێڕان کەوتۆتە گەڕ ، ئەم هەوڵە خاکیەم بخەمە پێشچاوی خوێنەری کورد ، بەهیوام بەشداریەك بێت لەو ئەرکە ڕۆشنبیریەی کە لەسەر شانی هەریەکەمانە .

وەرگێڕ

لەمۆدێرنەو پاش مۆدێرنەدا
چارەنوسەکانی مۆدێرنە

ئالان تۆرین

بیرۆکەی مۆدێرنە بەسەرهزری مرۆڤایەتیدا زاڵ نەبوو تەنها پێش دروستبونی کۆمەڵگای پیشەسازی نەبێت . ئەوەبوو ململانێکانی ڕابردوو ، سیستەمە کۆنەکان ، بڕوا ئاینیەکان ، متمانەی ڕەها بەعەقڵ ، هەموویان پێکەوە هێزێکی زۆرو یەکانگیریەکی پتەویان بەخشیە فۆرمی ئەو کۆمەڵگا مۆدێرنەی کە بەخێرایی پریشکی ئاگرەکەی دەرئەچوو ، ئەو کاتەی کە ئەزمونە واقعیەکان جێگەی هیوای گرتەوە . ئیتر لەوە بەدواوە کۆمەڵگای نوێ هەربەوەوە نەمایەوە کە شێوەیەکی ناکۆك بێت بۆ ئەو کۆمەڵگا کۆنەی کە دەمانویست وێرانی کەین و تێی بپەڕێنین ، بەڵکو بوبەواقعێك . مێژووی مۆدێرنە مێژووی هەڵقولاَنی ئەو لایەنە کۆمەلاَیەتی و ڕۆشنبیریانەیە کە وردە وردە دورکەوتنەوە لە بڕوابونیان بەمۆدێرنە بەو واتایەی تەعریفێکی بەرجەستەبێت بۆخێرو چاکە . ئەوە بوو بەکاریگەری نیچەو فرۆید و ڕوناکبیران لەپێشی هەموولایەکەوە مۆدێرنەیان ڕەتکردەوە . بەناوبانگترین شەپۆلی فکری مۆدێرنە لە هۆرکهایمەرو هاوڕێکانیەوە لە قوتابخانەی فرانکفۆرت ، تائەگاتە میشیل فۆکۆ ، کەوتنە ڕەخنە گرتنێکی توندی مۆدێرنە ، ئەمەش دواجار بە گۆشە گیربونێکی تەواوی ڕۆشبیران لەکۆمەڵگایەکدا کۆتایی هات کەئەوان بەسوکایەتیەوە بە (کۆمەڵگای جەماوەر) ناودێریان کرد . شانبەشانی ئەم ڕەخنە گرتنە فکریانە و هەندێك جار تەواو دوریش لێیانەوە ، نەتەوەکان و مەیلی سەربەخۆییان و ئینتمایان بۆمێژوو شوناسیان گرنگیەکی زیاتری پەیداکرد ، بەڕادەیەك سەدەی بیستەم بوبەسەدەی نەتەوەکان ، وەکو چۆن سەدەی نۆزدەهەم سەدەی چینە کان بوو لانی کەم لە ولاَتە مۆدێرنەکاندا .

دواتر کۆمپانیا گەورەکان وەکو لایەنێکی زۆرجار بە هێزتر لە دەوڵەتە نیشتمانیەکان لەئەمریکاو یابان و ئەوروپاوە هاتنە مەیدان . ئەمانە زیاتر لەوەی کەهەر تەنها چالاکیەك بن بون بەناوەندی بڕیاردانیش . دواجار ئەوەبوو بەرخۆری (ئستهلاك)جەماوەری پێش ئەوەی لەئەوروپاو بەم دواییەش لەیابان بتەقێتەوە لەئەمریکا تەقیەوە . ئێستا بەشوێن ئەو پەیوەندیە جەماوەریەدا کە هاتۆتە ناو ژیانی گشتیەوە جیهانێکی تایبەتی خەیاڵ و ئارەزوو هاتۆەتە ئاراوە ، گەر زۆرساکارتر بدوێین جیهانی جەستە هاتووە — ئەوەی وا پێشتر عەقلانیەت ڕەتی ئەکردەوە ± ئیدی ئەم جەستەیە بەسەرکوتکراوی بێت ، یان بە بەندکراوی .

بەلاّم بەو ڕادەی کە عەقڵ ئامێری (العقلانيةالاداتية) تۆڕی پەیوەندیەکانی خۆی ئەچنێت لەو هێزە کۆمەلاّیەتی و ڕۆشنبیریانە مۆدێرنەیش پێگەکانی خۆی ئەچەسپێنێت ، ئالێرەدایە ئەتوانین قسە لەسەر کۆمەڵگای پیشەسازی بکەین ، بەڵکو کۆمەڵگایەکی پشەسازی نویّ ، یان سەروی کۆمەڵگایەکی پیشەسازی نویّ . کۆمەڵگا زۆر مۆدێرنەکان هەست بەوە ئەکەن تەقینەوەیەك هەڕەشەیان لێئەکات . بەلاّم گرنگی تەکنۆلۆجیا لەڕایی کردنی کارەکانیدا ڕێگەی بۆخۆش ئەکات کە هەنگاو بنێت بەڕێگای تەبایکردنێك لەنێوان خۆکارامە کردنی تەکنۆلۆجی و پارێزگاری کردن لەجۆرێك زکهەڵگوشین (تقشف). یەکێك لەقوتابخانەکان بەتوندی بەرگری لەم جۆرەکۆمەڵگانە کرد ، ئەم قوتابخانە کە بەم دواییانە بەتایبەتی لەفەرنسادا سەری هەڵدا ، بەرگریکارێکی باشی عەقلانیەتی سەردەمی

ڕۆشنگەریە ، تائەو کاتەی کەلێنە برژوازیەکانیان پڕکردەوە و سەردەمی شۆڕشگێڕیان کورتکردەوە لەڕێگای حوکم ڕانیە دورودرێژەکانیانەوە .

چ کاتێك تەقینەوەی مۆدێرنە کامل و گشتگیر بوو نەك لاوەکی ؟

ئەوکاتەی عەقڵ ئامێری بەیەکجاری دابڕا لەجیهانی لایەنە ڕۆشنبری و کۆمەلاّیەتیەکان ئەم تەقینەوە گشتگیرەی مۆدێرنە ڕویدا . ئەوەبو ئەوکات غەریزەی خۆشەویستی (ئیرۆس) و بەرخۆری و کۆمپانیاگەورەکان و نەتەوەکانیش بەشێوەیەکی ئازاد و دور لەیەك پێکهاتن ، وەك چۆن چیا سەهۆڵیەکان کاتێك لەکەنارەکانی خۆیان دائەبڕێن لێکتر دور ئەکەونەوەو بەیەکدا ئەکێشن و دواتر بەشێوەیەکی کاتی ئەلکێنەوە بەیەکەوە . بەشێوەیەکی ڕونتر ئێمە لەمۆدێرنە دەرئەچین ئەوکاتەی وازلە پێناسە کردنی ڕەوشت ئەهێنین ، یان وازلە پێناسەی شێوەی ڕێکخستنی کۆمەلاّیەتی ئەهێنین لەڕێگای دانانیەوە لەتەوەری : نەریت ± مۆدێرنە ، یان دواکەوتن ±گەشەکردن ، وەك چۆن هەمووجارێك ئەو ولاّتانەی پیّ ئەناسرێت کە تەواو پرۆسەی بەمۆدێرنکردنیان modernizationتیائەنجامنەدراوە . ئێمە بەشێوەیەکی هۆشیارانە و بەشێنەیی لەم چارەنوسەی مۆدێرنەدا ئەژین ، لانی کەم لەساڵی ١٩٦٨وە . لەسەرجۆرێك لەشیکردنەوەی واقعە کۆمەلاّیەتیەکان دەوەستین لەڕێگای دانانیەوە لەناو مێژوویەکدا کەدەکرێت مانایەك و ئاراستەیەکی هەبێت .

بیری کۆمەڵایەتی خۆبەخۆیی (العفوی) و ئایدۆلۆجیاکان و کەم داهاتی ڕوبەڕوی هە ر سەرچاوەیەك ئەبێتەوە بەتەنیشت مێژووەوە . بەرامبەر قەیرانی هزری کلاسیکی ، دەربارەی مۆدێرنەو ئایدۆلۆجیای مۆدێرنە ، دوو وەڵامی گونجاومان هەیە :

یەکەم : وەڵامی پۆستمۆدێرنەکانە کە جەخت لەسەر حەتمیەتی هەڵوەشاندنەوەی ئەکەنەوە .

بەڵام دووەمیان ئەڵێت : ئەتوانین و پێویستە لەسەرمان بەرگری لەمۆدێرنە بکەین ، بەڵکو فراوانیشیکەینەوە .. ئەمە بۆچونی هابرماز و منیشە .

بەڵام پێش تێپەڕین بەم ئاراستەدا پێویستە تا کۆتایی ڕێگاکە بڕۆین ، کەلەبیرۆکەی کلاسیکی دەربارەی مۆدێرنە وە دەست پێ ئەکات تائەگاتە قەیرانەکەی و هەڵوەشاندنەوەی و دواجار پەرتەوازەبونیشی .

بازاڕو جیتۆ : (*)

ئەو کاتەی کۆمەڵگا دورئەکەوێتەوە لەیەکێك لەپرەنسیپەکانی بەعەقڵانیکردن جگە لەکار ، قەیرانی مۆدێرنە ئەگاتە ئەو پەڕی ، بەهەمان شێوە بازاڕیش بەجۆرێك کاری خۆی ئەکات کە لەڕێگای شوناسە مێژوویەکەیەوە نەبێت خۆی ناناسێت ، لەکاتێکدا لایەنەکان هیچیان بۆنامێنێتەوە جگە لەسەرچاوە ڕوناکبیریە هاوبەش و تاکیەکان individual . ئایا دەکرێت لێرەوە بچین بۆگفتوگۆکردن لەسەر قەیرانی مۆدێرنە ؟ قەیرانی سیستەمەکان و لایەنەکانیش؟ ئایا مێژووەکەی مێژووی ئەو کاولکاریە گشتییە نیە لەهەر پرەنسیپێك لەپرەنسیپەکانی یەکێتی نێوانیان ؟ دوای دابڕان لە ژینگەی مادی و مەعنەوی پیرۆز ،

تێگەیشتنە عەقڵانیەکان بۆجیهان کەوتنە وێران بوون . ئیتر وێنەکانی ئەو کۆمەڵگایەش پەرتەوازە بوو کەبەوە دەناسرا ئەو شوێنەیە پەیوەندیەکانی نێوان دامەزراوەکان و ئەو لایەنە کۆمەڵایەتیانەی تیادروست ئەبێت کەلەڕێگای خێزان و قوتابخانەوە لەڕوی کۆمەڵایەتیەوە یەکانگیر ئەبن (اندماج) . هەر لەدوالیزمی مەسیحیەتەوە بۆتاکگەرایی و لەڕۆمانتیکیەتی پاش شۆڕشەوە بۆڕۆشنبیریە جیاوازەکانی لاوان بەتەواوی ناکۆکن لەگەڵ ڕۆشنبیری کۆمپانیا گەورەکان . بۆچی لێرەوە نەچینە ناو ئەوبەشە گەورەی مۆدێرنەوە وا مۆدێرنەی تیا گەشەئەکات و هەر بەخودی خۆی خۆیشی ڕەتئەکاتەوە ؟ ئێمە ماوەیەکی زۆرپەلەمان ئەکرد لەشاردنەوەی جیهانێکی یەکگرتودا ، لەوڕووەوە کەمرۆڤ پێگەی خۆی داگیرئەکرد لەسروشتی خوداوەند دا ... بەڵام ئەوەی ئەمڕۆ ئەمانترسێنێت داخرانی جیهانێکی زۆرچەسپیوی خاوەن یاسایی زۆرەملێ نیە ، بەڵکو بەپێچەوا نەوە ، ئاژاوەی کۆمەڵگایەکە بەتوندی ژینگە تەکنۆلۆجی و ڕێکخەریەکانی لەگەڵ ژینگەی ئارەزوە مرۆییەکان و شوناسەکاندا توشی بەریەککەوتن بووە . هەمو ڕەوتە جیاوازەکانی پۆست مۆدێرنە لایەنە جۆربەجۆرەکانی ئەم تەقینەوە ڕۆشن ئەکەنەوە ، بەڵام پێویستە لەواقعە مێژوویەکەیدا وەسف بکرێت ، پێش گەڕان بەدوای ڕەنگدانەوەکانی لەو فکرانەدا کەخۆی بۆخۆی تەقیوەتەوە ، وەك تەقینەوەی ئەو جیهانەی شیکاری ئەکات (مەبەست جیهان و فکری پۆستمۆدێرنەیە / و.کوردی).

نابێت لێرەدا لەچەمکەکانی مرۆڤەوە دەست پێبکەین ، بەڵکو بەپێچەوانەی ئەو فکرانەی وا پابەندی لایەنە ئابوریەکانن ڕاستی مەسەلەکە ئەوەیە

سۆسیۆلۆجیای ڕێکخستنەکان لەم حاڵەتەدا ڕۆڵی ڕوناکبیری ناوەندی ئەگێڕێت . سۆسیۆلۆجیای ئەرکەکان ، یان دامەزراوەکان بوو چەند ڕێکخستنێکی پێشکەش کرد بۆئامانجی ئابوری و کارگێڕی و کۆمەلأیەتی بەسیفەتی ئەوەی چەند بزوێنەرێکن بۆعەقلأمێری ودواجار توانای ئەوەیان هەیە پەیوەندیەك لەنێوان ڕێساکانی کارکردن و ڕفتارە تاکی و کۆمەڵیەکان دروستبکەن . بەلأم سۆسیۆلۆجیای ڕێکخستنەکان ئەم وێنانەی شکاند . هەندێك جار لەڕێگای ڕەخنەی کۆمەلأیەتیەوە ، بەتایبەتی ئەو کاتەی تابلۆیەکی نەدرەوشاوەی بۆ " مرۆڤی ڕێکخراو " دروست کرد وەك چۆن (و. ه . ویت whyte,w.h.) لەزۆربەی حاڵەتەکاندا پێی وایە ، ئەوکاتەی بەشێوەیەکی زۆربەپیت ئەوەی بۆدیاری کردین ، کەوا ڕێساکانی ڕێکخستن ، تەنانەت ڕایی بونی کارە تێبینی کراوەکان ، هیچ نیە جگە لەوەی کەدابەشکردنێکی فشۆڵە و لەنێوان فشارێکی زۆر و ناچارکردندا دەگۆڕێت . هەربۆیە ڕێکخستنی چالاك ئەوە نیە وا دیارو شەفاف و ئاشکرایە ، بەڵکو ئەوڕێکخستنەیە وا ئەزانێت ئاڵۆزی و ململانێ و گۆڕانکاریەکان ببات بەڕێوە . ئالێرەدا بیرۆکەی ستراتیجیەت شوێنی بیرۆکەی بەڕێوبردنی پرۆژە ئەگرێتەوە . بیتر دروکەر p. drucker بەشێوەیەکی دیار هەستا بەدارشتنی ئەم کودەتایە . ئەوەبوو کتێبەکانی هربرت سیمۆن و جیمس مارتش لەولأتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و هەروەها کتێبەکانی میشیل کروزیە لەفەرەنسا لەئاستێکی تیۆری گەورەتردا قەیرانی نەزعەی عەقلئامێری بۆدیاری نەکردین ، بەپێچەوانەوە ڕادەی تازەبونەوەی نیشانداین ، بەمەرجی دابڕانی لەهەر سەرچاوەیەکی پابەند

بە سیستەمی کۆمەلأیەتی و سەرچاوەی کۆمەڵگا . ئەم عەقڵانیەتە بەتەواوی پەیوەندی دارە بەبابەتی گۆڕانکاری کۆمەلأیەتیەوە . بەم جۆرە کۆمپانیا وازی لەوە هێناوە ڕۆڵی بنەڕەتی هەبێت بۆکۆمەڵگای پیشەسازی مۆدێرن ، بەڵکو لێرە بەدواوە ئەو جەنگاوەرەیە کە بەناوی کۆمەڵگای نیشتمانی ، یان بەناوی خودی خۆیەوە ، لەبازاڕە جیهانیەکاندا شەڕی گواستنەوەی تەکنۆلۆجیا ی تازە ئەکات بۆبەرهەمهێنان . هەروەها بۆخۆگونجاندنیشی لەگەڵ دەورو بەرەکەیدا بەردەوام گۆڕانکاری و خۆنوێکردنەوە ئەکات کە زۆربەکەمی پێشبینی ئەکەین . سیمۆن قسەی لەسەر عەقلأنیەتێکی سنوردار کرد و کرۆزییەش لەسەر سانسۆری شتەناموتڵەقەکان . ئەم شیکردنەوە کۆمپانیامان نیشان ئەدات بەسیفەتە ستراتیجیەکەی (شارەزا لەکارو باری ستراتیجیدا) کەئاسۆیەکی ڕونی هەیە لەڕێکخستندا بەو سیفەتەی ڕێکخستنێکی زانستیە بۆکار ، بەلأم هاوکات ستراتیجیەتێکی کراوەیە بەسەر جیهانی دەرەکی و مەسەلە مرۆییە ناوخۆییەکان بۆڕێکخستنێکی ئاڵۆز . دوای ملکەچکردن بۆسیستەمی بەهێزوو سانا ، ستایشکردن و بەدواداچونی ڕێکخستنێکی لاوازو نەرم و ئاڵۆز دەستی پێکرد . لەهەمان کاتدا ئەم چەمکە دەوڵەمەند ترە لەو تازەگەریە وەزیفیەی وا شوێنی ئەگرێتەوە و زۆر لەویش خاکی ترە ، چونکە ئەوەی قبوڵکرد وازبهێنێت لە پرەنسیپێکی سەرەکی کۆمەڵناسی کلاسیکی و پەیوەندیەکانی ڕێسای دامەزراوەیی و ڕفتارەکان . ئەم ستراتیجیەتە ئەتوانێت پشت ببەستێت بە بەکارهێنانی شێوازە یابانیەکە بەرامبەر ئەو کۆمپانیانە ی وا لەسەر بنەمای پەیوەندیەکانی هاوبەشی

کردن و دەسلاّتگەرایی پێکەوە دروست بووە . بەهەمانشێوە ئەتوانێت هەربەوەوە وازبهێنێت کەکۆت و بەندەکانی بازاڕ و قەدەغەکانی بێنێتە ناو کۆمپانیاکانەوە ، ئەم نموزەجەیش ناونراوە "silicon valle " . دەکرێت وێنای ستراتیجیەتی تەواو جیاوازی کۆمپانیا بکەین ، ستراتیجیەتێك کەئەزانێت چۆن تەماهی بکات لە نێوان لکاندنی کۆمپانیاکە بە هاندانی پرۆژە کەسیەٍ پیشەییەکانەوە . دواجار کۆمپانیاکەیش ئەتوانێت بەدوای فراوان ترین ڕێژەی هاوبەشی ئەندامەکانیدا بگەڕێت لەبواری کارکردنیدا و لەخۆگونجاندنیدا لەگەڵ بازاڕدا .تێگەیشتنەکانی ئەم کۆمپانیا بەشێوەیەکی دیار بەرەو دەرەوە ئەڕوات ، سەرەڕایی بایەخە بەردەوامەکانی بۆ سازکردنی سەرچاوە مرۆیی و تەکنۆلۆجیەکانی .

گەر بێتو چەمکی کۆمپانیا فراوان کەینەوە بۆئەوەی هەمووکۆمەڵگا بگرێتەوە ، ئەوا دەمان بات بۆگوتنی ئەو ڕاستیەی کەوا ئێمە لەکۆمەڵگایەکی پیشەسازیدا ناژین کەچەند ململانێیەکی کۆمەلاّیەتی ناوەندی زاڵ بۆتە سەریا ، بەڵکو لەبەریانێکی گۆڕانکاری بەردەوامداین . ئەمە بەرەو دەریایەك ، یان ڕوبارێکی ترسناك هەڵیگرتوین ، خستوینیەتیە بەردەم وەلاّم دانەوەی خێرای چەند ڕوداوێکی چاوەڕوان نەکراو کەلەبەشێکی زۆریا بڕێکمان پێشبڕکێکە ئەبەینەوەو ئەوانی ترمان غەرق ئەبین . بیرۆکەی بازاڕ چووە شوێن بیرۆکەی کۆمەڵگا ، ئەم گۆڕانکاریە لەگەڵ داڕوخانی سیستەمە کۆمۆنیستیەکاندا شێوەیەکی درامی وەرگرت ، چونکە ئەنجام گیری بەرپرسە سەرەکیەکانی ئەو ولاّتانە ئەوە بوو کەوا : سیستەمەکانیان قابیلی چاکسازی نیە ، هەر بۆیە دەکرێت فڕێ بدرێتە سەر

شەپۆلەکانی ئەو ڕوبارە نەناسراو و هەڵەشەوە ، هەرچەندە ئەمە لەخراپترین بارودۆخیشدا بێت ، ئەوە بوو هەوڵیاندا بۆ تازەکردنەوەی ئابوری بازاڕ بەهەر نرخێك بێت . ئەوەتا ئێستا ئێمە ، لەخۆرهەلاّت و لەخۆرئاوا لەگەڵ تەوژمی ئەو شەپۆلانەی کۆمەڵگادا مەلەوانی ئەکەین کەوا لەسێ کۆمەڵە پێکهاتووە : کۆمەڵەی ڕابەرە کەشتیەوانەکان ، ئەمانە پێکهاتون لەو کۆمەڵە کەمەی وا سەرکردایەتیناکرێن ، بەڵکو ئەوانەی واوەلاّم دەرەوەی ئاگادارکردنەوەکانی بازاڕ و بارودۆخن بەگشتی ، ئەمانە گەشتیارە بەرخۆرەکانن ، لەهەمان کاتدا ئەندامی ستافەکانیشن ، ئەوپاشماوانەن وا زریانەکە لەگەڵ خۆیدا هەڵی گرتون و فڕێی داوەنەتە دەریاوە ، وەکو پێرێك کەهیچ کەڵکێکی نیەو قورساییەکی زیادەیشی هەیە . ئەم کۆمەڵگا لیبرالیەی وا جێگەی کۆمەڵگای چینە کانی گرتۆتەوە ، لەڕوی کۆمەلاّیەتیەوە ئامادەباش کراوە بۆ ئەوەی چاودێریەکی خوداوەندانەی هەبێت و – دیمۆکراسیەت وشێوەکانی تری دەوڵەتیش ± کۆیلەیەتی تیایدا شوێنی ئستغلال (خراپ بەکارهێنان) بگرێتەوە . هەروەها بەشێوەیەکی تایبەت تێگەیشتنی پاشکۆیەتی شوێنی تێگەیشتنی هاوشانی و هاوکاری بگرێتەوە .

ئەم وێنە لیبرالیەی کۆمەڵگا زیاتر ئەو کەسانە سەرسام ئەکات کەوا لە کاری سیاسی ئیرادەگەری و شۆڕشگێڕانەدا نائومێد بوون ، هەر ئەمەیشە تەفسیری ئەو نەشئەمان بۆئەکات کەهەندێك لەچەپە کۆنەکانی گرتۆتەوە ، (★★)ئەوان یەکسەر ئەچنە ناولیبرالیەتێکی توندڕەوانەوە و ئەکەونە پیاهەڵدان بەکەلێن و بۆشاییەکانی سیستەمە کۆنەکەوە ، لەگەڵ ئەو

ئازادیەی ژیانی تایبەتی و دەرچوون لەو کۆت و بەندانەی وا نموزەجە ئیداریەکانی کۆمەڵگا دەیسەپاند . لەسەر ئەم پێشکەوتنەی وائەمریکیەکان بەلیبرالیەتی ئاژاوەگێڕی ناویان ئەبرد ، ئەم کۆمەڵگا تەسك بۆتەوە بەس بۆکۆمەڵگایەکی ئامێری ، یان ستراتیجیەتێك کەڕابەرایەتی ئەکات و ئەیگۆڕێت . نابێت ئەوەمان لەبیربچێت کە ئەویش دیسانەوە کۆمەڵگایەکی دڕندەیە کە وردە وردە چانس و دەرفەتی خەڵکە فەرامۆشکراوو نەخوازراوەکانی تیا کەم ئەبێتەوە بۆچونە ناو پێشبڕکێکەوە . لەم ڕووەوە جیاوازیە کۆمەڵایەتیەکان فراوان ئەبنەوە ، لەگەڵ ئەوەی کەچینی ناوەند هەر لەزیادبوندایە و هیچیشیان لێ دور ناخرێتەوە جگە لەکولتورە کەمینەییەکەی خۆیان کەوا پەیوەندیەکی زمانەوانی دوولایەنەی ناهاوسەنگ گرێی ئەدات کولتوری زۆرینەوە ؟ ناکۆکی ئەم کەمینانە لەگەڵ زۆرینەدا وای کرد لەگەورە پیاوانی بەرهەمهێنان و بەرخۆری و کەرتی پەیوەندیەکان مانایەکی تازە بدەنە ڕووبەڕو بونەوەی نێوان ڕاستڕەو و چەپڕەوەکان . لێرەوە ئیتر ڕاستڕەوەکان بەرگری ناکەن لە بالأیی چینێك ، بەڵکو بەرگری لەو خەڵکانە ئەکەن والەپێشی پێشەوەن و بڕوایان بەستراتیجە باشەکان هەیە بۆ کەم کردنەوەی تێچوونە کۆمەڵایەتیەکانی گۆڕانکاری . لەلایەکی ترەوە چەپەکان بەرگری لەخەڵکە دورخراوەو پەراوێزکراوەکان ئەکەن زیاتر لەوەی کەبەرگری لەچەوساوەکان بکەن . ئێستا بەجۆرێك کارئەکەن کەزۆر هەستیارن بەرامبەر نایەکسانی گەورەی نێوان باکورو باشور و ئەو مەترسیانەی وا هەڕەشە لەگۆی زەوی ئەکات ، هەروەها بەرامبەر گۆشەگیرکردنی هەندێك توێژی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری

فەرامۆشکراو . تائێستایش ڕۆحیەتی چەپڕەوانە لەگەڵ زۆر کێشەی سەختدا توشی بەریەك کەوتن ئەبێت ، چونکە ئەوان ئێستا بەناوی کەمینەیەکەوە قسە ئەکەن نەك زۆرینە . هەر بۆیە دەبینین ئێستاحیزبی دیموکراتی ئەمریکی هەوڵ و ڕەنجێکی زۆرئەدات بۆئەوەی لەم دیاری کردنە تەقلیدیە دەربازبێت کەوا حەتمەن توشی شکستی ئەکات .

ئەم لیبرالیزمە توندەڕەوە پیشەوای نەزعەی بەمۆدێرنە کردنە (التحديث)، بەلأم لەهەمانکاتدا تێی ئەپەڕێنێت و ڕەوتێکی کۆمەڵگای ئابوری دروست ئەکات کەدەبێتە زەمینەی پێگەیاندنی ڕۆشنبیری پۆست مۆدێرنە. ئەمە شێوازی بالأدەستی کارگێڕیە لەکۆمەڵگای کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا .

هەرکاتێك کۆمەڵگا وردە وردە لەگەڵ بازاڕدا تەماهی کرد لەڕوی گرەوە ئایدۆلۆژی و سیاسیەکانەوە وەك ئەوە دەرئەکەوێت کەون بووە ، ئەو کات ئیتر هیچی تر نامێنێتەوە جگە لەململانێ لەپێناوی پارە و سامان و گەڕان بەدوای شوناسدا . ئێستاکێشە ناکۆمەڵایەتیەکان شوێنی کێشەکۆمەڵایەتیەکانی گرتۆتەوە ، نمونەی کێشەکانی تاکەکەس و گۆیی زەوی کەوا زاڵ بۆتە سەربواری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا لەئاستی سەرەوەو خوارەوە و تاڕادەیەك لەهەموو ناوەڕۆکێك بەتاڵی کردونەتەوە . ئەم کۆمەڵگایە هەنگاوی فراوانبون نانێت تەنها دوای ئەوە نەبێت بەتەواوی بیری لێئەکاتەوە ، بەلأم بەوریایشەوە زۆرلە فکرە مەزنەکان و گوتارەقورسەکان ئەترسێت ، ئەوانەی تێکەڵیەکی سەخت لەنێوان نەزعە بیانوگەراییەکەیان و خەونەکانیان ئەکەن . هێزی گەورەی ئەم بیرو ڕا لیبرالیە لەوەدایە کەوەك جێگیرترین پاسەوان دەرئەکەوێت دژی گشت ئەو

هەولانەی بۆ وەرگرتنەوەی دەسلات لەگروپە دەسلاتدارەکان ئەدرێت ، بەتایبەتی ئەوانەی وا بەناوی مرۆڤ و کۆمەلگاوە قسە ئەکەن . یەکەم وادیارە ئابوری لەبەرامبەر توندی و دڕندەیی سەرکردەکان زۆرهێمن ترە ، چونکە کەمتر خودییە ، لەکاتێکدا پیاوە خاوەن بیرو باوەڕە چەسپیوەکان ، ئەوانەی واهەلگری پرۆژەی گەورەن هەمیشە لەهەولی سەپاندنی برواو دەسلاتی خۆیاندان .

ئەو ڕەخنەی وائەم بیروڕا بانگەشەی بۆئەکات قوربانی دەستی ئەو ئامێریبونەی تایبەت بەخۆیەتی ، ئەمە وای کردووە کۆمەلگا ڕوت و ئەبستراکت بێت ، بازاڕێکی درێژی بێ کۆتایی بێت لەگۆڕانکاری ، بەلام هیچ بایەخێك نادات بەو ڕفتارانەی کەدەرئەچن لەبازنەی ئەم نەزعە تەسکە . ئەمە گەڕانە بەرگریکارەکان تەفسیرناکات دەربارەی شوناس و بەڕێوەبردنی هاوسەنگیەکان . هەروەها لەمەیلی نیشتمان پەروەری و ڕۆشنبیری خەلکە پەراوێزکەوتوەکان ناگات ، بەکورتی ئەمە ئایدۆلۆژیای ئەوانەیە وا گۆڕانەکان بەڕێوە ئەبەن و هەست بە شایستەیی خۆیان ئەکەن لە (یاریەکەدا) ، بۆئەوەی جولانەوە لە ناکارایی بەباشتر بزانرێت و هێرش کردنیش لەبەرگری . بەلام هاوکات کەسایەتی سیستەمەکانی پەیوەندی لەخودگەرایی بەباشتر نازانێت ، ئەمانە دەستەبژێرێکن ناتوانین توانایان لەبەرچاو نەگرین بۆڕاکێشانی زۆرینە بێدەنگەکان بەدوای خۆیاندا .

نەزعەی لیبرالیەت بەهیچ شتێکەوە پێوەست نابێت تەنها بەڕوخسارێك لەڕوخسارە تەقیوەکانی مۆدێرنەوە نەبێت ، ئەویش مۆدێرنەی کارو گۆڕانکاریە . کەئەمەیش بەدابڕاوی لەڕوخسارەکەی تری ، کە مۆدێرنەی

شوناسێکی هەلقولاوە لەهەموو کارەکۆمەلایەتیەکان . دەربارەی خودێتی شوناسە خنکێنەرەکان ، جیتۆکان و مافیا دژوارەکان ، یان ئەو شوناسانەی کەوا لەسەر دیوارەکان و ئۆتۆمبیلە نەفەر هەلگرەکان ئەنوسرێن ، شوناسێك ئەنوسن بەڕاستی ناتوانرێت کۆدەکانی هەلوەشێنرێتەوە و بخوێنرێتەوە ، ئەمەیە شوناسێکی فەرامۆشبوو .

لێرەدا هیچ کۆمەلگایەکمان نیە کەهەر بازاڕێك بێت بەتەنها ، جگەلەو ولاتانەی وادەکرێت بازاڕ تیایدا دراوسێی جیتۆبێت و لەڕویی گۆڕانکاری و جولانەوەوە خەلکێکی پەراوێزخراوی تیاکۆبوبێتەوە . ماوەیەکی زۆرە ولاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا نمونەی دیارو ڕون و ترسناکی خۆی پێشکەش کردووە لەبواری کۆمەلگا تەقیوەکانەوە . ولاتە ئەوروپیەکانیش بەشێوەیەکی خێرا لێی نزیك ئەبنەوە سەرەڕای ڕاگەیاندنە ئاشکراکانیان دەربارەی نزیکخستنەوەی یەکانگیری کۆماری و ئاسایشی کۆمەلایەتی و تێکۆشانی پێویست دژبە نایەکسانی . بەلام تێکۆشان چەند شێوازێکی زیاتر دراماتیکیان وەرگرت لەو ڕوەوە کەشۆڕشێکی مەزنمان نیە ڕێگە بۆهەموو هەزاران خۆشبکات بژین و هەندێك جاریش لەجیتۆکە دەربچن . ولاتە دواکەوتوەکان و تەنانەت ئەو ولاتانەیش کەوا پێگەیەکی مام ناوەندیان هەیە وەك زۆربەی ولاتانی ئەمریکای لاتینی بەخێرایی بەرەو دوالیزمێك ئەبرێن کە هەزاران لەزیادبونێکی بەردەوامدان و وردە وردە لەو توێژانە دورئەکەونەوە کەبەشدارن لەسیستەمی ئابوری جیهانیدا . ئایا ئەکرێت دەربارەی نمونەی ئەم کۆمەلگانە قسەبکەین تەنها بەبەکارهێنانیگوزارەکانی پزیشکی ناوەکی کۆمەلایەتی نەبێت ، لەگەلّ ڕەچاوکردنی ئەو ڕاستیەی

کەئەوەی وا جیای ئەکاتەوە دوو ئەوەندەی هێزە پوچەڵکراوەکەیەتی لە کاریگەری کردن لەسەرخۆی ، تائەو ڕادەی کەمەسەلەکە ئیتر پێوەست نیە بە واقعی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکانەوە ، بەڵکو بەو کۆمەڵگانەی بەسەرخۆیدا دابەشبووە بەتایبەتی لە و ڕووەوە کە هەژارەکان لەجیهانی دەوڵەمەندەکاندا ئەژین ، هەر ئەمەیشە پێکەوەژیانی کۆمەڵە مرۆییە داخراوەکان و ناوچەکانی کرانەوە بەڕوی ئابوری جیهانیدا وێران ئەکات ، یان هەر توانایەکی بەشداریکردنی سیاسی و نارەزایی کۆمەڵایەتی ئەڕوخێنێت .

ئێمە ناتوانین تەماشای کۆمەڵگای خاوەن جوڵە بکەین لەبەرامبەر نمونەی عەقلانیەتی سەرەتاکانی سەردەمی مۆدێرندا ، ئەو سەردەمەی وا تێگەیشتنێکی گشتگیری پێکئەهێنا . تەنانەت لەو کاتانەیش وامۆدێرنە لەقەیرانێکدا بوو کەهەوڵی هەڵوەشاندنەوەی خۆی ئەدا . بەپێچەوانەوە ئەم بیروڕا لیبرالیە تەنها بەشێك لەکۆمەڵگا وەسف ئەکات ، وەك ئەو دەلیلەی کەناتبات بۆزیاتر لەبەشێکی شار ، گەربمانەوێت گوزارشەکەمان ڕونتر دیاربێت ئەوا دەڵێین (هەر گەڕەکە جوانەکانمان نیشان ئەدات) ، هەر بۆیە هەمان ڕەخنە خۆی دژی تێگەیشتنی ژیانی کۆمەڵایەتی جیتۆکان و کۆمەڵە پەراوێزکەوتوەکان پیادە ئەکرێت .

ئەوپەراوێزکەوتوانەی والە بزوتنەوە هەمیشەییەکەی تازەگەری وبڕیارەکانیدا دورخرابونەوە ئێستا پشت بەڕۆشنبیریەکی چینایەتی ، یان ناوەندێکی کرێکاری جەماوەری نابەستن . ئەوانە ئێستا بەوکارانە دیاری ناکرێن کەپێی هەڵئەسن ، بەڵکو بەوکارانەوە ئەناسرێن کە پێی هەڵناسن ، یان بەپێوەری بێکاری و پەراوێز کەوتوییان . ئەم کۆمەڵگای گۆڕانکاریە کۆمەڵگای ناکارایی و چەقبەستنە . ئەم دورخراوانە هەندێك جار ئەکەونە داوی ئاژاوەگێریی و هەندێك جاری تر کەتن و تاوان کاری ، هەر بۆیە بەتێپەڕینی کات ئامێزان ئەبن لەکۆمەڵگا ڕەگەزی و هاونەتەوییەکاندا .

ئێمە لەماوەیەکی زۆر بەرلەئێستاوە ئەم حاڵەتە لە ئەمریکاو بەرەیتانیادا ئەبینین . ئەوانەی ئەمڕۆ بەگوێرەی چالاکیەکانیان دیاری ناکرێن یەکسەر ئەچن شوناسێك بۆخۆیان دروست ئەکەن ، یان جارێکی تر شوناسەکانیان تازەئەکەنەوە بەگوێرەی بناغەی ڕەسەنایەتیان .

ئەم دیاردەیە گرنگیەکی زیاتر وەرئەگرێت ئەوکاتەی لەئاستی جیهانیدا تەماشای ئەکەین ، بەڵام لێرەدا بواری قسەکانمان دیاری ئەکەین بۆئەو کۆمەڵگا پیشەسازیانەی وا بەکۆمەڵگای پۆست مۆدێرن ناوئەبرێن . ئەمانە کۆمەڵگای دینامیکی و لیبرالین چونکە لەو گۆڕانکاریەوە دێن کەهەمیشە شێوەژیانی کۆمەڵگاو مۆدێرنە تیایدا لەئاڵو گۆڕدان . ئەمەش دیسانەوە کۆمەڵگای کۆمەڵە مرۆییەکان و جیتۆکانە ، بەتایبەتی ئەو کاتەی لایەنە کۆمەڵایەتیەکان بەس لایەنێکە و هیچی تر ، لێرەدا بێکارەکان و پەنابەران و خوێندکارانی ئامادەیی بەتەواوی نیگەرانن بەرامبەر دواڕۆژی خۆیان ، تەواو دابڕاون لەسیستەمەکان و لایەنەکانیش . بابەتی بونی بازاڕو گەڕانی خودی بەدوای شوناسدا ، لێرە بەدواوە شوناسێکی کۆمەڵایەتی ± پیشەییی نیە ، جوتیارێك یان کرێکارێك نیە کەپێکەوە کۆببنەوە . ئەم دوالیزمە لەناخەوە و زیاتر لەلایەن ئابوریەکی (خاوەن خێرایی)ەوە گورزی بەرئەکەوێت ، ئەمە هاوشێوەی ئەو ئابوریەیە کەلە وڵاتە

پیشەسازیەکان ئیدانە کراوە ، زیاتر لەئیدانە کردنی لەوڵاتانی جیهانی سێیەم .

لەئەوروپای بەپیشەسازی کراودا لەم چەند ساڵەی دوایدا کۆتایی بزوتنەوەی کرێکاریمان بینی ، ئەوانەیان واتوشی گەندەڵی بوون بەهۆی بەشداری‌کردنیان لەگەڵ نەزعەی تۆتالیتاریزمی کۆمۆنیزمیدا ، یان لەبەر ئەوەی هاتنە ناو سیستەمەکانی بڕیارە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانەوە و دواجار تەسک بونەوە بۆئەوەی کە لە" هاوبەشێکی کۆمەڵایەتی " زیاتر نەبن ، ئەم مەسەلەیە بوو کە ڕۆڵێکی گرنگی پێبەخشی لەکۆسیستەمی سیاسیدا ، بەڵام نەك لەگفتوگۆ ناوەندیەکانی پەیوەست بەئاراستە کۆمەڵایەتیەکان . گەر لێرەوە تەماشای ژیانی کۆمەڵایەتی بکەین وەك پێشبڕکێیەك ، ئەوادەبینین هەندێك تێ ئەکۆشن بۆبردنەوەی پێشبڕکێکە ، خەڵکانێکی زۆرتریش هەوڵ ئەدەن بەس لەناو پێشبڕکێکەراندا بمێننەوە ، هەندێکی تریش ترسی خۆیان ناشارنەوە لەوەی جێ بمێنن ، یان لەماندوویێتیدا بکەونە سەرزەویەکەو واز لەپێشبڕکێکە بهێنن .

ئێمە لەململانێ کۆمەڵایەتیەکانەوە گواستومانەتەوە بۆئەو هیواو بێ ئومێدیەی گرێدراوە بە وەرچەرخانە خێراکانەوە ، لەکێشە بونیادیە کۆمەڵایەتیەکانەوە بۆکێشە کانی شێوازی گۆڕانەکان . بزوتنەوەکانی لاوان ، هاوشێوەی ئەوانەی فەرنسا ساڵی ١٩٦٨ بەخۆوەی بینی باشترین نمونەی ئەم ڕوانگە کۆمەڵایەتیە تازەیە . گەر خوێندکارانی دواناوەندی ، بەتایبەت خوێندکارانی شارە کەناریەکان خۆپیشاندان بکەن ، بەتایبەتی ئەوانەیان لەشوێنگەلێکی واوە هاتبون لەڕوی خوێندن و فێربونەوە نەگەیشتبونە

هەمان ئاستی ئەوەی پێشتری پەنابەران لەناو کۆچبەرەکاندا ، گەربێتوو ئەوانە خۆپیشاندانێك بکەن لەبەر ئەو ترسەیان کەهەیانە لەدواکەوتنیان لەچونە ڕیزی فراوانی بەرخۆرە مەدەنیەکان . لەگەڵ ئەمەشدا هەندێکی تر لەلاوان کە لە گەڕەکە تازەکانی لیۆن و پاریسدا ئەژین بوون بەهۆی چەند ڕوداوێکی ترسناك ، ئەوکاتەی چەند شوێنێکی بازرگانیان تاڵان کرد و بڕێك ئۆتۆمبیلیان سوتاند ، بەتایبەتی لەوکاتەدا کەدەستتێوەردانی درندانەی پۆلیس بوبەهۆی کوشتنی یەکێکیان . ئەوانە هیوای یەکانگیری کۆمەڵایەتیان لەدەست دابوو ، ئەوەی وا خوێندکارانی دواناوەندیەکان لێی بەهرەمەند بون . بەڵام ئەو ئاگرەی وائەیجوڵاندن گوزارش لەمەحاڵی ئەو یەکانگیریە کۆمەڵایەتیە ئەکات کەزیاد لەحەدی خۆی ڕەتئەکرایەوە (★★★). بەڵام کام لەم دووکاردانەوە خاڵی دەرچونمان پێشکەش ناکەن بۆ هەستان بەبزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی تازە ، وەکو چۆن لەسەدەی نۆزدەهەمدا بە کارە ترسناکەکانی چینی کرێکاران ئەوترا لانکەیەك بۆ بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی پێك دێنێت . ئەم چینانە دەلالەت لە بەقەیرانکردنی کۆسیستەمێك ئەکەن کەکار لەسەر چەند ڕەهەندێکی کاری کۆمەڵەیی ئەکات زیاتر لەوەی بۆناڕەزای دەربڕین هانیان بدات . هەروەها هەمان شتمان لەئەوروپا و پێش ماوەیەکیش لەوڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بینی ، ئەم دوورکەوتنەوەیە لەجیهانی بەرهەمهێنان و بەرخۆری ڕەگەز پەرستی پێباشە ، یان هۆشیاربون بەشوناسی ڕگەز ئەکاتە جێی بایەخ و گرنگی پێدانی .

ئەوانەی وا لەڕێگای کارەکەیانەوە ناتوانرێت دیاری بکرێن لەبەر ئەوەی کە بێکارن ، یان بەو بنەڕەتە دیاری ئەکرێن کەلەسەری ئەڕۆن ، دواجار زۆربەیان لەڕێگای ئینتما ڕەگەزیەکەیانەوە پۆلێن ئەکرێن . ئەم ڕۆشنبیریە دژکاریە کەلەڕێگای کاسێتی (وێنەکان وهەندێك جار شتی تریش) دیاری ئەکرێن ، یان لەگەڵ ئەوتەعبیرە مۆسیقیانەی واسەرچاوەیەکی بەهێزی نەتەوەییان هەیە ئەبێتە چەند خاڵێك بۆ پشت پێبەستنی دانیشتوانە پەراوێزکەوتوەکان ، بەڵام لەناخی خۆیشیاندا ئارەزووی چونە ناو ئەو جیهانەیان پاراستووە کە پێشتر ڕەتیکردنەوە . ئەوەی والەهەندێك گەڕەکی نیۆرك و لەندەندا ئەیبینین ، یان بەشێوەیەکی تەسکتر لەپاریسیش ، جیاواز نیە لەو دابڕانەی هەمووساڵێك بەشێوەیەکی گەورە لەنێوان نەتەوە دەوڵەمەندەکان و هەژارەکاندا ئەیبینین . ئەو سەردەمە تێپەڕی مرۆڤ بەو میللەتە هەژارانە بڵێت جیهانی سێیەم ، لەکاتێکدا ئاواتی ئەو دەوڵەتی سێیەمەی بۆئەخوازرێت لەفەرەنسا سیستەمی کۆنی ژێرو بان کرد .

ئێمە کەئێستا قسە لەبارەی جیهانی چوارەمەوە ئەکەین ، لەبەر ئەو نائومێدیەیە شوێنی هیوای گرتۆتەوە ، یان ئەو پەراوێز بونەی شوێنی هیوا ی چونە ناوپرۆسەی بەرهەمهێنان و بەرخۆری مۆدێرنی گرتۆتەوە . ئەم مەسەلەیش ئەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی کاری دەستە جەمعی ، کەوا لێرە بەدواوە توانای نارەزای دەربڕینی نیە دژی موڵکداریێتی کۆمەڵایەتی بۆدەزگاکانی بەرهەمهێنان . ئەوانەی وا لەنێوان چەقبەستن لەسەر شوناسێك کە هەتادێت ئەفسانەییتر دەبێت و گەشانەوە و دڵخۆش بوون بە ڕوناکیە ساختەکانی بەرخۆریی تێکشکان.

نەزعە پۆست مۆدێرنەکان

جیابوونەوەی نێوان عەقڵئامێری کە ئێستا بووە بەستراتیجی بازاڕە ناجێگیرو خاوەن جوڵەکان و ئەو کۆمەڵە مرۆییانەی لەجیاوازیەکانی خۆیاندا داخراون دۆخی پۆستمۆدێرنەمان بۆدیاری ئەکات . نەزعەی مۆدێرنە جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە کەوا پێشکەوتنی عەقلانیەت هەر ئەوە نیە کە ئەنجامە خراپەکانی وەك ڕیشەکێش کردنی لایەنە باشەکانی بیرو باوەڕ و نەریت و شتەباشەکانی دەربارەی ڕابردوو لێ ئەکەوێتەوە ، بەڵکو ناوەڕۆکی ڕۆشنبیری تازەیشی بەرهەم هێنا . وەهەر بەم جۆرە بوو نەزعەی بەمۆدێرنکردن جەختی لەسەر یەکترتەواو کردنی عەقڵ و چێژ کردەوە بەشێوەیەکی ئاژاوە گێڕانەی ئەرستۆکراتیانە لەسەدەی هەژدەهەمدا و ، بورجوازیانە لەسەدەی نۆزدەهەمدا ، جەماوەریش لەسەدەی بیستەمدا ، ئەمەش بەهۆی بەرزبونەوەی ئاستی ژیانەوە بوو . دوای ئەوەی مرۆڤی مۆدێرن لەو گرێی هەست بەگوناهکردنە قوتار بوو کەلە ئاینەکانەوە بۆی مابووەوە ، ئیتر لەو کاتەوە توانای ئەوەی پەیدا کرد کە پێکەوە گونجانێك دروست بکات لەنێوان جێژی جەستەو چێژی ڕۆحیدا ، تەنانەت هەڵچونە دەرونیەکانیشدا ، هەر بۆیە ئیتر ئەم مرۆڤە ناچار بوو هەستیارو لێزان بێت بەڕادەی زیرەکیەکەی . وێنەی (kalos kagathos) (چاك و جوان) وەك ئەوەی یۆنانیەکان ئەیانوت ، بەهیچ جۆرێك ئیستا جێی ڕەزا مەندی نیە . چونکە بەڕاستی دەلالەت لە چەند دەربەستیەکی بیزارکەر

ئەكات بەرامبەر هەلومەرجە واقعیەكانی ژیانی زۆرینە . بەڵام بیرۆكەی پێكەوەگرێدانی ڕاستەوخۆی نێوان هزری بە عەقلانیكردن و نەزعەی تاك گەرایی نەخرایە بەردەم گومانەوە جگە لەچەند حاڵەتێكی دەگمەن ، لەوانە ڕەخنەگرتن لە جیاوازی كۆمەڵایەتیی و خراپ بەكارهێنانی ئابوری ، لێرەدایە كە ئێمە داوای ئەوە ئەكەین هەموان بێنە ناو جیهانی مۆدێرنەوە ، یان جیهانێكی لیبرالی و بەرهەمهێنەر و بەختەوەر لەهەمان كاندا . ئەم وێنە گشتگیرەی مۆدێرنە بوو تێكشكا دوای ئەوەی لەنیوەی دووەمی سەدی نۆزدەهەمەوە هەندێك بیریار بیری مۆدێرنەیان خستە بەردەم ڕەخنەو دۆخی بەقەیران كردنەوە .

بارودۆخی گەشەكردنی ئابوری و ئازادی سیاسی و بەختەوەری تاكەكەس لێرە بەدواوە پێكەوە گرێدراو و تیۆریزەكراو نیە . هەربۆیە ستراتیجە ئابوریەكان جیاكرایەوە لە بونیاتنانی ڕۆشنبیریەك و كەسایەتیەكی جیاواز و ڕەوتێكی كۆمەڵایەتی دیاریكراو ، هەمووئەمانە بەشێوەیەكی زۆرخێرا ڕویاندا ، هەر ئەم جیاكاریەشە ناونراوە بیری پۆست مۆدێرنە و دواجار تایبەتمەندیەكانیشی دیاری ئەكات .

ئەگەر مۆدێرنە پێشكەوتن و كولتور پێكەوە گرێبدات ، لەهەمانكاتدا كولتورو و كۆمەڵگا تەقلیدیەكان لە بەرامبەر كۆمەڵگا و كولتورە مۆدێرنەكان دائەنێت ، ئیتر بەم پێودانگەیش هەموو واقعە ڕۆشنبیری و كۆمەڵایەتیەكان لە ڕێگەی پێگەو شوێنگەیەوە لەتەوەری : نەریت ± مۆدێرندا شیكارئەكات. بەڵام پۆستمۆدێرنە هەموو شتە هاوبەشەكان لەیەك جیائەكاتەوە . گەر بێتو سەركەوتن گونجاو نەبێت بۆعەقلانیەتی

ئەندازیارێك بەڵكو گونجاوتر بوو بۆ واقعیەتی ستراتیجێك ، یاخود گەر یەكێك نەریتی ڕەوشتە پرۆتستانتیەكانی نەزانی ، ئیدی ئەمە لە ئەنجامی بلیمەتی دابینكەری بوجەكەوە بێت (بازرگانەكە) ، یان زیرەكی یاریزانەكە بێت (بەومانایەی والەتیۆری یاریەكاندا قسەی لەسەرئەكەین) ئەوا دەكرێت ئێمە واز لەكەلەپورەكەی ماكس فیبەر و(كۆندۆرس)ە كەیشی بهێنین ، ئیتر لەمەو لایش تەعریفی ڕۆشنبیری بكەین بەبێ گەڕانەوە بۆ پێشكەوتنی بەعەقلانیكردن ، دواجاریش دەرچوون لەبواری كاری مێژوویی .

جیانی ڤاتیمۆ ئاماژە بۆدوو گۆڕانكاری بنەڕەتی ئەكات لەدیاری كردنی پۆست مۆدێرنەدا : كۆتای هەژموونی ئەوروپیەكان بەسەر هەمووجیهاندا ، لەگەڵ پێشكەوتنی دەزگاكانی ڕاگەیاندن كەوا گوێڕایەڵی دەنگی ڕۆشنبیریە ناوچەییەكان و كەمینەكان بوو . بەم جۆرە لەناكاتێكدا بەجیهانی كردن (Globalization) هاتە ئاراوە و بایەخی ناوەندی خۆی دا بەبزوتنەوە كۆمەڵایەتیەكان ، ئەوانەی وا ئەوروپای سەدەی هەژدەهەم و نۆزدەهەم بەدوو جۆر تەماشایان ئەكردن ، كە یان ئەوەتا لەپێناوی عەقل و پێشكەوتنا تێئەكۆشن ، یان لەدژیدا . سەرەڕای ئەمەش كۆمەڵگا ئەو یەكێتیەی نەماوە كەوا هیچ كەسایەتیەك ، یان هەر توێژێكی كۆمەڵایەتی ، یان هەر گوتارێك بتوانێت بەتەنها ماناكان بۆخۆی قۆرغ كات ، ئەم مەسەلەیش بوە بەهۆی ڕۆشنبیربونێكی فرەلایەن كەبەزۆركار و ئامرازی جیاجیا بەرگری لێئەكرێت . لەلایەكی ترەوە ، ئەو دڵەڕاوكێی واپێشتر ئاماژەمان بۆكرد لەڕوی لێكجیا كردنەوەی ڕفتارەكانی بەرهەم هێنان و

بەرخۆری ژیانی سیاسیەوە ، دواجاریش لەبەرامبەر ئەو ناکاتیبونەی کۆمەڵگاوە وابیری خۆرئاوایی وێنای ئەکات ، ئەم دڵەڕاوکێ ئەگاتە ڕادەی ئاگاداربون و هۆشیاربون بە ونبونی هێزە دروستەکەرەکانی مێژوو . لەگەڵ ئەمەشدا کارەکتەری تاك خۆی هەڵئەوەشێنێتەوە تائەوڕادەی (ئیرفینگ گوفمان)دەیگەڕێنێتەوە بۆزنجیرەیەك نمایشی خودی کەلەڕێگای کۆنتێکستەکانیەوە (سیاق)دیاری ئەکرێت ، یان لەڕێگای کارە ئاڵوگۆڕکراوەکانەوە نەك لەڕێگای ئاراستەکردنیان بۆ کارو پرۆژەدیاریکراوەکان ، ئەمەیش مەسەلەیەکە خود کورت ئەکاتەوە بۆبڕێکی هەژار .

لەکۆتایی ئەم سەدەی بیستەمەدا دەرکەوت کەوا تێکشکانی (من)و (کۆمەڵگا)و(ئاین) ئەوەی وا نیچەو فرۆید دەستیان پێکرد گەیشتە ئەو پەڕی . ئەم داڕوخانە بەهزری نیکلاس لومان بەهێز تر بوو ، کەوا هەردوو بیرۆکەی خود و لایەنی کۆمەڵایەتی دورخستەوە ، وەك ئەوەی لە هزری ئەرکخوازی (وظیفیة) ی تالکوت بارسونز دا دەرکەوتوە ، ئەمەیش هەر لەڕێگای چڕکردنەوەی شیکردنەوەکان لەسەر هەمان کۆسیستەم ، هەروەها لەسەر ئەو جیاوازیە زۆرەی سیستەمە لاوەکیەکانی ، ئەوەی وا ئەوانی تر بەلایەوە لە چوارچێوەیەك زیاتر هیچی تر نین ، هەروەها ژیانی کۆمەڵایەتیش بەلایانەوە هیچ نیە جگە لەوەی چوارچێوەیەکە بۆسیستەمە سیاسیەکان .

شتێکی ئاسانە ڕەخنە لەو فرەواتاییە ی پۆست مۆدێرنە بگیرێت ، بەلاّم ئەم ڕەخنە گرتنانە ناگاتە شتە بنەڕەتیەکان . نەزعەی پۆست مۆدێرنە وەك

ئەوەی پێشتر تەعریفم کرد و ئێستایش وەسفی ئاراستە بنەڕەتیەکانی ئەکەم ، زۆر لەوە زیاترە کە هەر ئاراستەیەکی فکری بێت بەتەنها ، بەڵکو ڕاستەوخۆ ئەبێتە تەواوکەری ئەو ڕەخنە ڕوخێنەرەی کەلەعەقلاّنیەت ئەگێراو مارکس و نیچەو فرۆید بانگەشەیان بۆئەکرد . ئەمە ئەنجامی بزوتنەوەیەکی دورودرێژی فکریە . ئەم بزوتنەوەیە بەدرێژای سەدەی نۆزدەهەم بەشێوەیەکی هەمیشەیی ڕوبەڕوی بەمۆدێرنکردنی تەکنۆلۆجیاو ئابوری ئەبوەوە ، ئەوەبوو هیچ نوسەرێکی گەورەی سەدەی نۆزدەهەم ئەم دیاردەی شینەکردەوە جگە لەکارەکانی جۆن دێوی کەوا بیروباوەڕەکانی خۆی لەنەزعەی داریۆنیزمەوە بەهێزئەکرد . چۆن ئەتوانین ئەو ڕاستیە نەبینین کەوا نەزعەی پۆستمۆدێرنە لەرێگای ئەم ئیشکالیەتە جیاوازانەیەوە ناگونجێت لەگەڵ شتە بنەڕەتیەکانی ئەو هزرە کۆمەڵایەتیەی وا لەهەردوو سەدەی نۆزدەو هەژدەهەمەوە بەمیرات بۆمان جێماوە ، بەتایبەتی بەبوونی هەندێك چەمکی وەك مێژووگەرایی ، بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی ، بکەری کۆمەڵایەتی . من بەرگری لەم چەمکانە ئەکەم سەڕای هەمووشتێك دژی ئەم بیری پۆست مۆدێرنیزمە .

ئەم هزرە لانی کەم چوار ڕەوتی فکری تیا کۆبۆتەوە کەهەر یەکەیان جۆرێك لەجۆرەکانی دابڕانە لەگەڵ ئایدۆلۆژیای بەمۆدێرن کردن :

Ł١ ڕەوتی یەکەم :

نەزعەی پۆست مۆدێرنەمان بۆ دیاری ئەکات لەسەر ئەو بنەمای کە ئەودیوی مۆدێرنەیە (یان مۆدێرنەی زیادەڕۆیە)، وەك چۆن دانیال

بیل کۆمەڵگای پۆست پیشەسازی تەعریف ئەکات بەو جۆرەی کە کۆمەڵگایەکی ئەودیوی پیشەسازیە . مادام بزوتنەوەی مۆدێرنە دەست لەخێراییەکەی خۆی هەڵناگرێت ئەوا پێشڕەوی کردنی شتێکی ئێستاییە . بەرهەمهێنانی ڕۆشنبیری ، وەك ئەوەی ژان فرانسۆ لیوتار ئەڵێت لەپێشینەی هەمووشتەکانە بەهۆی ئەو بەرخۆریەی بۆزمان و نیشانەکان هەیە . مۆدێرنە خۆی بەخۆی ڕەت ئەکاتەوە . لەکاتێکدا بۆدلێر تەعریفی کرد بەوەی کە ئامادەییەکی نەمرە لەئێستایدا ، ئەمەیش ناکۆك نیە لەگەڵ ئایدیالیستی ئەو ڕۆشنبیریانەی واپابەندن بەپاك کردنەوەی هزرە نەمرەکان لەشێواندن و ڕایی کردنێکی ژیانی کارەکی و هەستەکان تیایدا ، ئەم مۆدێرنە دوای یەك سەدە بوبە زیندانی یەکێك لەساتەکانی خۆی و ناچاربوو بەشێوەیەکی پلەبەند ماناکان ڕەت کاتەوە . ئەمەش ڕۆشنبیریەکی فەرامۆشکاریە ، بەڵام واز لەمۆدێرنە ناهێنێت ، بەڵکو دەیگێڕێتەوە بەس بۆ بونیادنانی چەند ڕێکخستنێکی تەکنۆلۆجی کەوا ئیتر سەرنج ڕاکێش نیە ، تەنها مەگەر لەڕێگای جدیەتی کاریگەریە تەکنۆلۆجیەکانی ، کە بەخێرایی تێئەپەڕێنرێت .

Ł٢ ڕەخنەی مۆدێرنەی کۆمەلآیەتی و سیاسی تەواوکەری ڕەخنە ی مۆدێرنەی تەکنۆلۆجیە هەرچەندە جیاوازیشە لێی .

مۆدێرنەی کۆمەلآیەتی و سیاسی نموزەجێکی کۆمەلآیەتی ناکۆکی داهێنا ، جێ بەجێبونی ئەمەیش پێویستی بە دەستتێوەردانی ئەو دەسلآتە موتڵەقە هەبوو کەوا دابڕانێکی گشتگیری لەگەڵ نموزەجە کۆنەکاندا سەپاند . من لە سەرەتاوە وتم بیرۆکەی شۆرش لەوەتەی هەبووە گرێدراوبووە بە بیری مۆدێرنەوە . سەرکەوتنە کانی بیری پۆست مۆدێرنە لەکۆتایی حەفتاکاندا ئەنجامی ئەو قەیرانە بوو وا ڕەوتە چەپە شۆڕش گێڕەکان تیا ئەژیان . ئەو لیبرالیزمە نوێیەی وا لەهەشتاکاندا سەرکەوتنی بەدەست هێنا لەژیانی ئابوری و سیاسیدا ، هەروەها بیری پۆست مۆدێرنەی ڕۆشنبیریش ، هەمووی ئەنجامی هەڵوەشاندنەوەکانی ڕەوتی چەپ بوون ، ئەمانەش شێوازێکی توندڕەوی مۆدێرنە بون ، بەتایبەتی ئەو ترۆتسکیانەی وا لەسەرەتای شۆڕشی سۆڤێتیەوە بایەخیان بە وەهمی (ئامێری ناوەندی) ئەدا ، کە بوبە پلانێکی ناوەندی و پێش ماوەیەکی کەمیش گۆڕا بۆکۆمپیوتەرێکی ناوەندی کەئەیتوانی حکومەتی مرۆڤ بکاتە بەڕێوبەرایەتی شتەکان ، دواجاریش ئازاد کردنی هەموو ئەوانە لە کۆت و بەندی ئەو نەزعە خودی و سیاسیانەی کەهەمان شێوازی ستالینیەت و هیتلەری هەبوو . لەفەرنسایش ئەوە جان بۆدرلیار بوو کەوا بەنەخشەیەکی مەزن لەڕەخنەی چەپی توندڕەووەوە گواستیەوە بۆڕەخنەی پۆست مۆدێرنە ی چەپی توندڕەو ، یان ڕەتکردنەوەیفاکتەری کۆمەلآیەتی .

ئایا ئەمە بەمانای ئەوە دێت کەوا چوینەتە ناو سەردەمی توانەوەی فاکتەری کۆمەلآیەتیەوە ، زۆربەی بیریارەکان لەبۆدریارەوە بۆلیبۆفتسکی ، وەها ئەم ماناقوڵەی هەڵوەشاندنەوە ئەبینن کە هزری پۆست مۆدێرنەی تیا

نابیننەوە جگە لەدابڕان لە نەریتێکی فکری یان ڕۆشنبیری دیاری کراو . دۆخی پۆست ± کۆمەڵایەتی بەرهەمی جیاکاریەکی تەواوی نێوان ڕەوتی ئامێری و ماناکانە : ڕەوتی ئامێری لەلایەن چەند پرۆژەیەکی ئابوری و سیاسی کێبەرکێکار (منافس)لەنێوان خۆیاندا و لەناو بازاڕدا بەڕێوە ئەبرێت ، بەڵام (وتا) ئێستا بووە بەواتایەکی تایبەتی و خودی ، هەربۆیە ئیتر هیچ پرەنسیپێك نەماوەتەوە بۆڕێکخستنی ژیانی کۆمەڵایەتی جگە لەلێکبوردن . لیبوفتسکی لەکتێبەکەیدا :" سەردەمی بۆشاییەکان " ± ل ± ٤٦– ئەڵێت : هەموو چێژێك و هەموو ڕفتارێکیش بەگشتی ئەتوانن پێکەوە هەڵبکەن بەبێ ئەوەی لەسەر حسابی یەکتر دورخستنەوە بێت . دەکرێت هەمووشتێك بەهێمنی بخوازین گەرتوانیمان ژیانێکی ساکار هەڵبژێرین ± وەك ئەوەی کۆمەڵە ژینگە پارێزەکان داوای ئەکەن ±یان ژیانێکی زۆرئاڵۆز لەزەمەنێکدا کەهەستیاریەکەی نەهێڵراوە :. وەك چۆن لێکجیاکردنەوەی شتە تایبەتیەکان لە گشتیەکان کۆمەڵە شتێکی تیادیارە بۆئاراستەکەمان . سیاسەت ئیتر قسە لەتوانای " گۆڕینی ژیان " ناکات ، وەك چۆن پەرلەمانەکان ڕۆڵی خۆیان لەدەستداوە لەنوێنەرایەتی کردنی داواکاریە کۆمەڵایەتیەکان . ئیترئەوانە هیچی تر نین جگە لەوەی کەچەند شوێنێکن (بەجۆرێك کەبیانووگەراییەکەی هەموورۆژێك زیاتر دەرئەکەوێت) زیاتر وەك بنکەیەکی پشتگیریکردنی دەسەڵاتی جێبەجێکردنە . لایەنەکان لەوە وەستاون کە کۆمەڵایەتی بن ، بەڵکو بەسەرخۆیاندا داخراون بەئاراستەی گەڕانێکی نەرجسیانە بەدوای شوناسی خۆیاندا ، بەتایبەتی ئەو کاتانەی ناتوانن یەکانگیربوون دروست کەن لەنێو

چینی ناوەندا کەزیاتر بەپیشەکانیان و بەرخۆریەکی زیاتر ئەناسرێن تا ئەوەی کەلەڕێگای چەند پێوەرێکی ڕفتاریەوە بناسرێن . لەکاتێکدا کە کۆمەڵە خەڵکێك هەیە ، منیش یەکێکم لەوان ، وەها بیرئەکەنەوە کە ئایاری ١٩٦٨ ، یان لەناو ئەو بزوتنەوە کۆمەڵایەتیانەی لەوسەردەمەدا لەدروستبوندا بوون ، بانگەشەیەك بەدی ئەکرا لەبارەی دروستبونی جیهانێکی کۆمەڵایەتی نوێوە لەلایەن ڕەوتە کۆمەڵایەتیەکانەوە ، ئەمانە گرەوەکانیان و ململانێکانیان زیاتر یەکگرتوو ناوەندی بوو لەگرەو و ناکۆکیەکانی کۆمەڵگای پیشەسازی ، هەر ئەمەیش بوو بزوتنەوەیەکی قوڵتری پێك هێنا لە پرۆسەی سڕینەوەی ئایدۆلۆژیادا . دواجار ئەڵێین ، ئەم مەسەلە کۆمەڵایەتیە ، دوای دەرکەوتنی گەردوون بەو جۆرەی کە کێشەکانی پیس بوونی ژینگە و زۆربونی تەکنۆلۆجیایەکی دابڕاو لەهەموو شێوەکانی ئامێزانبونی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری هەڕەشەی لێئەکەن .

لەسەروی ئەمەیشەوە هەر سێ ئاراستە گەورەکەی سەردەمی ئێستامان : سەرکەوتنی جۆرێك لەئامێرگەرایی (الاداتیە) کە وەك شێوەیەك لەکاری ستراتیجی لێهاتووە ، بەسەرخۆدا داخران بەرەو ژیانی تایبەتی ، گشتاندنی بانگەشەکانی ژینگەپارێزەکان بۆئەو مەسەلانەی وا تەکنۆلۆجیا ئەیخاتە بەردەممان . هەموئەمانە پێکەوە بواری پۆست - کۆمەڵایەتی پێك دێنێت ، لەو ڕووەوە کەپەیوەندیە کۆمەڵایەتیە ڕوتەکان ، ئەوەی وائاراستە کراوە بەرەو لایەنە کۆمەڵایەتیە کانی تر جیائەکاتەوە ، وەك پەیوەندی لەگەڵ خودو لەگەڵ سروشتیش . سۆسیۆلۆجەکان خۆیان واهەست ئەکەن وشەی کۆمەڵایەتی سەرسامی کردوون ، وەك ئەوەی کەدەلالەت لەهەموو کێشەکانی

ئاسایی کردنەوە بکات ، لەتێکۆشان دژی مادە سڕکەرەکان و(جیتۆکان) ، یان دژی هەژاری و ڕەگەزپەرستی ، وەك ئەوەی تازەبونەوەی چەند هەستێکی باش و زیندوبونەوەی چەند دەسڵاتێکی بچوك بێت ، یان هۆشیاریەکی نوێی چینی ناوەڕاست بێت کەوا لەدەرەوەی خۆیدا هێزێکی نا کۆمەڵایەتی بڵاو ئەکاتەوە بەپێی ئەو هێزەی هەیانە ، هەرئەمە یشە ، تواناى گۆڕینی ڕفتارەکان و سازکردنە کۆمەڵایەتیەکانی هەیە . بالێرەدا بپرسین چەندە سەردەمیانەیە ئەو بانگەشانەی واداوای ئامێزان بوون و هاوکاری کۆمەڵایەتی ئەکەن ، لەکاتێکدا کەلەهەموولایەکەوە و بەهەنگاوی گەورەگەورە ژیانی کۆمەڵایەتی هەڵئەوشێتەوە و دەبێتە هۆی ئاژاوەو توندو تیژی لەهەژارترین و فشۆڵترین ناوچەکانی جیهاندا . بەڵام ئەم هەڵوەشاندنەوە هەندێك تیا ئەژین وەك ئەوەی تێرو پڕی یەکی خۆش بێت ، یان لاواز بونی ڕێساو کۆت و بەندەکانی کۆمەڵگا زۆردەوڵەمەندەکان بێت . هەروەك ئەوەی کەمبونەوەی تەرکیزکردنی یاساو توندبونەوەی جێ بەجێبونی بسەپێنێت ، کەئەمەش بوار بەکۆمەڵگایەکی دەوڵەمەند ئەدات کە لەڕێگای خۆڕێکخستنەوە پێشبکەوێت ، بەبێ هیچ دەستتێوەردانێکی ناوەندی .

هەر چەندە گرانیش لەسەرم بکەوێت ، چاودێری کردنی ئەم بێزاریەی کەبووە بەهۆی دروست بونی ئەم تێگەیشتنە لە لام تەواو دورە لە بارو دۆخێکەوە کە قابیلی چاودێری کردن بێت ، من دان بەوەدا ئەنێم کەئەم هزرە پاش - کۆمەڵایەتیە ، ئەو کاتەی ئایدۆلۆژیاکانی مۆدێرنە تێکشکا ئازادی کردین لەو مژدە خۆشانەی کەوا دەسڵاتە پێشکەوتن خوازەکان پێی

ئەبەخشین ، تەنانەت ئەو دەسڵاتانەیشیان کە زۆر سەرکوتکاربون بەرامبەر بڕێك لەو ڕۆشنبیرانەی ئەیانویست ئازادیە تایبەتیەکانی خۆیان لەدەست نەدەن .

- ئەم دوو هەوڵدانە : سەرو مۆدێرنە ، یان مۆدێرنەی دژکار ، لەتوانایاندایە دەرچن لەبواری مۆدێرنە ، بەڵام دەکرێت دەرچونەکەیان بەدوو ئاراستەی ڕوو لەیەکتر بێت .

ئەو ئاراستەیان کە بەزۆری جێگیردەبێت بریتیە لە : دابڕان لە مێژووگەرایی ، داواجاریش ئاڵو گۆڕکردنی شێوازە ڕۆشنبیریە بەدوایەکدا هاتوەکان بە شێوازی ئێستایان . ئەوکارەی وا بەدەلالەتە ئاینی و کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگاقورس ئەکات ، ئەو کۆمەڵگای کە زۆرجیاوازنیە و پێویستە لەخەیاڵگەماندا و لە مۆزەخانەکاندا دابنرێت لەگەڵ ڕێکخستنێکی جوانی شێوازەکانی ، یاخود کارێك کەهەڵگری مانایەکی بازرگانی یان سیاسی بێت. ئەمە نەك لەبەر ئەوەی هەمووی بەرەو بیروباوەڕێکی ئەبەدیمان ئەبات ، بەڵکو لەبەر ئەوەی لێرەدا هیچ شتێك نیە ڕێگەمان پێبدات لەنێوان ئەو ئەزمونانەی کە شتێك لەڕەسەنایەتی تیادایە پێویستە قبوڵی بکەین وەك ئەوەی هابرماس ئەڵێت . ئەم پلورالیزمیە ڕۆشنبیریە و گەڕانەوە بۆ بیروڕایەکی هاو جوت لەگەڵ بێ ئیمانیدا تائەو پەڕی پاڵی نا بە بیرۆکەکەی ماکس ڤیبەرەوە کەپێشتر لەکانتی وەرگرتبوو ، ئەیوت : مۆدێرنە پشت بەلێکجیا کردنەوەی شتە جەوهەری و ڕواڵەتیەکان ئەبەستێت ، هەر بۆیە کاری تەکنۆلۆجی و زانستی بەس دەکەوێتە بواری

دووەمی ئەو دووئاستەی مۆدێرنەوە ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بواری ڕۆشنبیری و سیاسیمان حەتمەن بوارێکی فرە بڕوایی بێت ،(بڕوابەفرە خودایی) ، چونکە تاکایەتی شیکردنەوەی عەقلانی بۆدیاردەکان جیاوازە لەجیهانی خوداکان ، کەوا لێرە بەدواوە لەهیچ کام لەپرەنسیپەکانی یەکبون بەهرەمەند نابن . ئیتر لێرەدا پۆست مۆدێرنە هەر هەمان پۆست - مێژووگەراییە کەمانا بنەڕەتیەکەی خۆی و گرنگیەکەیشی هەر لەوەوە وەرئەگرێت . ئەم پۆست مۆدێرنە گرێدراوی ئەزمونی ئەوانەیە وا لەچەرخی خۆماندا ئەژین ، ئەوانەی وا بەهەموو شوێن و کاتێکدا تێئەپەڕن بەهۆی کۆچ و سەردانی مۆزەخانەکان و ، خوێندنەوەی کتێب و هونەر ، هەر وەها کەڵك وەرگرتن لەو کاسێت و شریتە تۆمارکراوانەی وائەبێتە هۆی ئەوەی بەهەستیاریەوە هەڵسوکەوت لە گەڵ ئەو کارانەدا بکات کەلەڕوی مادیەوە لێیەوە نزیکن ، کەچی بەپێچەوانەیشەوە چەندین سەدە ، یان هەزاران کیلۆمتر لێیەوە دوورن . ئەوەبوو جان کازنۆف بابەتە کەی ئیرنست بلۆخی هێنایەوە دەربارەی ئێستایی بونی نا ئێستا ، لەپەیوندیدا بەتەلەفزیۆنەوە پێداگری کرد لەسەر توانای ئەم ئامێرە لەنزیك کردنەوەو ئێستایکردنی (وای لێبکرێت لەئێستادابێت) ئەوانەی وا لەڕوی شوێن و کاتەوە دوورن . بەمجۆرە بیرۆکەی یەکێتی ڕۆشنبیری تێکشکا هەرچەندە تائێستایش بەدیاری و ناوداری ماوەتەوە ، چونکە بیرۆکەی فرەیی ڕۆشنبیری بەهیز بوو ، ئەوەی وا کلۆد لیڤی شتراوس زیرەکانەلەبارەیەوە وتی : جۆرێك لەبەرگری داخراوانە هەیە لەناو هەمووڕۆشنبیریەکدا کەئەبێتە هۆی تەسك بونەوەی ، ئەمەیش دەبێە هۆی داڕوخانی ئەو ڕۆشنبیریانە

درەنگ و زووبێت ، ئیتر یان بەهۆی دەزگایەکی ڕۆشنبیری بالأدەستەوە بێت ، یان بەهۆی دەزگایەکی تەکنۆلۆجی و ئامێری بیرۆکراتیەوە ، دواجار ئەمە لەجیهانی ڕۆشنبیریەوە دوورە ، پۆست مۆدێرنە ڕاستەوخۆ ڕێبازی تایبەتی بونی ڕۆشنبیری ، یان ژینگەیی بونی ڕۆشنبیری بەهێز ئەکات ، کەئەمە بۆخۆی ناکۆکە لەگەڵ جیهانی بونی ئایدۆلۆژیاکانی مۆدێرنەدا . بەتایبەتی لەقۆناخە دیارەکەیدا و لەو ولأتانەی وا تێهەڵکێش بوون لەگەڵ مۆدێرنەدا . بۆنمونە لە گەڵ ئەو بەها جیهانیەی کەلەسەردەمی شۆڕشدا لەفەرنسادا هەبوو ، یان لەولأتە یەکگرتوەکانی ئەمریکایش لەو سەردەمە تونداەی کەماوەی بالأدەستی ئەوانی پێکئەهێنا .

Ł بەلأم ئەگەر کارە ڕۆشنبیریەکان لەو شوێنگە مێژووییە دابڕین وا تیادەرکەوتوە ، ئەوا ناکرێت بەهاکەی دیاری بکرێت تەنها لەڕێگەی بازاڕەوە نەبێت .

لێرەدا گرنگیەکی تازە هەیە کەبازاڕی هونەر بەدەستی دێنێت ، لەکاتێکدا کارە `هونەری و ئەدەبیەکان ^ بۆماوەیەکی دورو درێژ تەنها لەلایەن سەرکردەکانەوە ، یان لەلایەن خوێندکارە ئارەزو مەندە بۆرجوازو ئەرستۆکراتەکانەوە ئەخوازران . هەر ئەو مەسەلەیش ئەمانبات بۆشیکردنەوەی کۆمەڵگالیبرالیەکەی ئێستامان کە دوو لایەنی پەرتەوازەی کۆمەڵگا تیایدا سەرئەکەوێت بەسەرهەمولایەنە کانی تری مۆدێرنەدا ، ئەم دولایەنەش کۆمپانیاو بەرخۆرین (الاستهلاك) و زاڵ ئەبن

بەسەرهەردوو بەشی ئیرۆس و نەتەوەدا ، دواجاریش سەرکەوتنی بزوتنەوە و گۆڕان بەسەر بوندا .

ئەمەیە پاڵ ئەنێت بە فکری پۆست مۆدێرنەوە تابگاتە ئەو پەڕی کاولکاری بەرامبەر نوێنەرایەتیە مۆدێرنە کانی جیهان ، لێرەشەوە نکۆڵی لەجیاکاریە وەزیفیەکان ئەکات لەنێو بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا وەك – هونەر ، ئابوری ، سیاسەت و هەموو بوارەکانی تر وا تەواوکەریانن . ئەمەیش خۆی بۆخۆی بریتیە لە بەکارهێنانی عەقڵ ئامێری لەهەر یەك لەم بوارانەدا . بەمەش جیاوازی لە نێوان ڕۆشنبیریەکی سیاسی بالاَ و بواری کۆمەڵایەتیدا ئەکات ، وەك چۆن ئەو ڕۆشنبیرە ستاتیکیە ڕەت ئەکاتەوە کە ئەگەڕێتەوە بۆچەند دابینکەرێکی سەروی کۆمەڵایەتی کە پابەندن بە سیستەمەکانی : کۆمەڵایەتی ±عەقڵ ، مێژوو ، تازەکردنەوی چینی کرێکاران و ئازادکردنیان ± ڕۆشنبیری جەماوەر . ئالێرەدایە دروشمی " دژبەزانستی جوانناسی " کەوا فریدریك جیمسۆن پێداگیری لەسەر کرد (بەتایبەتی لەو کتێبەی وا هال فۆستەر سەرپەرشتی ئەکرد (the Anti-Aestetic) . ئەو جۆرە وێنانەی وادەربارەی جیهان پێکهێنرابون دیسان بەشێوەیەکی قوڵتر ڕەتکرایەوە ، ئەمە گەر هات و ئەو وشەیەمان هێنایەوە کە هایدگەر بە مۆدێرنترین وشەی دائەنا لەڕوی دەلالیەوە . بیری پۆست مۆدێرنە ئیتر ئەوە قبوڵ ناکات مرۆڤ بکرێتەوە قوتبی بەرامبەر جیهان ، بەڵکو چاوێکی پیائەخشێنێتەوەو جارێکی تر بەشێوەی چەند وێنەیەکی تر بەرهەمی دێنێتەوە ، چونکە ئەم هزرە مرۆڤ ئەخاتە ناو جیهانەوە و هیچ لێی دورناخاتەوە ، یان گەر دوریەکیش لەئارادا بێت کە بە دروستکردنی تۆڕێك

لەپەیوەندی و بونێکی پێشوەخت بۆهەموو شتەکان دێتە ئاراوە ئەوا ئەم هزرە نایهێڵێت ، دواجاریش زمانێك ئەدۆزێتەوە وەك زمانی هاوبەش لەنێوان وێنەکێش و ئەندازیاری بیناسازی و نوسەر لەلایەك و شتەکانی تر لەلایەك .وەك چۆن جاندیبیفی وێنەکێش پەنائەبات بۆ ڕوپۆش کردنی واقعی بونیادە دروستکراوەکانی ڕۆشنبیری .

کۆی قسەکان ئەوەیە کەوا عەقڵمان توانای هەستکردنی هیچی نیە جگە لە شتە تەنیا کراوەکان ، یان شێوەکان ، دواتر ئەم شێوانە بەکاردێنێت هەر وەك ئەوەی کە یاری وەرەقە ئەکات ، تێکەڵی یەکیان ئەکات و هەزاران هەمەڕەنگی و ئاوێتەیان لێپێك دێنێت ، ئەمە هەمان حاڵی مۆسیقارەکانیشە کەلەپشتی ئامێری پیانۆوە دائەنیشن و هەر دوانزە نیشانە مۆسیقیەکانیان لەلای خۆیاندا داناوە . دیسانەوە ، ناوەڕۆکی شتەکان ، جەوهەری شتەکان لەموتڵەقدا جیاوازن لەشێوەکان (ئەو شێوانەی وا لەپێشچاومانە و ئەیبینین) . لێرەدا هیچ شتێك نیە بەڕەهایی ، هەمووشتەکان لەڕێگای ڕوخساریەوەیە ، ڕوخسارەکەیشی بەتەواوی لەڕێ لادراوە (چەند نامەیەك بۆ ج . ب . لاپەڕە ٢٢٨-٢٢٩)

پۆست مۆدێرنە لەگەڵ ئەم عەقڵەدا بێت یان هەر عەقڵێکی تر ، هۆکارە سروشتیەکانی ڕێبازێکی دژ بەمرۆڤی دۆزیەوە کە تەواو ناکۆکە لەگەڵ فەلسەفەی ڕۆشنگەری و بیری جۆن لۆك بەشێوەیەکی تایبەتی ، ئەم هەڵوێستە زۆر بەتوندی گوتارە ئایدۆلۆژیەکان و ویژدانی زیندوی شارستانیەتەکان ڕەتئەکاتەوە . هەر ئەمە بوو لەوتە بەناوبانگەکەی جان فرانسۆ لیوتاردا ڕەنگی دایەوە دەربارەی کۆتایی چیرۆکە مەزنەکان ، (یان

گێڕانەوە مەزنەکان) : ئێمە چەمکی گێڕانەوە بۆئەزمونی مرۆڤایەتی نەك هەر ناوەڕۆکە ئایدۆلۆجیەکەی بەڵکو بەتەواوەتی ڕەتی ئەکەینەوە ، هەرلێرەیشەوە هۆکارەکانی پاشەکشەکردنی بیرۆکەی بکەری کۆمەڵایەتی دەستپێئەکات .

لێرەدا هیچ بکەرێك بەمانا هیگڵیەکەی نەماوەتەوە ، دواڕۆژی جیهان و هەروەها مۆدێرنەیش لە بکەرێکی عەقلآنی ئازاد لە باوەڕە تەقلیدیەکانەوە سەرچاوە ناگرێت . ئێستا نە : (من) ، نە (ڕۆشنبیری) یەکێتیەکی تایبەتی نیە . ئەو قسەی لە ڕۆشنبیریخۆرئاوایدا دەربارەی یەکێتی و گشتگیری ئەکرا ، هەروەها بابەتی ڕاناو و کۆجیتۆی (من بیرئەکەمەوە کەواتە من هەم) بەگوزارەی ئەوەی داهێنەری (من)ە پێویستە ڕەتبکرێتەوە . جیسمۆن شیکردنەوە ڕەخنە گرانەکەی دورتر لەمە برد ، ئەو کاتەی پێناسەی ڕۆشنبیری پۆست مۆدێرنەی کرد بەوەی کە ڕۆشنبیری حەکایەتبێژی PASTICHE ، و دوفاقبونی کەسایەتیە . گوتی حەکایەتبێژی لەبەرئەوەی ونبونی یەکێتی لەهەرڕۆشنبیریەکی دیاریکراودا ئەبێتە هۆی جارێکی تر بەرهەم هێنانەوەی شێوازە کۆنەکان : ئایا ناتوانین بڵێین ، بە تایبەتی ، کۆتاییەکانی سەدەی بیتسەم هەموو پەیوەندیەکانی خۆی لەمۆدێرنەی هەردوو سەدەی نۆزدەیەم و بیستەم دابڕیوە و ئێستا حکایەتەکانی سەدەی هەژدەهەممان بۆئەگێڕێتەوە ، بەتایبەتی لەوخاڵەدا وا پەیوەندی بە دنیا خوازیە ئەرستۆکراتیەکەیەوە هەیە ، یان گەشەکردنە زیادەڕۆییەکەی و چەمکە لیبرالیە - ئاژاوەگێڕەکەی دەربارەی ڕەخنەکردنی دەسلآت ؟ یان ئەو دابەشبونی کەسایەتیەی واهەندێك کەس بە

نەرجسیەت ناویان ئەبرد . چونکە داخران لەئێستایەکی ئەبەدیدا ئەبێتە هۆی ڕەتکردنەوەی ئەوشوێنەی کەڕێگە بە دروستکردنی یەکێتی ڕۆشنبیری ئەدات .

نەزعەی پۆست مۆدێرنە کۆتای ئەو بەشەمان بۆدیاری ئەکات وا نیچە قسەی لەسەر کرد ، ئەویش ڕوخاندنی هەژمونی تەکنۆلۆجیاو عەقڵئامێریە . ئەزمون و زمان چووە شوێنی پرۆژەکان و بەهاکان ، کاری دەستەجەمعیش تەواو فەرامۆشکرا ، وەك چۆن مێژوویش مانای خۆی لەدەستدا . نەزعەی پۆست مۆدێرنە ئەوەی بۆڕون کردینەوە کە ئەو پرۆسەی پاش بە پیشەسازیکردنەی ئێستا هەیە نابێتە هۆی دروستبونی کۆمەڵگایەکی پاش پیشەسازی . بەڵکو بەپێچەوانەوە بەرەو پەرتەوازەکردنی ژینگە ڕۆشنبیری و تەکنۆلۆجیەکەی ئێستای ئەبات . هەرئەمەیە ئەو بیرۆکە دائەڕوخێنێت کەتا ئێستا کۆمەڵناسی پشتی پێبەستبوو ، ئەویش بیرۆکەی پێکەوە گرێدانی ئاڵوگۆڕی نێوان ئابوری و سیاسەت و ڕۆشنبیری " مۆدێرن " . وادیارە هیچ شتێك توانای گرد کردنەوەی ئەوەی نیە والەسەدەی ڕابردووەوە لێکجیاکراوەتەوە . بۆیە ئایدۆلۆجیا سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان توشی لادان بون و هیچیشیان پێنەگۆڕا جگە لە ڕاگەیاندنە ڕێنماییکارەکانیان بۆجولآندنی ناخی تاکەکان بۆتەنها ساتێك ، بەلآم هەرزوو ئامانجە کاتیەکانیان دەرکەوت ، دووڕویی وهەڵخەڵەتێنەرییان ئاشاکرابوو . مەسەلەی وێران بوونی ئەم ئایدۆلۆجیا مۆدێرنانە ، لەوکاتەدا وا دیعایەکارەکان خەریکی ئاهەنگی یادی دووسەد ساڵەی شۆڕشی فەرەنسی بوون ئەو یادە هەموو مانایەکی لەدەستداو بو بەیادێکی کۆنی بەسەرچوو ،

ئـیتر دەرکـەوت ئـەم کێشـەیە گەیشـتۆتە ئـەو پـەڕی . ئەوانـەیش واداوای گەڕانەوە بۆدۆزە گەورە و بەهامەزنـەکانیان ئـەکرد و ئەیانویست مانایـەك بەمێـژوو ببەخشن ، تەنانـەت شوناسی وڵاتەکـەیان وەك ، فەرەنسا ، وڵاتـە یەکگرتەوکانی ئەمریکا یان هەروڵاتێکی تر ، تەماهی بکەن بەم ئاراستەیە ، یـــان بەپرەنسیپەگشـــتگیرەکان ، ئەوکاتـــە وەك ئایدۆلۆجیـــە ڕەسمیـــە دواکەوتوەکان دەرکەوتن بەرامبەر بە کەمبونەوەی بایەخی ئـەو ئاهەنگـە ، ئەمەیش ئـەنجامی ڕۆشنبیریەکی جەماوەریـە کـەناوەڕۆکێکی هەمـە ڕەنگی هەیـە و بـەخێرایی تـازە ئەبێتـەوە ، وەك خێرایـی تازەبونـەوەی بەرنامـە تەلەفزیۆنیەکان .

فرەیی پێناسـە و شێواندنی زۆربـەی ئـەو شیکردنەوانەی دەربارەی پۆسـت مۆدێرنـە پێش کەش ئەکرێت بیانوی پێویست نیـە بـۆ ڕەتکردنـەوەی بـیری پۆست مۆدێرنـە ، چونکە هەموو ئەو گروپانەی وا مێژوی کولتورەکان دانـی بەگرنگیاندا ناوە هەر لەڕۆمانتیکیەتەوە تائەگاتە بونیادگەری بەشێوەیەکی زۆر ڕۆشـــن و زۆرســـەقامگیر دیـــاری نـــەکراون . بـــەڵام لەحاڵـــەتی پۆســـت مۆدێرنەدا مەترسیەکی ترسناکترهەیە پێویستە تێیبپەڕێنین ، ناوی پۆست مۆدێنـە خۆی بۆخـۆی ناکۆکیـەکی سـەیری هـەڵگرتووە ، چونکە بۆناسینی پەنائەبرێت بۆپێناسەیەکی مێژوویی ± پاش – بۆناولێنانی بزوتنەوەیـەکی ڕۆشنبیری کەهەوڵئەدات لەگەڵ مێژووگەرایدا دابڕانێك دروست بکات . هەر ئەمەیشـە وای کـردووە کـە لـە یـەکێك لەحاڵەتەکانـدا کۆمـەڵگا بـەدوای تەفسیرێکیاندا بگەڕێت کە : کۆمەڵەیەکی ڕۆشنبیرین و هەوڵ ئەدەن خۆیان وەك (دەقێك) پێناسـە بکـەن . گـرنگ گواسـتنەوە نیـە لەکۆمەڵگایەکـەوە

کەلەسـەربنەمای عەقڵانیـەتی بەرهـەمهێنان و زك هەڵگوشـین و بـاوەڕبون بەپێشکەوتن پێکهاتووە بۆ کۆمەڵگای بـەرخۆری ، لـەم ڕووەوە تـاك بەشـداری لەڕایکردنی سیستەمەکاندا ئـەکات نـەك لـەڕێگای کـارو بـیرو باوڕەکەیـەوە ، بەڵکو لەڕێگای ئـەو ئـارەزوو پێداویستیانەیەوە کـە بەرخۆریەکـەی ئاراسـتە ئەکات ، ئـیتر لێرەبـەدواوە هـیچ کـام لـەم خەسڵەتانە تایبەتمەنـدی پێگـەو مەکانـەتی نـین لەکۆسیسـتەمی بەرهەمهێنانـدا . هـەر ئەمەیـە پەیوەنـدی نێـوان مـــرۆڤ و کۆمـــەڵگا ســـەرو ژێرئـــەکات ، پێشـــترمرۆڤ لەپێگەیـــەکی داهێنەرانـــەی بەرهەمهێنـــەری مێژووگەرایـــدا بـــوو ، بـــەڵام ئێســـتا ئـــەوەتا ئەبینین نەك هەر لەبەردەم ئەو سروشتەی کەبەئامێرەکانی خۆی ئەیویست بیگۆڕێت چۆکی داداوە ، بـەڵکو لەهەمانکاتـدا تـەواو یـەکانگیر بـووە لەگـەڵ جیهـانێکی ڕۆشـنبیریدا کـە لـەناو کۆمـەڵێك نیشانەو زماندایـە کەسەرچاوە مێژوویەکـەی خۆیـان لەدەسـت داوە . ئێسـتا وادیـارە بەتـەواوی ئەیـەوێت بیرۆکەی بکەری مرۆڤانە بتەقێنێتەوە کەوا هەمیشە بـە پابەنـدی بیرۆکـەی داهێنان و زۆرجاریش بیرۆکەی کاری عەقڵانی ماوەتەوە . هەر بۆیە هـەموو شـتەکان بـەرەو پارچەپارچـە بـوون ئەچـن ، هەرلەکەسـایەتی مرۆڤـەوە تائەگاتە ژیانی کۆمەڵایەتی .

ئەم بیرۆکەیە ئەو هزرە کۆمەڵایەتیە کلاسیکیە وێران ئـەکات کـەپێی وابـوو سـەرکەوتنی عـەقڵ ڕێگـە خۆشـکەرە بـۆ سـەپاندنی پەیوەندیـەك لـەنێوان پێوەرەکانی کۆسیستەمی کۆمەڵایەتی و پاڵنەری لایەنـەکان ، ئەمـە گەیشـتە ڕادەی ئەوەیکـە بونـەوەری مرۆیـی پـێش هەمووشـتێك هاووڵاتیـەك و کرێکارێك بێت . بـەڵام لێرەبـەدواوە لێك جیابونەوەیـەك دروست بـوو لـە

نێوان كۆسستەمی كۆمەڵایەتی و لایەنە كۆمەڵایەتیەكان . بەمەیش ئەو ماوە دورودرێژە كۆتای هات كە سەركەوتنی هزرە مۆدێرنەكانی بەخۆوە بینی ، ئەوانەی وازاڵ بوون بەسەر بیری خۆرئاوادا هەر لەفەلسەفەی سەردەمی ڕۆشنگەریەوە تائەگاتە فەلسەفەكانی پێشكەوتن و ڕەوتی كۆمەڵناسی . بەلاّم سەركەوتنی ڕەخنەی پۆست مۆدێرنە وامان لێناكات واز لەگەڕان بێنین بەدوای پێناسەیەكی تازەی مۆدێرنەدا ، پێناسەیەك پشت بەسەربەخۆی زاتی ڕێژەیی ببەستێت بۆكۆمەڵگا و بۆ لایەنەكانیش . چونكە مەحاڵە بەئاسانی ئەوە قبوڵ بكەین كەجیاوازی نێوانیان جیاوازیەكی یەكجارەكیە ، ئەو پێكەوە ژیانەی لەكۆتایی سەدەی بیستەمدا لەنێوان لیبرالیزمی نوێ و پۆست مۆدێرنەكاندا ئەیبینین ئەوەمان نیشان ئەدەن كە یەكەمیان كۆمەڵگایەكمان بۆ پێشنیار ئەكات كەهیچی تر نیە جگە لەبازاڕێكی خاڵی لە لایەنەكان (لەم ڕووەوە ئەكرێت چاوەڕێی ڕفتارەكانیان بكەین بەدەرچونیان لەیاساكانی ئازادی هەڵبژاردنەوە) ، وێناكردنی دووەم ئامادەیی لایەنە كانە بێ كۆسیستەم ، ئەمانەیش چەندلایەنێكی زیندانی ناو خەیاڵ و یادەوەریەكانی خۆیانن .

دابڕانێكی تەواوەتی بەم جۆرە چەند ئەنجامێكی درامی تری بەدوادا دێت زیاد لەوەی واپێشتر وتمان .چ لایەنێك هەیە ئێمە بیناسین و لەدەرەوەی سەرچاوەكانی كاری عەقلاّنی بێت ؟ ئەو لایەنانەی كەتوشی ئەم دابڕانە بوون بەشوناسەكەی خۆیانەوە سڕبوون و هیچ لەئەوانی تری جیاوازدا نابینن جگە لەو جیاوازیانەی لەیەكتر دوریان ئەخاتەوە . لەم جۆرە كۆمەڵگادا كە هیچی ترنیە جگە لەوەی بازاڕێكەو مرۆڤەكانی ناوی هەموو

هەوڵێكیان بۆخۆدورگرتنە لەئەوانی تر ، یان ئەزمونی پێكەوە ژیانیان هەر بەئاڵوگۆڕكردنی كالاّكانیانەوە وەستاوەو تەواو ، لەهەمان كاتدا ئەوی تر زۆربەسادەی وەك هەڕەشەیەكی ڕەها دەرئەكەوێت لەجۆری (یان ئەو یان من) ، یاخود ئەو بۆچونانەی كە ئەڵێن : ئەمە خاكەكەم داگیرئەكات و ڕۆشنبیریەكەم وێران ئەكات و بەرژەوەندی و ڕفتارو نەریتە كانی خۆیمان بەسەردا ئەسەپێنێت كە جیاوازە لە بەرژەوەندی و ڕفتاری ئێمە و وەك مەترسیەكیش وایە لەسەرمان . ئەم نەزعەیە بۆجیاوازی موتڵەق و ئەم پلوراليزمیە ڕۆشنبیریەی كەهیچ سنورێكی نیە ، وەك ئەوەی كەلە چەند بەشێكی فراوانی جیهاندا ئەیبینین و گەلێك جارو بەتایبەت لە باشترین زانكۆكانی ئەمریكادا ، فشارێكی ئایدۆلۆجی پێك دێنن و بانگەشەی پلوراليزمێكی ڕۆشنبیری ڕەها ئەكەن كە ئەیانەوێت بیسەپێنن بەسەر خەڵكانی جیاواز لەخۆیان ، ئەم نەزعەیە لەهەناوی خۆیدا ئارەزوی ڕەگەزپەرستی و و شەڕی ئاینی هەڵگرتووە . ئەمانە ئێستا كۆمەڵگایان گۆڕیوە بۆ مەیدانێكی جەنگ كە جەنگاوەرەكانی لەنێوان ڕۆشنبیریە جیاوازەكاندا یە ، وەك ڕەشپێست و سپیەكان ، پیاوان و ژنان ، هەڵگرانی ئەم بڕوای ئاینی یان ئەوی‌تریان ، یاخود عیلمانیەكان ، هەمووئەمانە ئێستا دوژمنی یەكن . ئەو ململانێ كۆمەڵایەتیانەی والەسەدەكانی پێشتردا ڕویان ئەدا سنورداربوون ، چونكە چینە كۆمەڵایەتیەكان بون هەڵئەسان بەو ململانیانە و ئەوانیش هەمویان هەرهەمان بەهای كۆمەڵایەتیان قبوڵ ئەكرد و جەنگی نێوانیشیان بۆئەوە بوو لەئاستی كۆمەڵایەتیدا پیادەی بكەن ، ئەم ململانیانە ئێستا گۆڕاوە بەشەڕە ڕۆشنبیریەكان . ئەم شەڕانە

لەتوندو تیژیدا گەیشتە ڕادەی ئەوەی کەئەم فانۆسە ڕۆشنبیریە جادوویە توشی بەریەك کەوتن بوو لەگەڵ هێزی دەزگایەکی باڵادەستی ساردا کە هیچ کەسایەتیەکی نیە . ئەم دەزگا وەکو ئەو کەشتیە فەزاییانە وایە کە مێرد منداڵەکان لەفیلمی یاریە ڤیدۆییەکاندا تەماشای ئەکەن و چەند سیستەمێکی کۆمپیوتەری و ئیرادەیەکی سەرسوڕهێنەری هێز لێی ئەخوڕن . لایەنە کۆمەڵایەتیەکان لەڕۆشنبیریە تایبەتەکەیاندا خۆیانیان زیندانی کرد بەرامبەر بە هێزەبەرهەمهێنەرە مەدەنیەکان و ئەوسەربازانەی بەهێزی خۆیان خۆپارێزی ئەکەن : لێرە بەدواوە جەنگی نێوان ئەم دوولایەنە زەنگی مەترسی لێئەدات .

لەنێوان ئەم دوانەدا :

قەیرانی فکری مۆدێرنە لەسەرەتای ڕەتکردنەوەکانی نیچەو فرۆیدەوە لەدایك بوو ، بە دوای ئەوانیشدا چەند گروپێکی کۆمەڵایەتی تر هات . ئەم ڕەتکردنەوانە بریتی بوو لە قبوڵنەکردنی بەرتەسکبونەوەی ژیانی کۆمەڵایەتی و مێژووی کۆمەڵگا مۆدێرنەکان بەتەنها بۆسەرکەوتنەکانی عەقڵ ، هەتا ئەو کاتەی ئەم عەقڵە هەولی پێوەستبوون بەنەزعەی تاکگەرایی ئەدا . ئەم جۆرە ڕەتکردنەوەیە بەترسان لەدەسلات بەهێز کرا ، ئیدی ئەو دەسلاتە هەر جۆرێك بێت ، دەسلاتی سەرکوتکارێك بێت ، یان دەسلاتی کۆمەڵگای جەماوەری خۆی بێت ، ئەم دەسلاتە لەگەڵ عەقلانیەتدا کەوتە ڕێکەوتن و هاوجوت بونەوە ، هەموو ئەو لایەنە

کۆمەڵایەتیانەی وابەناعەقلانی دای ئەنان سەرکوتیکردن و پەراوێزی خستن و بەشێوەی خراپ بەکاریهێنان . دواجارهەموو ئەو شتانەی بەقازانج بۆی ناگەڕێتەوە ، یان ئەرکێك جێبەجێ ناکەن لە بەهێزکردنی دەسلاتی عەقلانیەتەکەیدا لەژیانی تاکەکەس و کۆمەڵایەتی دەری ئەکات . ئەم ڕەتکردنەوەیە لەلایەکی ترەوە بەرەخنەیەکی زۆرهێرشکەرانەی دژ بە لایەنەکانی تری مۆدێرنە خۆی بەهێزکرا ، لەوڕووەوە پەنای بردەوە بۆخودی ژیان ، یان بۆپێداویستیەکانی نەتەوە و ئەو کۆمپانیانەی کەناکرێت هیچ شتێك لەناویا بگێڕێتەوە بۆڕوخسارێك لە ڕوخسارەکانی عەقلانیەت . بەڕادەی خێرابون و زیادکردنی پرۆسەکانی بەمۆدێرنکردن modernization ، وادیارە مەحاڵە پێناسەی ئەولایەنانە بکەین لەسەر ئەوەی کەچەند لایەنێکن خۆبەخۆیی لەدایك ئەبن ، یان ناوهێنانیان بەوەی ئەنجامێکی کارەکانی مۆدێرنە خۆین . ئەمانە لەهەمووشوێنێکدا هەن ،لە دەوڵەت ، لە بزوتنەوە نیشتمانیەکان ، لە ئارەزوی قازانج لای پرۆژەکان ، لە دەسلاتی ئەو داگیرکەرانەی کە پرۆژەیەکی بەمۆدێرنکردن پیادەئەکەن ئامادەن ، هەرگیز تەکنۆلۆجیەکان بەتەنها بەم جۆرە پرۆژانە هەڵنە ساون .

ئەو جیهانە هاوچەرخەی کە وەك سەرکەوتنێك بۆعەقلانیەت خۆیمان پێشکەشئەکات ، وادیارە بەپێچەوانەوە جێگەی داڕوخانیەتی . لەسەرتاکانەوە بیرۆکەی عەقڵی بابەتی لەهزری یۆنانی و مەسیحیەتدا سەرکەوت کە زیاتر لەئەرەستۆوە سەرچاوەی ئەگرت . ئەم هزرە دڵنیا بوو لەوەی کە خواوەند بەشێوەیەکی عەقلانیانە ئەم جیهانەی ئەفراندووە ، ئەم

مەسەلەیەش بوو بواری كرانەوەی ڕۆحی و زانستی ڕەخساند . پێی وابوو كۆمەڵگا خۆی لەبنەڕەتدا لەسەر بنەمای كۆمەڵێك بڕیاری عەقلانیانەی ئازاد بونیادنراوە ، وەك ئەوەی كە هۆبزو ڕۆسۆ ئەڵێن . لێرەداو بەڕادەی دروستبونی كۆمەڵگای مۆدێرن لەدەرەوەی هزری مۆدێرنە ، ئەم سەركەوتنەی عەقڵ جێگەی خۆی چۆڵ كرد بۆ گواستنەوە لە عەقلانیەتی مەبەستەكانەوە بۆعەقلانیەتی ئامرازەكان ، ئەم پەیوەندیەیش خۆی بۆخۆی ئەبێتە تەنكنۆلۆجیا نەك شتێكی تر ، ئەم مەسەلەیە بوو بۆشاییەكی دروست كرد لەبەهاكاندا ، كەهەندێك كەس ئەمە وەك ئازادیەك بۆ ژیانی ڕۆژانە ئەبینن . بەلاّم خەڵكانێكی زۆر وای ئەبینن ئێستا ئەم بۆشاییە پڕكراوەتەوە ، ئەمەیش یان بەودەسلاّتە كۆمەلاّیەتیەی كەفریای هەموو لایەنە كۆمەلاّیەتیەكان ئەكەوێت ، یان لەڕێگای بانگەشە چەواشەكارەكانەوە ، یان لەڕێگەی هەڵقولاّنی نەتەوایەتی و ئاینەوە ، یان دواجار لەڕێگای توندو تیژی و نەبونی سیستەمەوە .

چۆن ئەتوانین بەقەناعەتەوە ڕوبەڕوی ئەم ڕەخنە عەقلانیانەی مۆدێرنە نەبینەوە ؟ ئەمڕۆ چەند لاواز بووە ئەو زمانەی كەلەڕەقانە بەرگری ئەكرد ، بەلاّم بەبێ كاریگەری دانان لەسەر وێنەی فریادڕەسانەی عەقلانیەتی مۆدێرنە ! ئەمە لەبەرئەوەی كۆمەڵگا ڕاستەقینەكان تەواو دورە لەوەوە كە هەر كۆمپانیایەك بێت ، یان چەند خزمەتگوزاریەكی گشتی بێت و بەشێوەیەكی عەقلانیانە بەڕێوە ببرێت . لێرەدا عەقلانیەت هەرتەنها بە خوێندنگاوە وەستا بەبێ ئەوەی جدیەتی پێوە دیار بێت ، چونكە ئەو فشارانەیش لەسەری زیادی كرد كەدەبوایە تێبكۆشێت

بۆدۆزینەوەی پەروەردەیەك ڕێنماییكەر بێت لەگەڵ كەسایەتی منداڵدا بەهەموو پەیوەندیە خێزانیەكانەوە ، ئەو پەیوەندیانەی وا لەڕۆشنبیریەوە هەڵقولاّون ، خەسڵەتە تایبەتەكانیان ، هەروەها مێژووی ژیانی تایبەتیشیان . لەوانەیە هەندێك لە كادیرەكانی بواری پەروەردەو فێركردن بەهۆی كەم بونەوەی شایستەییە پیشەییەكانیان لەكۆمەڵگایەكدا كەئاستی زانستی و فێربونی لەپلەیەكی بالاّدایە ، بەرگریلەخۆیان بكەن بەرامبەر ئەو بزوتنەوانەی وا بانگەشەئەكەن بۆپەروەردەو فێركردنێكی نوێ ، لەهەمان كاتدا دژی بزوتنەوەكانی مافی مرۆڤ و فشارەكانی خویندكارەكانی خۆیشیان ، ئەوانەیان كەحەزلەمانەوە ئەكەن ، یان ئەیانەوێت ببنە ڕاهبێك ، یان ڕاسپاردەی نێوان خوێندكاران و ئەوانەیان ئەیانەوێت عەقڵێك پێك بێنن ، بەگشتی ئەمانە داوایان لێكراوە منداڵاّن دەركەن لەژێركاریگەری كەس و كارو خانەوادەكانیان و دواجاریش كاریگەری ناوەندە كۆمەلاّیەتی و ڕۆشنبیریە خۆماڵیەكەیان . ئەمەش بەمەبەستی بەشداری پێكردنیان لەچەند بیروباوەڕێكی بیركاریانەو چەند كارێكی ڕۆشنبیری مەزن . بەلاّم ئەم هەوڵە ملكەچی زمانە ئەرستۆكراتەكەی نابێت بۆئەوەی لاوازیەكەی داپۆشێت ، چونكە ئەركێك بەسەر خوێندنگاكاندا ئەسەپێنێت كە ڕۆژلە دوای ڕۆژ سەركوتكاریەكەی زیاترئەبێت و هەمیشە جیازایەكان گەورەتر ئەكات ، هەربۆیە لێرەدا مەسەلەكە پەیوەندی بەجیاكردنەوەی شتە گشتیەكان لەشتەتایبەتیەكان هەیە ، وەك چۆن دانەوێڵە لەخەرماندا پاك ئەكرێتەوە .

ئەم چەمکە بەس ئەبێتە هۆی جیاکردنەوەیەکی سەرچاوە گرتوو لەنەزعەی ئامێرگەراییەوە ± مەبەست لێرەدا بواری تاقیکردنەوەو وتاربێژیە – دەربارەی کەسایەتی منداڵ ، یان دەربارەی ئەو گەنجانەی کە لە ژیاندا هەر داوای ڕەخساندنی دەرفەتی کارکردن و شوناسی ڕۆشنبیری و ئاینی و نیشتمانی ئەکەن لەگەڵ ڕۆشنبیریەکی تایبەت بەلاوان . ئایا ئەتوانین قسە لە سەرکەوتنی قوتابخانە بکەین لەدۆخێکدا کە بەم شێوەی ئێستای دابەشبوەتە سەر هەردوو بەشی :- لەلایەك ئەو مامۆستایانەی کەڕۆڵەکەیان بەس بریتیە لە گواستنەوەی مەعریفە ڕێگە پێدراوەکان لەپێناوی بەرژەوەندیە کۆمەڵایەتیەکانیخۆیان ، لەلایەکی تریشەوە ئەو منداڵ و گەنجانەی کە لە ژینگەیەکی ڕۆشنبیریدا ئەژین بە تەواوی جیاوازە لەژینگەی پەروەردەو فێرکردن ؟ خۆش بەختانە زۆرلەمامۆستاکان ئەم تێگەیشتنە ڕەت ئەکەنەوە ، ئەوان کارەکەی خۆیان بەشێوەیەکی تایبەتی جیٚ بەجیٚ ئەکەن ، بەڵام زۆربەی ئەوکاتانەی کۆئەبنەوە بەرگری لەم تێگەیشتنە ئەکەن .

بەڵام تێکشکانی ئەم گوتارە قوتابخانەییە ڕوخانی ئەو نەزعە عەقلانیەی بۆدەرخستین کەبەڕاستی پێویستە ڕەتبکرێتەوە : لەبەرئەوەی ئەبێتە ڕوپۆشێك بۆئەودەسەلاتەی کەوا دەستەبژێرێك لەعەقلانیەکان پێکی ئەهێنن ، ئێستا ئەم گوتارە ڕەتکراوەتەوە لەلایەن هەموو ئەوانەی ڕقیان لێی بوو ، یان بەکەم تەماشایان ئەکرد ، ئەم ڕەتکردنەوەیە ئەمڕۆ بەتەواوی بوەتە هەڵوێستی باوی مێژووی کۆمەڵایەتی و تاکەکەسی . دواجاردەکرێت گویٚ لە بەشداریکردنی عەقلێکی ئازاد بگرین ، ئەوانەیش وائامادەنین

گوێبگرن ڕۆژێك دێت بگەنە قۆناخێك کەسیش گویٚ لەئەوان نەگرێت .
ئەو تێگەیشتنە کلاسیکیەی مۆدێرنە کە تەماهیبونی لەنێوان مۆدێرنە و سەرکەوتنەکانی عەقڵ و ڕەتکردنەوەی نەزعە تایبەتیەکانی وەك یادەوەری و هەڵچونەکان ئەکرد ، تائەو ڕادەیە کۆن و بێمتمانە بووە کە ئیتر هەڵگری هیچ کام لەپرەنسیپەکانی یەکبون نیە بۆئەم جیهانەی ئێستامان کە تیایدا هەمووئاراستەکان لەڕوبەڕوبونەوەو بەریەك کەوتندان ، وەك ڕوبەڕوبونەوەی تەسەوفێکی ئاینی و تەکنۆلۆجیەکی مۆدێرنە ، یان زانستە بنەڕەتیەکان بەرامبەر دیعایەو ڕیکلام ، یان دەسەڵات بەرامبەر سیاسەتەکانی بەپیشەسازی کردنی خێرا .
سەدەی بیستەم سەدەی داڕوخانی مۆدێرنەیە ، لەکاتێکدا گەربڵێین سەدەی سەرکەوتنە کانی تەکنۆلۆجیایە . ژیانی فکری ئەمڕۆ ملکەچی دەسەڵاتی ڕەتکردنەوەیە ± ڕەتکردنەوەیەکی بەجێماوو توندوتیژ ± بۆئەو نموزەجە کۆمۆنیزمیەی ± کە دەکرێت بپرسین ئایا تا ئێستایش قابیلی بیرکەوتنەوەن ؟- کە هیوای گەورەی ئەم سەدەیە بوو نەك هەربەلای کرێکارە تێکۆشەرەکانەوە ، یان کۆمەڵە نەیارەکانی کۆلۆنیالیزم ، بەڵکو بەلای زۆربەی ڕۆشنبیرانیشەوە . هەروەها تایبەتمەندە بەڕەتکردنەوەی هەر بیرێکی مێژوییەوە ، یان هەر شیکردنەوەیەکی لایەنەمێژوییەکان و پرۆژە و ململانیٚ و بارودۆخ و بەریەککەوتنە دیموکراسیەکانیان .
جیهانی خۆرئاوایی ، دوای سەرکەوتنە سیاسیی و ئایدۆلۆژیەکانیان نەشئەی خۆیان وەرگرتوەو بوون بەلیبڕالی و بەرەو لێکدورخستنەوەی تاکەکانی کۆمەڵگا لەیەکتری ئەڕۆن ، یان بەرەو چەند پرەنسیپێکی جیهانی

بۆڕێکخستن ، ئەوەی وا ئێمە ناومانناون بەرژەوەندی و بازاڕ ، یان عەقڵ ، کە لە ئاستی پەروەدەیی و چالاکیە پیشەیەکاندا بەرپرسەکان لێی بەهرەمەندن . ئێستا ژیانی فکری و سیاسیشمان دابەشبووە لەنێوان ئەوانەی وا تێئەکۆشن بۆدیاری کردنی لایەنە تازەکان و گرەوە تازەکانیان و ، ئەوکۆمەڵگانەیش کەدەکرێت ناویان بنێین کۆمەڵگا پاش پیشەسازیەکان ، یان کۆمەڵگا گەشەکردوەکان ، لەلایەکی ترەوە ئەوانەیش بانگەشەی ئازادی نێگەتیڤ ئەکەن ، وەك ڕێسا دامەزراوەییەکان و ڕێبازە ئابوریەکان کەوا ڕێگە بەمرۆڤ ئەدات خۆی بپارێزێت بەرامبەر چەوساندنەوەکانی دەسلاَت . هەندێکیان بڕوایان وایە ئەم ڕەتکردنەوەیە بۆ سۆسیۆلۆجیایەکی دیاریکراو ، یان بۆ گەرموگوڕیەکی کۆمەڵەیی کە جۆری گەڕاندنەوە بۆنەزعەی تاکگەراییەکی ئابوری وەرئەگرێت ، ئەیانەوێت ئەوە ڕاگەیەنن کە تاکەکان پێش هەمووشتێك بۆبەدەست هێنانی بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیان تێ ئەکۆشن ، هەربۆیە پێیانوایە کاری دەستەجەمعی ئامرازێکی پێویستە بۆبەرگری کردن لەو بەرژەوەندیە تایبەتانە ، ئیتر لێرەوە کاری دەستە جەمعی بۆخۆی ئەبێتە ئامانجێك ، هەرئەمەیش بوو نزیکەی سەدەیەك پێش ئێستا ڕۆبەرتۆمیتشلز ڕای گەیاند . خەڵکانێکی تر هەیە وای ئەبینن ئەم ڕەتکردنەوەیە وەك بانگەشەیەکە بۆکۆت و بەندەکانی عەقڵ و بەڵگەکانی ، کە ئەمە تەنها پرەنسیپی پتەویەتی کە یەکێتی کۆمەلاَیەتی لەسەرپێك ئەهێنرێت و تەنها ڕوناکیەکی چالاکیشە دژی فشاری کەنیسەکان و تائیفەو کەمینەو نەزعە ناعەقلاَنیەکان .

ئەمە هەڵوێستێکی زۆربەرگری کارانەیە ، سەرەڕایی سەرکەوتنی خۆرئاوا بەسەر سیستەمە کۆمۆنیزمیەکان ، بەلاَم هێشتا هەر هەست بەهەڕەشەی فشارێکی دانیشتوانی و سیاسی ئەکەن کەلەجیهانی سێیەمەوە بۆیان دێت . هەرچەندە وێنەزاڵەکە چەند هەڵمەتێکی خێری دڵنیاکەرە ، ئەمە لەکاتێکدایە کەجیهانی سێیەم لەگەڕەکێکی دراوسێماندایە ، یان لەکۆمەڵگاکانی نیشتەجێبوندا ئامادەیە و وەك ئەوانە ئەژی کەوا هەست بەئینتما بۆ کۆمەڵگا خۆرئاواییەکان ئەکات ، هەربۆیە ڕەتکردنەوە بەڕۆشنی و بە بێ هیچ تەم و مژێك دیارە . جاری وا هەیە ڕەتکردنەوەکان شێوەی ڕاستەوخۆ وەرئەگرێت لای ئەوانەی کەهەست بەهەڕەشەو مەترسی ئەکەن ، بۆنمونە سپی پێسە بچوکەکانی باشوری ولاَتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەکاتی جەنگی جیابونەوە خوازیدا حاڵەتێکی وایان هەبوو . ڕەتکردنەوە لێرەدا ڕاستەو خۆ بوو بەشێوەیەکی کۆمەلاَیەتی و سیاسی گوزارشی لێئەکرا . بەلاَم ئەوانەی واپەروەردەکەیان و ئاستی ژیانیان جۆرێك پاراستنیان بۆدروست ئەکات لەم زەفەرپێبردنە ئەوا ڕەتکردنەوەکەیان شێوەیەکی بالاَتر وەرئەگرێت ، ئەم شێوازەیش جەخت لەسەرئەوە ئەکاتەوە کە کۆمەڵگای خۆرئاوایی بەجۆرێك لەجۆرەکان لەبەجیهانی کردن (globalization) دڵنیابوە ، هەروەها پێویستە لەسەری و بەرژەوەندیشی لەوەدایە کە بەرگری لەخۆی بکات دژی هەموو جۆرەکانی تایبەتمەندێتی .

ئەگەرچی لەماوەی ئەم سەدەیەدا هەڵمەتە یەك لەدوای یەکەکانی بانگەشەکردن هەبووە بۆ مافەکانی ئەم توێژی کۆمەلاَیەتی ، یان ئەوی

تریان ، بەلاّم ئەم بانگەشانە ئەمڕۆ گومان و ترس ئەوروژێنێت زیاتر لەوەی کە پشتگیری بەدەست بێنێ . لەم ڕووەوە کۆمەڵگای خۆرئاوایی وا هەست ناکات هێندە توانای ئامێزان بونی پێویستی هەیە کە بتوانێت پارێزگاری ئەو کرانەوەیە بکات کەپێشتر ڕێگەی دا بەبەریتانیای مەزن و فەرنسا لەسەدەی نۆزدەهەمدا ببنە دوو کۆمەڵگای فرەڕەگەز (کۆزمۆپۆلیت) ، یان خاکی میوان داری و پەناگەیەك بۆئەوانەی وا ڕویان تێئەکات . ئەم کۆمەڵگایە واهەست ئەکات لەلایەن ئەو دوژمن و نامۆ و هەژارانەوە یان ئەوانەی ڕۆشنبیریەکی زۆرجیاوازیان هەیە غەرق ئەبێت و کەلێنی نێوان ئەوانەی وا لە دەرەوە هاتون و ئەوانەیش واخاوەنماڵن فراوانتر ئەبێت ، ئەوەبوو توێژی یەکەمیان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ توشی بێزاری و دڵەڕاوکێیان کردن .

لە ئەبستراکت ترین ئاستیدا ڕەتکردنەوەی سۆسیۆلۆجی هەیە کە هەمیشە بریتی بووە لە شیکردنەوەی ئەو نیگەرانی و ڕەخنانەی لەمەڕ مۆدێرنە هەیە ، بەلاّم لەبەرامبەردا هەر بە پۆزەتیڤی ماوەتەوە ، نەك هەر لای دۆرکهایم و فیبەر ، بەڵکو لای تۆکفیل و مارکسیش هەبوو ، هەروەها لای براسۆنز و قوتابخانەی شیکاگۆیش . ئەوەبوو سۆسیۆلۆجیا کەوتە گفتوگۆکردن لەسەر بەپیشەسازی کردن و چینە کۆمەلاّیەتیەکان و دامەزراوە سیاسیەکان و ململانێ کۆمەلاّیەتیەکان ، سۆسیۆلۆجیا پرسیاری لەو شێوازە کرد کە لەڕێگای تازەگەری ئابوری و بەشداریکردنی ژمارەیەکی زیاتر لەئەنجامی گەشەکردن و کەرەستەکانیەوە پێك دێت . بەلاّم ئەمڕۆ مەسەلەکە وادەرئەکەوێت کەزۆر لەسەری ڕۆیشتوین ، هەر مەسەلەی

بەڕێوە بردنی گەشەکردن نیە بەڵکو مەسەلەی تێکۆشانە دژی سەرکوتکاری و توندو تیژی و هەروەها پارێزگاری کردنیش لەڕۆحی لێبوردەیی و داننان بەئەوی تری جیاوازدا . من یەکێکم لەو کەسانەی کە بڕوایان بەو وەلاّمانە هەیە کەلەسەر گرەوە ڕۆشنبیریەکان و لایەنە کۆمەلاّ یەتیەکان پێك هاتووە ، من دان بەوەدا ئەنێم ، پێش ئەوەی بچمە ناو بیرکردنەوەی تایبەتیەوە ، وەلاّمی لیبرالیەت دژ بە زیانەکانی نەزعەی تۆتالیتاریەت وەلاّمێکی ڕازیکەرترە لەو وەلاّمانەی کەئێمە بەرامبەریان ڕامان گرتووە ، یان لەلایەکی ترەوە هێزی بزوتنەوە کۆمەلاّیەتیەکان بە تایبەتی ئەو کاتەی پشت بەئیمانێکی ئاینی ئەبەستێت ، یان هۆشیاریەکی نەتەوەیی .

ئەکرێت چاوەڕوانی ئەگەری ئەم شەوە درێژەی فکری کۆمەلاّیەیتی بکەین ، هەر وەها ئەکرێت ماوەیەکی درێژتر چاوەڕێی بکەین دوای سەرکەوتنی بورجوازیەتی دارایی و کالاّیی و پێکهێنانی بزوتنەوەیەکی کرێکاری . هەروەها پێویستە چاوەڕێی دان نان بە بایەخی ناوەندی " بزوتنەوەی کۆمەلاّیەتی " و دەرکەوتنی نیشانە سەرەتاییەکانی دیموکراسیەتی پیشەسازی بکەین ، ئێمە لەکۆتای سەدەیەکی پڕلەنائومێدی و هەروەها گەشەکردنیشداین (مەبەست سەدەی بیستەمە . و کوردی). ئێستا چارەکە سەدەیەك تێپەڕیوە بەسەر دەرکەوتنی کتابە سەرەتاییەکاندا ، هەروەها کتابەکانی منیش دەربارەی کۆمەڵگای پاش پیشەسازی . زۆر زەحمەت بوو وەك پێویست ئاگاداری بدەین دەربارەی وێنەی گواستنەوە یەکی هەڵەشانە لەکۆمەڵگایەکەوە بۆکۆمەڵگایەکی تر ، هەروەکو ئەوەی کۆمەڵگای دووەم کۆتایی بەکۆمەڵگای یەکەم بێنێت لەو ساتەوەی کە تێی ئەپەڕێنێت . بەلاّم

ئەمرۆ ئێمە بەپێچە وانەوە ئەزانین کەوا ناکرێت گواستنەوە لەزنجیرە چیایەکەوە بۆزنجیرە چیایەکی تر بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ بکرێت. ئەوکات ئەکەوینە دۆڵێکەوە و ئەبێت بە تەپۆلکەکاندا سەرکەوینەوە ، بەلاّم لوتکەی داهاتو لەبەرچاومان ون ئەبێت . ئەو مەترسیەی واهەڕەشەمان لێئەکان مەترسی بڕوابون نیە بەبەردەوامی ئێستا ، بەڵکو بەپێچەوانەوە لەو بیرکردنەوەوە سەرچاوەی گرتووە کەچیایەکمان لەپێشە نابینرێت ، یان ئەوەی کەناچارین لێرەدا بوەستین . من قبوڵمە بەبێ خۆپارێزی ڕەتکردنەی مێژووگەرایی ، یان قەیرانی سۆسیۆلۆجیاکانی پێشکەوتن ، بەڵام پێم وایە مەترسی وازهێنان لەئارەزوی شوناسی تاك یان دەستە جەمعی هاوتایە لەگەڵ مەترسی دابەزین بەرەو ئسولێەتێکی عەقلاّنیانە .
باجارێکی تریش ئەوە بزانین کەتێگەیشتنی ماتریالیزمی بۆ مۆدێرنە تائێستایش فەزیلەتە ئازادیخوازیەکەی خۆی ئەپارێزێت ، بەتایبەتی لەزەمەنی گەشەکردنی " فەندەمینتالیزمەکاندا ، بەلاّم توانای ڕێکخستنی هەندێك ڕۆشنبیری و کۆمەڵگای دیاری کراوی تایبەتی لەدەست داوە ، هەر بۆیە هەڵوەشاندنەوی هزری مۆدێرنە کەوا بابەتی ناوەندی ئەم بەشی دوەمەیە ، ئەمان بات بۆچەند ناکۆکیەك کە مەترسیەکانی وردە وردە زیاد ئەکات . ژیانی تایبەتی جیائەبێتەوە لەژیانی گشتی و کایەی پەیوەندیە کۆمەلاّیەتیەکان هەڵئەوەشێتەوە ، بەهەمان شێوە واز لە شوناسە تایبەتیەکانیش دێنێت بۆئەوەی ڕوبەڕوی هەڵقولاّنە جیهانیە ڕۆشنبیریەکان ببنەوە و بکەونە ئاڵوگۆڕەوە لەگەڵیا . هەموو مرۆڤێك خۆی لەخودێتی خۆیدا زیندان ئەکات ، ئەمە لەباشترین حاڵەتدا ئەبێتە هۆی لەبیرکردنی

ئەوانی تر ، ئەم خۆزیندانی کردنە زۆربەی جارەکان لەڕێگای ڕەتکردنەوەی بیانیە کانەوە بەرجەستە ئەبێت . ئەمە لەلایەکەوە ، لەلایەکی تریشەوە ، هەڵقولاّنی ئاڵوگۆڕەکان بەبەردەوامی ولاّت وگروپە کۆمەلاّیەتیە ناوەندیەکان بەهێزترئەکەن ، بەمەش دوالیزمێك قوڵئەکەنەوە لەسەر ئاستی نیشتمانی هاوشێوەی ئەو دوالیزمەی لەسەر ئاستی باشورو باکوری جیهان هەیە . ئەو ململانێ کۆمەلاّیەتیانەی لەسەر ئاستی جیهانی کۆمەڵگای پیشەسازی پەرتەوازە کرد لە چەند ناکۆکیەکی قوڵترپێك دێت. ژیانی سێکسی ، بەرخۆری ، کۆمپانیاکان ، نەتەوەکان ، وردە وردە خەریکە چەند جیهانێکی لەیەك جیاوازی دورلەیەك پێك دێنن و هەمویان توشی بەریەك کەوتنی یەکتر ئەبنەوە . یان لەجیاتی ئەوەی گفتوگۆی یەکتر بکەن یەکتری فەرامۆش ئەکەن ، لەم نیۆەشدا فەزای گشتی بەتاڵ ئەبێتەوە ، یان هەر دەبێتە خاکێکی بۆش کە کۆمەڵە مافیایەکی ڕکابەر لەسەری ئەکەونە شەڕەوەو لەهەناوی ئەمانەشدا توندوتیژی لەدایك ئەبێت .
چ ڕێگەیەك هەیە بۆ چاکسازی کردنی هەڵوەشاندنەوەی تێگەیشتنی عەقلاّنەیتی کلاسیکی ، کەئێمە ئەزانین هەڵوەشاندنەوەی شتێکی دڵنیایەو بەڵکو ئازادی خوازانەیشە لەگەڵ پرەنسیپەکانی ژیانی کۆمەلاّیەتیدا ، گەر ئەوە نەبوایە هەم ئازادیمان نە ئەبوو هەم عەدالەتیش مەحاڵ بوو .؟ ئایا لێرەدا ڕێگەیەك هەیە بۆهەڵهاتن لە تۆتالیتاریەیتی بالاّدەست و پلورالیزمی ڕۆشنبیری قورسبوو بەجیاکاری ڕەگەزی و جیاوازی قوڵ ؟ چۆن خۆمان لەکاول کاریەکانی (بکەری مرۆیی) دەربازکەین کەبۆخۆی ئەبێتە هۆی

بالأدەستی بەرژەوەندی و هێز ، بەهەمان شێوە دیکتاتۆریەتی خودی (زاتی) کەوا ژمارەیەکی زۆری سیستەمی تۆتالیتاریەتی بەسەرا سەپاندین .
جیهانی ئەمڕۆ کەهەندێك کەسی هەڵەشە پێیان وایە بەرەو یەکگرتنەوە ئەڕوات لەدەوری بەهاکانی " خۆرئاوا " بەسەر فاشیەتدا سەرکەوت ، هەروەها بەسەر کۆمۆنیزم و نەزعەی ناسیۆنالیزم ولأتانی جیهانی سێیەمیش ، کەئەمە لەڕاستیدا جیهانێکی دارِزاوە لەنێو جیهانی بابەتی و جیهانی خود ، لەنێوان کۆسیستەم و لایەنەکانیشدا ، ئەمڕۆ ئەوە دەبینین کەچۆن لۆژیکی بازاڕی جیهانی بەرامبەر لۆژیکی ئەو دەسلأتانە ئەوەستێت کەبەناوی شوناسێکی ڕۆشنبیریەوە ئەدوێن . جیهانی ئەمڕۆمان لەلایەکەوە تۆتالیتاریانە دەرئەکەوێت و لەلایەکی تریشەوە پلورالیزمێکی بێسنوری ڕۆشنبیریە . چۆن ئەتوانین ئێمە لەم دارِزانە تەواوەدا هەڕەشەی دوولایەنەی هەسارەکەمان نەبینین ؟ لەکاتێکدا یاسای بازاڕەکان بەپاکتاوکردنی کۆمەڵگاکان و ڕۆشنبیریەکان و بزوتنەوە کۆمەلأیەتیەکان هەلئەسن ، لێرەدا ئارەزوی شوناس وابەستەی ئەو هەرمەکیە سیاسیە یە کە گەیشتۆتە ڕادەی تۆتالیتاریەتێکی وەها کە لەڕێگەی سەرکوتکاری و دەمارگیریەوە نەبێت هەڵسەنگاندنی مەحاڵە . هەر بەتەنها بیرکردنەوە دەربارەی مێژووی هزرەکان نیە کەهانمان ئەدات جارێکی تر پێناسەی مێژووی مۆدێرنە بکەینەوە ، بەڵکو ئەو ڕوبەڕوبونەوە ئاشکرای نێوان هەردووڕۆشنبیریەکە یە ، بەجۆرێکی تر بڵێین نێوان دوو ڕەوت لەڕەوتەکانی دەسلأت کە ناچارمان ئەکات تاجارێکی تر ئەو شتانە کۆکەینەوە وا پەرتەوازە بوون ، بەلأم بەبێ وازهێنانمان لەسۆزی

یەکگرتنەوەی جیهانە لەدەستدراوەکەمان . گەر نەگەیشتینە دیاری کردنی تێگەیشتنێکی تر بۆمۆدێرنە کەوا کەمتر سەرەڕۆ بێت لە تێگەیشتنەکەی سەردەمی ڕۆشنگەری و هەروەها بەتواناتریش بێت لەبەرگری کردندا لە فرەڕەنگی موتڵەق بۆڕۆشنبیریەکان و بۆتاکە کەسەکان ، ئەوا ئێمە ئەچینە ناو چەند گەردەلولێکی توند تر لەوەی کە لەکاتی ڕوخاندنی سیستەمە کۆنەکان و پرۆسەی بەپیشەسازی کردندا هات .

سەرچاوە : پێگەی المرایا . وەرگێڕانی بۆعەرەبی / قاسم مقداد و محمود موعد / گۆڤاری الکرمل پایزی ١٩٩٨ژمارە /٥٧ /لاپەڕە ٧٥ –٩٤
www. Maraya.net

....

(⋆) جیتۆ : ناوی ئەو ژینگە پەراوێزخراوانە ، یان ئەو کۆمەڵە پەراوێزخراوانەیە کەبەدەست مادە سڕکەرەکان و کێشەکانی هەژاری و بێکاریەوە ئەناڵێنن .(و.کوردی)
⋆⋆ نوسەر لەم بۆچونەیدا باسی گۆڕانی چەپەکانی ئەوروپا ئەکات ، بەلأم چەپەکانی کوردستانیش زۆریان هەربەهەمان شێوە توشی ئەو خۆشبینیە ساویلکەی تێرمەکانی لیبرالیزمی نوێ بوون . (و .کوردی)
⋆⋆⋆ ڕێکەوت وابوو بەوەرگێڕانی ئەم بابەتەوە خەریك بووم ئەو کاتەی ناڕەزایی و خۆپیشاندانەکانی پاریس سەری هەڵدا ، ڕوداوەکە زیاتر وەك خۆدوبارەکردنەوەیەکی مێژوو دەرئەکەوێت بەلەبەرچاوگرتنی ڕوداوەکانی

ساڵی ١٩٦٨، لەگەڵ ئەوەشدا وەك گەواهیەك وایە بۆهەستیاری بۆچونەكەی ئالان تۆرین . زۆربەی ئەوانەی ئەو ڕوداوانەیان شیكردەوە هەر هەمان هۆكاری كۆمەڵایەتی و ئابوریان ئەبینی لەپشتی ڕودانیەوە كە نوسەردیاری ئەكات ، ئەگەر چی نوسینەكە نزیكەی ١٠ساڵ پێش ئەم ڕوداوانە نوسراوە (و. كوردی).

ئەفسانەكانی جیهانی مۆدێرن

میرسیا ئیلیاد

لە سەرەتای لێکۆڵینەوەکەماندا ئەپرسین ,ئەفسانە لەحەقیقەتی خۆیدا چیە ؟

بەگوێرەی ئەو زمانەی لە سەدەی نۆزدەهەمدا داهێنرا ,ئەفسانە بریتیە لەهەمووئەو شتانەی بەواقع ناکۆکە .هەموو ئەوانەی لەسەرمرۆڤ ئەوترێت بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو ,یان نەبینراو بەئەفسانە دائەنرێت .مێژووی ئەو جیهانەی واخێڵەکانی زولو (1)نەوەکانی ئەو خوداوەندانەی کەواهزیۆد قسەی لەبارەیانەوە ئەکرد ئەگەڕێتەوە بۆبواری ئەفسانە .

ئەمە بەشی زۆری ئەو قسانەیە کەلەلایەن ئەوانەوە ئەکرێت واخاوەنی ڕێبازی ئیشراقن , (3)یان ڕێبازی پۆزەتیڤیزم کەبونیاد و پێکهاتێکی مەسیحیانەی هەیە .هەربۆیە بەلای مەسیحیەتی سەرەتاییەوە هەر کردەو ڕوداوێك پاساوو دانپیانانی خۆی لەسەردەمە کۆنەکان و سەردەمی ئێستایش نەدۆزێتەوە ئەواهەڵبەستراوو و بوختانە ,یاخود بریتیە لەخەیاڵبازی و وەهم .بەلاّم لێکۆڵینەوەکانی زانایانی ڕەگەزی مرۆیی ناچاری کردین چاو بەئەو کەلەپورەدا بخشێنینەوە کەلەدەلالەت و مانا ئەفسانەییەکانەوە وەرمان گرتبوو .ئەویش بریتی بوو لەپاشماوەکانی ئەو هێرشە توندەی وامەسیحیەت دژبە جیهانی کۆنی بێبڕوایی بەرپای کردبوو .

دواجار ویستمان لەبەهای ئەفسانە تێبگەین و بیناسین وەك ئەوەی لای کۆمەڵگا سەرەتاییەکان هەبووە .یان ئەو نەتەوانەی لەسەر دەمە کۆنەکاندا ژیاون ,مەبەست لەوکۆمەڵگا مرۆییانەی ئەفسانە لەلایان

بناغەیەك بووە بۆژیانی ڕۆشنبیری وکۆمەلاّیەتییان .بەلاّم هەر لەسەرەتاوە مەسەلەیەك هەیە زۆر سەرنجمان ڕائەکێشێت کەبەم جۆرە باسی ئەکەین :

لەو کۆمەڵگانەدا وەهاپێویست بووە ئەفسانە تەعبیر لەحەقیقەتێکی موتڵەق بکات ,چونکە مێژوویەکی پیرۆزی بۆئەگێڕاینەوە ,یان پەیامێکی بۆئاشکرا ئەکردین سنوری مرۆڤی تێئەپەڕاند و ئەگەڕایەوە بۆبەربەیانی سەردەمێکی مەزن ,کە سەردەمی سەرەتا پیرۆزەکانە)هەمان سەردەمی کۆن (5) (ئیترلەبەرئەوەی ئەفسانە واقعی و پیرۆزیش بوو ,کرایە نمونەیەك ,بووبە پێشڕەوێك و هەمیشە دووبارە ئەکرایەوە ,پاساوی بۆهەمووئەو کردەوانە ئەهێنایەوە کەمرۆڤ ئەنجامی ئەدا .بەمانایەکی تر ئەفسانە دەلالەت لەو مێژووە ڕاستەقینە ئەکات کەڕوداوەکانی لەسەرەتای زەمەنەوە ڕویداوەو دەکرێت وەك نمونەیەك بۆڕفتاری مرۆڤ وەری بگرین .

مرۆڤ لەکۆمەڵگا دێرینەکاندا بەلاسایی کردنەوەی کارە نمونەیەکانی خوداوەندێك ,یان پاڵەوانێکی ئەفسانەیی ,یان کاتێك سەرەڕۆییەکانی خۆی ئەگێڕێتەوە خۆی لەزەمەنی جیهانی دائەبڕێت ,زەمەنێك کەبەتاڵە لەپیرۆزی ,هەربۆیە بەشێوەیەکی جادووگەرانە خۆی گرێئەدات بەزەمەنی مەزنەوە ,کە زەمەنی پیرۆزە .

وەك ئەوەی کەدەبینین مەسەلەکە وەرگەڕانێکی گشتگیر دروست ئەکات لە بەهاکاندا .لەکاتێکدا کەزمانی باو تێکەڵی لەنێوان ئەفسانەو وەهم و خەیاڵبازیدا ئەکات ,ئەوا تەواو بەپێچەوانەوە مرۆڤی کۆمەڵگا کۆنەکان ئەو تەنها ئاماژەیان تیا بەدی ئەکرد کە ڕاست بێت بۆشیکردنەوەی واقع .

زۆردوانەکەوتین لەپوختە کردنەوەی ئەم ئەنجامانەی لەو دۆزینەوانەوە

وەرمانگرت ,دواتر بەشێوەیەكی پلەبەند بەسوری و پێداگیری نەماینەوە لەسەر ئەو بۆچونەی كەپێی وایە ئەفسانە قسە لەسەر دۆزە مەحاڵ و ئاستەمەكان ئەكات ,یان ئەوانەی لەواقعەوە دورن .ئێمە هەر بەو بۆچونەوە وەستاین كەئەڵێت ئەفسانە ڕەوتێكی بیركردنەوە پێك دێنێت جیاوازە لەبیركردنەوەی خۆمان .بەهەر حاڵ نابێت حوكمی پێشوەختی لەسەر بدەین ,نابێت وەها هەڵسو كەوتی لەگەڵ بكەین وەك ئەوەی لادان و ناوێزەییە .بەڵكو دورتر لەمە ڕۆیشتین ,هەوڵماندا ئەفسانە بهێنینە ڕیزی مێژووی گشتی فكری مرۆڤایەتیەوە ,بەو پێیەی كەشێوازێكی زۆر ڕاستگۆی گوزارشكەری هزری بەكۆمەڵە .هەر بۆیە هزری كۆمەڵەیی كەڵەكەبوی هەڵگیراو قەت بەتەواوی ناسڕێتەوە لەكۆمەڵگادا ,چەندە پێشكەوتوویش بێت ئەو كۆمەڵگایە —ئەمە ئەوەمان بیرئەخاتەوە كەجیهانی مۆدێرن تائێستایش بەشێك لەڕەوتی هەڵسوكەوتی ئەفسانەیی تیا ماوەتەوە . بۆنمونە ئەبینین خەڵكی كۆمەڵگای مۆدێرن بەشداری هەندێك سیمبوڵی ئەفسانەیی ئەكەن كەوەك بەشێك لەپاشماوەكانی سەردەمە كۆنەكان تەماشائەكرێت .

ئەتوانین ئەوە بسەلمێنین كەئەركی ئاڵای نیشتمانی لەگەڵ ئەو هەمووئەزمونەهەستیانەی لەخۆی گرتووە ,بەهیچ جۆرێك جیاواز نیە لەو سیمبولانەی لەكۆمەڵگا كۆنەكاندا بەكارئەهێنرا .بەم جۆرە بەرەو ئەو بۆچونە ئەڕۆین كەئەڵێت مەسەلەی بەردەوام بوون لەنێوان جیهانی كۆن و جیهانی مۆدێرندا مەسەلەی بەرباس نیە لەسەر ئاستی ژیانی كۆمەلایەتی , لەكاتێكدا جیاوازی گەورەی نێوان كۆن و تازە لەلای زۆرینەی ئەو

هاوولاتیانەی كۆمەڵگای مۆدێرن پێك دێنن لەبیركردنەوەی تایبەتیاندایە , لەكاتێكدا ئەم جۆرە بیركردنەوە نائامادە و تاڕادەیەكیش سنوردار بوو لای خەڵكی كۆمەڵگا نەریتی و پێشینیەكان .

لێرەدانامانەوێت هزری كۆمەڵەیی و ئەو بۆچونانەی دەربارەی هەیە نیشان دەین ,كێشەكە زۆر لەوە خاكی ترو سادە ترە .بەم جۆرە ڕونی ئەكەینەوە :كە ئەفسانە داهێنانێكی بێناوەڕۆك نیەو لادانێك نیە لەواقعیەتی مەئلوفی مرۆڤی سەرەتایی ,بەڵكو گوزارش لەشێوازێكی ژیان ئەكات لەجیهاندا . ئەتوانین لەبارەی ئەو چارەنوسە بپرسینەوە كەوا ئەفسانەكان لەجیهانی مۆدێرندا توشی هاتن ؟ یان وردتر بڵێین ئەو شوێنگە گرنگەی ئەفسانە لەكۆمەلگا مۆدێرنەكاندا هەیبوو ئێستا بەچی پڕكراوەتەوە ؟

بێگومان هەندێك بەشداری لەجیهانی ئەفسانەكان و سیمبوڵە كۆمەڵەییەكاندا)الجمعیە (تائێستالەجیهانی مۆدێرندا هەر كاری خۆی ئەكات .بەلاّم ئەو ڕۆڵە سەنترالّەی نەماوە كە ئەفسانە لەكۆمەڵگاكۆنەكاندا هەیبوو .كۆمەڵگای مۆدێرن گەر بەراوردی كەین بەكۆمەڵگای سەردەمە دێرینەكان وادەرئەكەوێت بەتاڵە لەئەفسانە .زیاتر لەمەیش هەندێك لەلێكۆڵیارەكان سورن لەسەرئەوەی كەوا ئەو دڵە ڕاوكێ و كەشتەنگیەی) چیق (كۆمەڵگای مۆدێرنی گرتۆتەوە ,هەمووئەو قەیرانانەی توشی دێت , دەگەڕێتەوە بۆنەبوونی ئەفسانەیەكی تایبەت بەخۆیان .

ئەو كاتەی كارل یۆنغ یەكێك لەكتێبەكانی ناونا "مرۆڤی هەوڵدەر بۆدۆزینەوەی خودی خۆی "مەبەستی ئەوە بوو جیهانی مۆدێرن — كەلەقەیراندایە لەوكاتەوەی بەقوڵی لەمەسیحیەت دابڕاوە —بەدوای

ئەفسانەیەکی نوێدا ئەگەڕێت کەتەنها بوار بەخۆی بدات سەرچاوەیەکی نوێی ڕۆحی بدۆزێتەوە ,ئەفسانەیەك لەئێستایدا هێزی داهێنەرانەی بۆبگەڕێنێتەوە (6).

لەڕاستیدا جیهانی مۆدێرن بەئەفسانە دەوڵەمەند نیە ,لانی کەم لەڕووە دیارەکەیەوە ,بۆنمونە ئەمڕۆ قسە لەسەر ئەو مانگرتنەگشتیانە ئەکرێت کەجەماوەر ئەبزوێنێت ,وەك ئەوەی یەکێك بێت لەو ئەفسانە دەگمەنانەی کەخۆرئاوای مۆدێرن دای هێنانەوە ,لەکاتێکدا مەسەلەکە پەیوەندی بەخراپ تێگەیشتنێکەوە هەیە بۆئەم دیاردەیە .ئەو بۆچونە گەشەی کرد کەپێی وایە مادام ئەم دیاردەیە ئەگاتە جەماوەرێکی فراوان دەکرێت بگۆڕێت بۆئەفسانە ,هەر لەبەر ئەوەی لەسیاقی مێژوودا جێبەجێ ئەبێت و دواتریش بەسەر دواڕۆژدا دائەبڕێت .لەڕاستیدا بەم جۆرە میتۆدانە ئەفسانە پێك ناهێنرێت .لەوانەیە مانگرتنی گشتی یەکێك بێت لەئامرازەکانی تێکۆشانی سیاسی ,بەڵام ئەمە پێشینەی ئەفسانەیی نیە , ئیتر ئەوەندە بەسە بۆئەوەی لەچوارچێوەی میتۆلۆجیای دوورخەینەوە .

بەڵام کۆمۆنیزمی مارکسیەت شتێکی جیاوازترە ,باقسە لەسەر چارەنوسە مێژوویەکەی نەکەین و وازیش لەو پشتیوانیە فەلسەفیەی مارکسیەت بهێنین .بەڵکو لای بونیادی ئەفسانەیی کۆمۆنیزم بوەستین ,لای ڕێبازەکەیی و ئەو دواڕۆژ و کۆتاییە توندەی نیشانی ئە داین ,لای ئەو بەڵێنانەی پێشکەشی ئەکردین و توشی ڕەواجێکی جەماوەری فراوان ئەبووەوە .بەبێ ڕەچاوکردنی بۆچونمان لەسەر مەبەستە زانستیەکانی مارکس ,شتێکی دیارە خاوەنی مانفێستی کۆمۆنیزمی یەکێك لەئەفسانە

گەورەکانی پەیوەندیدار بە دواڕۆژو کۆتای هاتن دێنێتەوە کەلەئەفسانەکانی ئاسیای ناوینە .ئەمە ئەوئەفسانەیە کەتایبەتە بەو دەورە فریادڕەسیەی کە دادپەروەر ,یان پغەمبەران ,یان پیاوی ئاینی پیرۆز و مژدەدەری بێ گۆناه ..لەڕۆژگاری ئەمڕۆیشماندا پڕۆرلیتاریا ,پێی هەڵئەسێت .هەر بۆیە ئەو فریادڕەسەی بانگ ئەکرێت بۆئەوەی گۆڕان لەبونیادی ئەنتۆلۆجی جیهاندا بکات توشی ئازاروو نەهامەتیەکی زۆرئەبێت .لەڕاستیدا ئەو کۆمەڵگا بێچینەی مارکس بانگەشەی بۆئەکرد و ئەوەیشی لێیەوە بەئەنجام ئەهات لەنەهێشتنی گرژیە مێژوویەکان ,ئێمە نمونەیەکی پێشوەختی باشتری ئەدۆزینەوە لە ئەفسانەی سەردەمی زێڕیندا کەوا بەپێی —کەلەپوری هەندێك میللەت —سەرەتاو کۆتایی مێژوویشی هەژمارکردبوو .

مارکس ئەو ئەفسانە بەناوبانگەی دەوڵەمەند کردبوو بەکەڵك وەرگرتنی لەئایدۆلۆجیایەکی بەڵێندەر بەسەرفرازی لەهەر یەك لەمەسیحیەت و جولەکە دا .لەلایەنی یەکەمەوە ڕۆڵێکی پێغەمبەرانەو فریادڕەسانەمان هەیە کەئەدرێتە پڕۆلیتاریا ,لەلایەکی تریشەوە ململانێیەکی بێکۆتایی نێوان خێرو شەڕمان هەیە ,کە ئەتوانین بەراوردی کەین بەڕوداوی مەسیح و دەجال کەخۆی ئەکات بەمەسیحی درۆینە .

ئاماژەیەکی تری مارکس دەبینین بۆخاتری ڕێبازەکەی بەکاری هێنا , ئەویش ئەو هیوایە کە پێشتر مەسیحیەت و جولەکە بۆخۆیان دروستیانکرد دەربارەی ئەوکۆتاییە توندەی وەك دوادوایی بۆیان دیاریکراوە .لەم بوارەدا مارکس جیاوازە لەزۆربەی فەیلەسوفەکانی تر کەخاوەنی ڕێبازی مێژوو گەراین (7).وەکو :کروشی , (8)ئاور تیجائی کاسی (9)ئەوانەی

كەبڕوایان وایە ئەو گرژی و ئاڵۆزیانەی مێژوو پێشكەشمان ئەكات بەناوەڕۆك پێویستە بۆڕەوشی مرۆڤایەتی ,دواجاریش ناكرێت بەتەواوی بڕەوێتەوە و پەرتەوازە بێت .

ئەو ئەفسانەی وا سۆشیالیستی نیشتمانی –مەبەست نازیەكانە –بەكاریان ئەهێنا جۆرێك لە كرچ و كاڵی پێوە دیاربوو كە هەر باسناكرێت بەبەراورد بە مەزنی ئەو گەشبینیە فراوانەی ئەفسانەی كۆمۆنیزم لای شوێن كەوتوانی دروستی ئەكرد .ئەو حاڵەتەی نازیەكان ناگەڕێتەوە بۆسنورداری ئەفسانەی ڕەگەزپەرستی بەتەنها ,كەبەشێكی زۆری ئەوروپا خۆبەخۆیی قبوڵیان نەكرد ,بەڵكو ئەگەڕێتەوە بۆلاوازی میتۆلۆجیای جێرمەنی بەشێوەیەكی تایبەت ,دەگەڕێتەوە بۆئەو نەزعە ڕەشبینیەی كەلەبنەڕەتەوە تیایەتی .لەگەڵ ئەمەشدا ئەمە كەوتۆتە سەر سۆشیالیستی نیشتمانی كەڕەنجی پێویست بدات لەپێناو ژیاندنەوەی میتۆلۆجیای كۆنی جێرمانیدا ,لەم پێناوەیشدا كاری ئەكرد بۆ نەهێشتنی بەها مەسیحیەكان بە مەبەستی هەڵگرتنەوەی ئسوڵە ڕۆحیەكانی ڕەگەزی جێرمەنی كەبریتیە لەو بێ بڕواییەی لە سەردەمەكۆنەكاندا لەباكوری ئەوروپادا هەبوو .

لەڕوانگەی دەرونزانی قوڵەوە هەوڵێكی وەك ئەم هەوڵی گەڕانەوە بۆئسوڵی ڕەگەزی جێرمانی وەكو بانگەشەی خۆكوشتنێكی دەستە جەمعی وایە .كە ئەمەیش دوادواییەكی توندی ئەبێت و پێشتر لەلایەن پێشینانی جێرمەنەوە وەك كاولبونی یەكجارەكی چاوەڕێ ئەكرا .

ڕاینارۆك , Rignarokیان ئەوەی كەكۆتایی جیهان بە كارەساتێك

ئەبینێت .ئەو دوادواییە یە كە پێویستی بەشەڕێكە لە نێوان خوداوەندەكان و شەیتانەكاندا دروست ببێت و بەمردنی هەمووخوداوەندەكان و پاڵەوانەكان كۆتایی بێت ,جیهانیش بەرەو لێڵی و هەڕەمەكی بون ئەبات .دواتر جیهانێكی نوێ ئەژێتەوە لەنێوان شوێنەوارەكاولەكانی جیهانی كۆندا و جارێكی تر ئەگەڕێتەوە بۆژیانێكی نوێ .بەم جۆرە دەبینین پێشینانی جێرمەن لای خۆیانەوە ئاگاییان هەبووە بەرامبەر ئەو ڕێبازەی كەدان بەخولی گەردونی و ئەفسانەی خولڤاندنی جیهان وكاول كردنی بەشێوەیەكی بەردەوامدا ئەنێت .

هەربۆیە جێگیربوونی میتۆلۆجیای كۆنی ئەوروپای باكور لەشوێنی مەسحیەت ,بۆ پشتبەستنە بەدوادواییەكی ڕەشبینانە لەشوێنی ئەو دوادواییەی كەمەسیحیەت بەمژدەو بەڵێنی گەشبینانە دەوڵەمەندی كردبوو ,كۆتایی جیهان بەلای مەسیحیەتەوە بەمانای تەواو بوونی مێژوو جارێكی تر ژیاندنەوەی لەهەمان كاتدا دێت .

ئەم هەڵوێستە بەمانا سیاسیەكەی لای ئەندامێكی شۆسیالیستی نیشتمانی بەم جۆرە دێت :

دووربكەوەرەوە لەمێژووی كۆنی مەسیحی و "جولەكەی كۆن , "كاربكە بۆژیاندنەوەی باوەڕ لەقولایی دەرونتدا بەباپیرانی جێرمەن و پێشینانیان . دواتر خۆت ئامادە بكە بۆجەنگێكی یەكلاكەرەوەی مەزن لەنێوان خوداوەندەكانی جێرمەن و ئەهریمەنەكاندا ,لەو شەڕەدا كەوا پێشبینیەكۆنەكان قسەی لەسەر ئەكەن ,خوداوەندەكانی جێرمەن و پاڵەوانەكان دەمرن ,ئێمەیش لەگەڵیاندا .ئەوكاتە كاولبونی یەكجارەكی و

گشتگیری دێت .بەڵام جیهانێکی نویٚ دوای کارەساتەکە لەدایك ئەبێت .

ئێستا ئەپرسین ئەم بۆچونە تائەم ڕادەیە ڕەشبین بووە چۆن توانیویەتی مەسەلەیی کۆتایی مێژوو لەخۆی بگرێت و لانی کەم هەستی توێژێکی فراوانی خەڵکی ئەڵمان گەرمکات .ئەم جۆرە پرسیارانە گەلێك گرنگن , هەر ئەوە بەسنیە پرسیارەکان بخەینە بەردەم زانا دەرونیەکان و لێیگەڕێین .

لەبواری سیاسیدا لەدەرەوەی ئەم دووئەفسانەوە ,کۆمۆنیزم و سۆشیالیستی نیشتمانی ,دەبینین کۆمەڵگا هاوچەرخەکان هیچ ئەفسانەیەکی تری نەبینیوە بەم جۆرە بلاّوبێتەوە .لەگەڵ ئەم جۆرە بۆچونەدا بەرەو ئەوە ئەڕۆین کە وەك ڕفتارێکی مرۆیی ئەفسانە ببینین ,لەهەمانکاتیشدا ڕەگەزێکی شارستانیەتی گەلانە ,یاخود وەك ئەوە تەماشای ئەکەین کەلە کۆمەڵگا نەریتیەکاندا هەبووە .لەڕاستیدا ئەفسانە لەسەرئاستی ئەزمونی تاکەکەسی ون نەبووە ,بەڵکو لەڕێگای خەونەکانەوە یان خەیالأتەوە خۆی دەر ئەخاتەوە ,لەڕێگای ئارەزو و سۆزەوە بۆشتە تێپەڕەکان ,دواجار بەرهەمە ئەدەبیە کان بەو فراوانیەی خۆیەوە بواری ئەوەی پیٚ بەخشین بچین بۆدۆزینەوەی میتۆلۆجیای –گەورەو بچوك –لەچالاکیە نەستیو نیوە هەستیەکاندا لای تاکەکەس .

بەڵام زۆرگرنگە بەلامانەوە بزانین ئەو بابەتانە چیە لەکۆمەڵگای مۆدێرندا ئەو شوێنە سەنتراڵەی گرتۆتەوە کەئەفسانە لەکۆمەڵگا نەریتیەکاندا کاری تیا ئەکرد .بەواتایەکی تر لەگەڵ دانانمان بەو ڕاستیەی کەوا بابەتە ئەفسانەییە گەورەکان هەروا لەکاری خۆی بەردەوامە لەقولأییە تاریکەکانی دەروندا .دەکرێت ئەم پرسیارانەی خوارەوە پێشچاو خەین .

ئایا ئەفسانە بەومانایەی نمونەیەکی ئایدیالی ڕفتاری مرۆییە تائێستا بەشێوەیەکی ژێرەوانکیٚ ماوە تەوە لەسەردەمی ئێستاماندا .بۆ وەلأمی ئەم پرسیارەیش ئەڵێین .

وادیارە ئەفسانەیش وەکو سیمبوڵەکانی تر وایە ,هەریگز لەبواری چالاکیە دەرونیەکان ون نابێت ,بەڵکو تەنها شێوەو ڕوخسارەکەی ئەگۆڕێت و والەخۆی ئەکات ئەرکەکانی تەمومژاوی و نادیاربێت ,هەر بۆیە دەستکردنمان بەلێکۆڵینەوە و بەدواداچونی ئەو تەم و مژانەی بەئەفسانەکانەوە ئەلکێن لەسەرئاستی کۆمەڵایەتی لەوانەیە زۆربەکەڵك بێت بۆ زیاتر تێگەیشتن .

لەم بوارەدا چەند نمونەیەکمان لەبەردەستدایە :ڕون و ئاشکرایە کەوا هەندێك لەجەژنەکان لەجیهانی مۆدێرندا دنیاین و لەدەرەوەی هەم و کەشێکی پیرۆزیەکانن ,ئەم جەژنانە تائێستایش بونیادو ئەرکە ئەفسانەییەکانیان پاراستووە ,لێرەدا ئاماژە بۆئەو دڵشادیانە ئەکەین کەلەگەڵ هاتنی سەری ساڵە نوێیەکاندا هەمووان دەگرێتەوە ,یان ئەودڵخۆشیەی دوای لەدایك بوونی منداڵ و دوای پێك هێنانی ماڵ و خانوو دروست ئەبێت ,هەموو ئەمانە پێداویستیەکمان بۆئاشکرائەکەن بەوەی کە مرۆڤ سەرەتایەکی ڕەهای ئەوێت بۆئەوەی تیایدا هەستێکی نارۆشن دروست بکات ,تاژیانێکی نویٚ دەست پێئەکاتەوە (11)و بگاتە ئەو حاڵەتەی بەتەواوی ئەژێتەوە .

جیاوازی نێوان ئەم دڵخۆشیانەو نمونە ئەفسانەییە کۆنەکەی هەرچەند بێت –کەوا ئەمانگەڕێنێتەوە بۆ دوبارە بونەوە دەوریەکەی خولقاندن –گومان

ناکەین لەوەی کەمرۆڤ هەست بەپێداویستی ئێستایی کردنەوەی ئەو دراما کۆنانە ناکات بەشێوەیەکی هەمیشەیی ئەگەرچی زۆرلەپیرۆزیەکانیشی لەدەست دابێت .ناتوانین ئەوە دیاری بکەین تاچ ڕادەیەك مرۆڤی هاوچەرخ هۆشیارە بە ناوەڕۆکە میتۆلۆجیەکانی ناو ئەو دڵخۆشیانە .لێرەدا مەسەلەیەکی سەرنج ڕاکێش دێتە بەردەممان کەبەم جۆرە نیشانی ئەدەین :

تائێستایش ئەو دڵخۆشیانە دەنگدانەوەیەکی تەمو مژاوی و شاراوەی هەیە لەقولاّیی بونماندا ,ئەمە تەنها چەند نمونەیەکیەتی کەلەگەڵ خۆیدا ئەمانبات ,بەلاّم ئەتوانێت کۆمەڵە بارودۆخێکمان بۆ ڕون کاتەوەکەگشتی و هەمەلایەنە .بەمجۆرە دەڵێین :هەندێك بابەتی ئەفسانەیی هەیە تاڕۆژگاری ئەمڕۆ شمان هەر ماوەتەوە لەکۆمەڵگا مۆدێرنەکاندا و کاری خۆیان ئەکەن ، بەلاّم بەئاسانی ناناسرێنەوە بەهۆی کەوتنە ژێر کاریگەری پرۆسەی بە عیلمانی کردنی درێژخایەنەوە .ئێمە ماوەیەکی زۆرە ئاگاداری ئەم مەسەلەین .بەم جۆرە کۆمەڵگا مۆدێرنەکان دیاری دەکرێن بەسیفەتی مۆدێرن بوونیان ،چونکە هەنگاو گەلێکی دووریان بڕیوە لەبواری داماڵینی پیرۆزی لە ژیان و گەردوون .هەروەها گوزارش لە و تازە بوونەوە ئەکرێت لەجیهانی مۆدێرندا ,لەڕێگای جارێکی تر هەڵسەنگاندەوەی ئەوەی وا پێشچاو خراوە لەسەر ئاستی دنیایی بۆ بەهاپیرۆزە کۆنەکان .

گرنگە بزانین هەموو ئەو شتە ڕۆحیانەی لە جیهانی مۆدێرندا ماونەتەوە ، تەنها بەشێوەی ڕوخسارێکی گشتی دەرئەکەوێت، بەشێوەی بەهایەك کەجارێکی تر لەسەر ئاستی ژیانی دنیایی ڕاڤە دەکرێتەوە .گەر ئەم ڕەوشە لەهەموو شوێنێك جەختی لەسەر کرایەوە ئەوا پێویستە ئەوە قبوڵ

کەین کەجیهانی مۆدێرن بە شێوەیەکی بنەڕەتی ناکۆکە لەگەڵ هەموو شێوەکانی مێژوو گەرایی کە پێشتر هاتوون .بەلاّم ئامادەیی مەسیحییەت بەتەنها ئەم گریمانەیە بەدوور ئەزانێت .بۆیە مەسیحییەت بەهیچ بارێکدا قبوڵی نیە دان بە ئاسۆیەکی بێ پیرۆزیدا بنێت بۆ گەردوون ,کە ئەمەش ئاسۆیەکی تایبەتی هەموو کولتورێکی مۆدێرنە .

مەسەلەکە هەروا ئاسان نیە .ناتوانین خۆمان بە دوور بگرین لە قسە کردن لەسەر مەسیحییەت و ڕۆڵی لەبەرچاو نەگرین ,مادام تا ئەمڕۆش زۆربەی جیهانی خۆرئاوا ئەڵێت من مەسیحیم .لێرەدا زۆر لەسەر ئەو ڕەگەزانەی والەڕابردوودا بەڕەگەزە ئەفسانەییەکان ئەناسران لەمەسیحیەتدا ناڕۆم , ئەم ڕەگەزانە هەرچۆنێك هەبن ماوەیەکی زۆرە شێوە و فۆرمێکی مەسیحیانەی وەرگرتوە ,بەهەر حاڵ پێویستە لەڕوانگەیەکی ترەوە سەیری مەسیحیەت بکرێت ,ئەوە ناشاردرێتەوە کەناوە هەندێك دەنگ بەرزئەبێتەوەو ئەڵێت ,جیهانی مۆدێرن ئیتر لەئێستاماندا مەسیحی نیە .

بەلای لێکۆڵینەوەکەمانەوە پێویست نیە خۆمان بەوانەوەخەریك کەین کەبەپێویستی ئەزانن –ئەفسانە داماڵن --لەمەسیحیەت بۆئەوەی ماهیەتە ڕاستەقینە کەی بۆبگێڕنەوە .

هەندێکیان بەڕێبازێکی جیاوازتردا ئەڕۆن ,بۆنمونە کارل یۆنغ پێی وایە قەیرانی جیهانی مۆدێرن ,بەلای زۆرەوە دەگەڕێتەوە بۆئەوەی مرۆڤی خۆرئاوایی بەهەموو قەوارەی خۆیەوە (سیمبوڵ و ئەفسانە) کانی مەسیحیەت ناژێنێتەوە ,بەڵکو گۆڕاوە بۆکۆمەڵێك وشەو کردەوەی لەژیان بەتاڵ و لەکۆمەڵێك قالّبی مەیشتودا دەرکەوتووە کەزۆر ڕوکەشە و هیچ

پەیوەندیەکی بەناخی مرۆڤەوە نیە ,دواجاریش هیچ کەلکێکی بۆژیانی دەرونی قوڵ نیە .

بەلاّم ئێمەدەمانەوێت بەجۆرێکی تر کێشەکە بخەینە ڕوو :دەپرسین لەو کۆمەلگا مۆدێرنانەی پیرۆزی لێداماڵراوە ,یان فۆرمێکی عیلمانیانەی پێ بەخشراوە ,تاچ ڕادەیەك مەسیحیەت لە ئاسۆیەکی ڕۆحی هاوشێوەی ئاسۆی باوی کۆمەلگای سەردەمە کۆنەکاندا ئەژی ,ئەو سەردەمانەی ئەفسانە تیایاندا زاڵ بوو .بایەکسەر بڵێین مەسیحیەت ناچار نیە لەم جۆرە بەراوردە بترسێت ,چونکە تایبەتمەندیەکی دڵنیاییی تیایەو گومان هەڵناگرێت .دەگەڕێینەوە بۆباوەڕ بەو مانایەی وتەزایەکە لەوتەزاکانی ئەزمونی ئاین ,بۆئەو بەهایەی کەدەیبەخشینە مێژوو .

ئەو هێرشەی مەسیحیەت کردیە سەر جیهانی ئاینی فرە خودایی ئێستا بووە بەشتێکی کۆنی بێ ناوەڕۆك لەڕویی مێژوویەوە ,چونکە مۆرکی ئەو سەردەمەی هەلگرتوە کەلێیەوە سەرچاوەی گرتووە .ئیتر مەسیحیەت سەرەڕۆیی ئەوە ناکات دەست وەرداتە هیچ ئاینێکی تر ,یان هەر ئاراستەیەکی تری لاهوتی .لەگەل ئەم جۆرە حوکمدانەشدا بە ڕەچاو کردنی دۆزینەوە تازەکان :ئەفسانە ڕەوتێکی دیاری کراوی بوون پێك دێنێت .بەهەڵەدا ناچین گەر بڵێین :مەسیحیەت وەکو ئاینێك پێویستە لەسنوری جیهاندا ڕفتاری ئەفسانەیی بپارێزێت ,لێرەدا زەمەنی لیتورجی وەبیر دێنینەوە (12)یان بۆڕەتکردنەوەی زەمەنی دنیایی و کارکردن بۆگەیشتنە زەمەنی مەزن ,هەمان زەمەنی کۆن بۆسەرەتاکانی بنەڕەتی مەسیحیەت .

لەبارەی مەسیحیەتەوە یەسوعی مەسیح کەسایەتیەکی ئەفسانەیی نیە , بەڵکو بەپێچەوانەوە ئەو کەسایەتیەکی مێژووییە .مەزنی ئەو لەو مێژوویی بونە ڕەهاوە سەرچاوەی گرتووە .بۆیە مەسیح هەر ئەوە نەبوو مرۆڤێك بیت)مرۆڤ بەگشتی (بەڵکو قایل بوو بەو ڕەوشە مێژوویەی ئەو گەلەی کەلەدامێنیا لەدایك بوو .خۆیشی بەپێویستی نەزانی پەنا ببات بۆکاری سەرسوڕهێنەر بۆئەوەی خۆی لەو مێژوویی بونە دەرکات ,سەرەڕای ئەو کارە سەرسوڕهێنەرانەی ئەنجامی دا لەپێناو هەموار کردنی ڕەوشی مێژوویی خەڵکانی تردا ,ئەو کاتەی ئەبرسی چاك کردەوەو کاری کرد بۆزیندو کردنەوەی ئەلی عازەر لەمردنەوە .

لەگەڵ ئەمەشدا ئەزمونی ئاینی لای مەسیح پشت بە لاسایی کردنەوەی مەسیح ئەبەستێت ,بەواتای نمونەیەك کەدەبێت بکرێتە پێشەنگ , تائەگاتە ئیلهام وەرگرتن لەڕێبازەکەی لەژیانداو گەڕاندنەوەی مردن و ژیانەکەی بۆشێوەی سروشتێکی ئاینی ,لەڕێگای خواپەرستی و ڕێوڕەسمەکانیەوە .ئەمانە هەڵئەسن بەهاوچەرخ کردنی مەسیح و شوێن کەوتنی ئەو کارانەی کەئەو لەکاتی خۆیدا پێی هەستاوە L ILLUD TEMPUSئەو زەمەنەی کەلەگەڵ لەدایکبونی لە)بیت لحم (ەوە دەست پێ ئەکات و بەبەرزبونەوەیشی بۆئاسمان کۆتایی پێ دێت .

ئێمە ئەزانین لاسایی کردنەوەی کەسی نمونەیی لەدەرەوەی توانای مرۆڤە , دوبارەکردنەوەی هەمان دراما پێشەنگ و نمونەی‌بالاّی ئەوێت ,دروست کردنی دابڕانیش لەگەڵ زەمەنی دنیایی‌خاڵی لەپیرۆزی بە هۆی کرانەوەیەکەوە دەبێت بگاتەوە زەمەنی مەزن ,کە نیشانە بنەڕەتیەکانی

ڕەوشتی ئەفسانەیی پێك دێنێت ,یان ڕەوشتی مرۆڤی سەردەمە تێپەڕیوەکان ,کەوا لەئەفسانەدا سەرچاوەی بونی خۆی دۆزیەوە .

مرۆڤ هەمیشە خۆی وەها ئەبینێتەوە کە لەگەڵ ئەفسانەدا ئەژی ,هەر لەبەر ئەوەی بەشێوەی زنجیرەیی ڕوداوەکان ئەبینێ ,یان لەکاتی گێڕانەوەی ئەو کارانەی کەسایەتیە ئەفسانەییەکان پێی هەستاون .هەر بەم مانایە بوو کیرکگار (13)داوای لەمەسیحیە ڕەسەنەکان ئەکرد لەگەڵ حەزرەتی مەسیحدا بن ,بەلاَم تەنانەت گەر مرۆڤ مەسیحیش نەبێت بەو مانایەی کیرکگارد مەبەستیەتی هەر ئەتوانێت هاوچەرخی حەزرەتی مەسیح بێت .هەر ئەبێت بەم جۆریش بێت ,چونکە زەمەنی تایبەتی بۆخواپەرستی لەکاتی نوێژ و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان و ئەرکەکانیان ئەژێنێتەوە .بەهیچ شێوەیەك ئەمەدریژکراوەی دنیایی بوون نیە .ئەمە زەمەنی پیرۆزە تائەو پەڕی سنوری پیرۆزی ,کەتیایادا خودا بەرجەستە ئەبێت و ئەبێتەوە مرۆڤێك ,ئەمە ئەو زەمەنەیە ئنجیلەکان قسەی لەسەر ئەکات .

مەسیحی لەکاتی خزمەتی ئاینیدا ئازارەکانی مەسیح نابینێت بەتەواوی , وەك چۆن مرۆڤ یادی هەر ڕوداوێکی مێژوویی ئەبینێت کەهەمووساڵێك زیندوو ئەکرێتەوە .بۆنمونە 14ی تەموز یان 11ی نۆڤەمبەر ,ئەمە یادی ڕوداوەکە زیندوناکاتەوە بەڵکو ئەیەوێت نهێنیەکی ئاینی چالاك بکاتەوە و جارێکی تر ئێستایی بوونی پێ ببەخشێت ,بەلای مەسیحیەکەوە یەسوع ئەمرێت و جارێکی تریش لەبەردەمیا ئەژێتەوە ,جارێکی تر هەر لەو کات و شوێنەدا (14)مەسیحی بەبۆنەی نهێنی ئازارەکانی مەسیحەوە

یان زیندووکردنەوەی مردوەکانەوە ,زەمەنی دنیایی ڕەتئەکاتەوەو ئەکەوێتە دواى زەمەنی سەرەتایی پیرۆزەوە .

گرنگیەك لەپێداگریماندا نیە لەسەر ئەو جیاوازیانەی مەسیحیەت لەجیهانی فرەخودایی کۆن جیائەکاتەوە ,ئەمە هێندە ڕۆشنی تیایە کە ناکۆکی قبوڵ ناکات ,بەڵام ماوەتەوە قسە لەسەر چیەتی ئەو ڕفتارانە بکەین کەئاماژەمان بۆکردن .

زەمەن بەلای کەسی مەسیحیەوە وەك هەر کەسێکی تری کۆمەڵگا سەرەتاییەکان زەمەنێکی چونیەك homogeneousنیە ,بەڵکو پێك هاتووە لەکۆمەڵە دابڕانێك کەبەشێوەی دەوری هاتووە ,دابەشیان کردووە بۆدرێژبونەوەیەکی دنیایی کەدابەشکردن قبوڵناکات ,تەنها زەمەنی پیرۆز دوبارەبونەوەی بێ کۆتابی قبوڵ ئەکات .

لەم وتەدا تێگەیشتین کەدوبارە بونەوە هیچ سنورێکی نیە بێ ئەوەی واز لەخودێتی خۆی بێنێ .کاتێك جەخت ئەکەینەوە لەسەرئەوەی مەسیحیەت بەپێچەوانەی ئاینە کۆنەکان چاوەڕوانی کۆتایی زەمەن ئەکات ,ئەم قسەیە بۆدرێژبونەوەی دنیایی)بەواتای مێژوو (ڕاستە .بەلاَم پاشەکشەی پێناکرێت لەسەر ئەو زەمەنەی کەباوەڕدار لەجێبەجێکردنی سروتەکاندا ئەیباتە سەر ,ئەوەی لەگەڵ بەرجەستە بوونی مەسیحدا دەست پێئەکات) , (15ئەو زەمەنەی کەبڕوای مەسیحی لەسەری ئەدوێت لەگەڵ کۆتایی مێژوودا پەرتەوازە نابێت .

ئەم مانایە ئاماژەمان بۆکرد ئەوەمان بۆدەرئەخات بەچ شێوازێك مەسیحیەت لەجیهانی مۆدێرندا هەر شوێن ڕفتارە ئەفسانەییەکان کەوتووە

,گەر ئێمە ئەرکی ئەفسانەو سروشتە ڕاستە قینەکەیمان لەبەر چاو گرت ئەوا وادەرناکەوێت مەسیحیەت شێوازی ژیانی مرۆڤە کۆنەکانی تێپەڕاندبێت .توانای ئەم تێپەڕاندنە و دورکەوتنەوە لەڕفتارەکۆنەکانیشی نیە .ماوەتەوە بزانین لەسەردەمی ئێستاماندا چ شتێك جێی ئەفسانەی گرتۆتەوە لای ئەو کۆمەڵەی هیچ شتێکی لەمەسیحیەتەوە هەڵنەگرتووە جگە لەپەیامە مردووەکەی .

وادیارە مەحاڵە کۆمەڵگایەك بەوە بەهێز ببێت تەواو ئازاد بوبێت لەئەفسانە ,چونکە ئاماژەیەکی بنەڕەتی ڕفتاری ئەفسانەیی ئەوەیە کە پشت بەنمونەیەکی مەزن ئەبەستن و بەردەوام دووبارەی ئەکەنەوە ,ئەمە پێداویستیەکی قوڵی هەمووهەلومەرجی مرۆییە ,سەرەڕای نیشانە گرنگەکانی تری کەلە هەوڵ و کۆششی مرۆڤ بۆدابڕان لە پاشخانە دنیاییەکەی و کەوتنە دوای زەمەنی سەرەتایی کۆندا خۆی ئەبینێتەوە .

بەم جۆرە زۆر زەحمەت نیە ئەو ئەرکانە بناسیین وائەفسانە لەکۆمەڵگا کۆنەکاندا هەیبووە ,لەڕێگای ئەوانەی وائەمرۆ بە بەفێرکردن ,پەروەردەو فێرکردنی ڕێنمایی کار ناویان ئەبات ,ئەم قسانە لەبەر ئەو ئەفسانانە ڕاست نیە وائێستا پێوەرێك پێك دێنن ,ئەو پێوەرانەی پێویستە بپارێزرێت ,یان کۆمەڵێك نەریتی لەباپیرانەوە جێماوە ,هەر وەها لەبەر ئەو پرۆسەی گواستنەوەی ئەفسانە نیە –زۆربەی جارەکان بەشێوەی نهێنی ئەبێت (16) -- (کە هاوتای ئەوئەرکەیە وافێرکردنی فەرمی پێی هەڵئەسێت لەکۆمەڵگای مۆدێرندا .بەڵکو لەبەر ئەوەیە هاوشێوەبونی ئەرکی ئەفسانە لە گەڵ پرۆسەی فێرکردندا بەشێوەیەکی تایبەتی ئەوە ئەسەلمێنێت ,گەر

ئەسڵی شێوە نمونەییەکانی ڕفتارمان لەبەرچاوگرت کەوا پەروەردە لە ئەوروپای هاوچەرخدا ڕوبەڕوی ئەبێتەوە .

لەزەمەنی کۆندا هیچ کەلێنێك لەنێوان مێژوو زانستی ئەفسانەکاندا نەبووە .هەر بۆیە کەسایەتیە مێژوویەکان هەوڵێکی زۆریان ئەدا بۆلاسایی کردنەوەی نمونە سەرەتاییە کۆنەکە ,ئەوەی والە خوداوەندەکان و پاڵەوانەکانەوە دەست پێئەکات .هەر لێرەشەوە کردارو ژیانی ئەو پاڵەوانانە ئەبووە کۆمەڵێك پێوەر کەبۆ ئەوە بشێت مرۆڤایەتی لەسەر بنەمای لەو جۆرە ژیانی خۆی ڕێك خات .

مێژوو نوسی ڕۆمانی)تیت لیف (17) (کۆمەڵێك نمونەی دەوڵەمەندی ڕفتاری پێشکەش کرد و داوای لەگەنجانی ڕۆمانیا کرد وەریگرن و قبوڵی بکەن ,دوای ئەوەی بلوتارك (18)ژیاننامەی هەندێك گەورەپیاوی نوسیەوە .بۆئەوەی ببنە نمونەو پێشەنگ بۆنەوەکانی سەردەمی ئێستا .

جێی وەبیر هێنانەوەیە کەلەلایەنی ڕفتاری و مەدەنیەوە فەزیلەت و سود و کەڵکی ئەو کەسایەتیەگرنگانە لەپێشکەشکردنی نمونەیەکی سەرکەوتوی ئەرەستۆکراتی بۆپەروەردەی ئەوروپی بەردەوام بوو ,بەتایبەتی دوای سەردەمی ڕێنسانس .بەو جۆرە تاکۆتایی سەدەیی نۆزدەهەم پەروەردەی نیشتمانی کەڵکی لەڕێنماییەکانی نمونە سەرەتاییەکانی ڕفتار وەردەگرت کە دەگەڕایەوە بۆسەردەمی کلاسیك .هەروەها ئەو نمونانە ئامادەییان هەبووە لە سەردەمە کۆنەکاندا ,in illoTempore ئەو سەردەمانەی پڕبون لەئمتیازات و دەسکەوت ,کەوا دائەنرێت بەلای ئەوروپاوە هۆکارەکانی مەعریفەو زانستی تیا وەرگیراوە .لوتکەی ڕۆشنبیری یۆنانی –لاتینی .

لەڕابردوودا گەڕان بەدوای چونیەکی میتۆلۆجیاو ئەو ڕۆڵەی وا پەروەردە پێی هەڵئەسا جێگەی سەرنجی کەس نەبوو ,چونکە یەکێك لەخەسڵەتە جیاکارەکانی ئەفسانە ئەوەیە کە بەشێوەیەکی گشتی جەخت ئەکاتە سەر دۆزینەوەی نمونەیەکی ئایدیاڵی کۆمەڵگایەك کەوا فەرامۆشکراوە .ئێمە لەم لێکۆڵینەوەدا جۆرە مەیلێك ئەناسین کە بەشێوەیەکی گشتی دەشێت ناوبنرێت مەیلی مرۆڤانە .بەواتای گۆڕینی ژیانی مرۆڤ بۆپێوەرو و پێوانە ,گۆڕینی کەسایەتی مێژوویی بۆنمونەی سەرەتایی ,کەتائێستا ڕوخساری ئەم جۆرە مەیلە لای نوێنەرە بەناوبانگەکانی عەقڵی مۆدێرن ئەبینین .

ئەندریە جید (19)ڕاستی کرد ئەوکاتەی وتی ,گۆتە (20)بەتەواوی ئاگاداربوو لەو پەیامەی کەپێکهاتبوو لە پشت بەستن بەڕێبازێك لەژیاندا , تابواری ئەوەی بداتێ نمونەو پێشەنگ بێت لەهەموو کارێکدا ,هەر بۆیە هەمیشە تێ ئەکۆشا بۆدۆزینەوەی ئەو نمونەیە .ئیتر ئەوە گەر لاسایکەرەوەی ژیانی خوداوەند و پاڵەوانە ئەفسانەییەکانیش نەبووبێت لەژیانی تایبەتی خۆیدا ,لانی کەم ڕفتارەکانی ئەگێڕانەوە بەشێوەیەکی گشتی .بۆل ڤالێری (21)دەربارەی گۆتە ساڵێ 1932وتویەتی :ئەو بەلای ئێمەوە ,ئێمەی مرۆڤ ,یەکێك لەبالأترین هەوڵەکانە بۆ ڕۆیشتن بەئاراستەی هاوشێوەبوون لەگەڵ خوداوەندا .

جگە لەمە لاسایی کردنەوەی نمونەی کۆن هەر بە هۆی ڕۆشنبیری فێرکاریەوە لەڕێگەی قوتابخانەکانەوە نابێت .مرۆڤی هاوچەرخ ملکەچی میتۆلۆجیایەکی کاریگەری فراوان کراوە ,لاسایی کردنەوەی کۆمەڵێك نمونەی ڕفتاری خرایە بەردەست کەتەبابوو لەگەڵ پەروەردەی فەرمیدا .

ئەوەی وا لەجێبەجێ کردنی ڕۆڵەکەی خۆیدا لەماوەیەکی زۆرلەپێشترەوە لەکارکەوتووە .پاڵەوانەکان -ئیتر ئایا لەجیهانی خەیاڵدا بن یان واقع – نوێنەرایەتی ئەو نمونەئەکەن ,ڕۆڵێکی دیاریش ئەگێڕن لەپێگەیاندنی نەوجوانانی ئەوروپیدا .لەکەسایەتی ناو ڕۆمانە عاشقانەکاندا ئەیانبینین , لەپاڵەوانە جەنگیەکاندا ,لەناودارانی جیهانی سینەمادا ..هتد .مرۆڤ ئەو هەستە دای ئەگرێت کەوا ئەم ئەفسانەیە لەگەڵ تێپەڕینی ساڵدا زیاتر دەوڵەمەند ئەبێت .هەروەها ئ ەو نمونە ئایدیالیەی ڕفتاریش ئاشکرا ئەکات وا ڕەواجی میللی پێکی دێنێت بەکاریگەریە ورووژێنەرە بەردەوامەکانیەوە .ڕەخنەگران بەزۆری لای کۆپیەکی نوێ و وێنەیەکی تازەی دۆن جوان و پاڵەوانی شەڕەکان وەستاون .یان لای کەسایەتیە بەناوبانگەکانی جیهانی سیاسەت ,لای عاشقە نائومێدەکان و شوێنکەوتوانی ئاینزای سەگی , (22)یان شوێنکەوتوانی ڕێبازی پوچگەرا NIHILISM . (23)یان لای شاعیرێکی بێهیوای دڵتەنگ .

بێگومان هەمووئەو نمونانە درێژکراوەی میتۆلۆژیای کۆنن , هەڵسوکەوتکردنیش لەگەڵیاندا لەئێستادا هەر دەلالەت لەڕفتارێکی میتۆلۆجی کۆن ئەکات ,جێی سەرنجە کە خوێندنەوەو ڕوبەڕوبونەوەی نمونە کۆنەکان حاڵەتێك لە بێ ئۆقرەیی و بێزاریمان بۆدەرئەخات لەپێناو گەیشتن بە)زەمەنی مەزن . (ئیدی ئەو زەمەنە هەر چۆنێك بێت , ئایائەو زەمەنە ئەفسانەییەیە وا ڕەنگدانەوەی یەکەم تیا ڕویدا ,ئەوەی کەدەکەوێتە سەروی بوونەوە ؟

شیکردنەوەیەکی ڕاست دەربارەی ئەو میتۆلۆجیا فراوانەی لای مرۆڤی

مۆدێرن هەیە پێویستی بەنوسینی دەیان کتێب هەیە ,چونکە ئەفسانەو وێنە ئەفسانەییەکان لەهەمووشتێکدا دەرکەوتوون ,ئەو کاتەی شێوەیەکی عیلمانی دوور لە پیرۆزی وەرگرت ,یاخود پێگە مەزنەکەی دابەزی و توشی جۆرێك لە ونبوون بوو .ئەمە هەر ئەوەندەی بەسە مرۆڤ چاوەکانی بکاتەوەو بیانبینێت .

پێشتر ئاماژەمان بۆئەو بونیادە ئەفسانەییەی ئاهەنگ و بۆنە دڵخۆشکەرەکانی سەرەتایی ساڵ کرد ,یان دەربارەی ئەو جەژنانەی کەبۆسەرەتاکانی ساڵ دەگێڕرێت ,تائێستایش هەر ئارەزوو)حنین (NOSTALGIAبۆهەموو سەرەتاو دەستپێکردنێك ئەبینرێت ,دواجار هیوایەك مرۆڤی گرتۆتەوە بەوەی جیهان تازە ئەبێتەوە ,یان بەتوانای دەست پێکردنەوەی مێژوو لەجیهانییێکدا کە جارێکی تر ئەژێتەوە ,لەو جیهانەدا کەبونێکی تر ئەخوڵقینێت .

ئەتوانین نمونەو بەڵگە نامەکانمان لەم بوارەدا زیاتر بکەینەوە ,هەرچەندە ئەفسانەی فیردەوسی لەدەست چوو تائەمرۆش ماوەتەوە وەك نمونەی ناو زهنیەتمان ,لەڕێگای وێنەکانی ناو دوورگەی فیردەوسەوە ,یان نمونەکانی بەهەشتی عەدەنەوە , .ئەمەش چەند زەمینەیەکی جیاکارە کەتیایدا هەم کات ئەسڕرێتەوە و هەم ڕەوڕەوەی زەمەنیش ئەوەستێنرێت .

لەم سیاقەدا سەرنجمان بەرەو ئەمە ئەڕوات :

بەشیکردنەوەی هەڵوێستی مرۆڤی هاوچەرخ بەرامبەر زمان بەشێوەیەکی تایبەت دەتوانین ئەو ونبون و ناڕۆشنیە ئاشکرا کەین کەبەسەر ڕفتارە ئەفسانەییەکاندا هاتووە .نابێت لەبیرمان بچێت کەیەکێك لەئەرکە

بنەڕەتیەکانی ئەفسانە بەدیاری کراوی ,ئەوەیە کەهەڵئەسێت بەکردنەوەی دەروازەیەك تامرۆڤ لێیەوە بگاتە زەمەنی مەزن .بەشێوەیەکی دەوریش ئەگاتەوە زەمەنی یەکەم ,ئەم مەسەلەیە لەو ویستەی مرۆڤدایە بۆ وازهێنانی لەزەمەنی ئێستای ,وازهێنان لەوەی وابەبارودۆخی مێژوویی ناوی ئەبەین .

نەوەکانی بۆلیزیا ,بەئازادیەکی سەرسوڕهێنەرەوە بەرەو سەروەری ئەچن , هەوڵێکی بێوچان ئەدەن بۆنکۆڵی کردن لە جدیەتی ئەو گەشتەیان , دواجاریش هەموو ئەو بوارانەی بۆ ئازادیەکانی بواری هەڵسوکەوتکردن و ڕەهایی لەڕفتاردا ئەیڕەخسێنن .بەڵام بەلای دەریاوانەکانەوە مەسەلەکە پەیوەندی دارە بەگەشتێکەوە کەپاڵەوانێکی ئەفسانەیی پێی هەستاوە لەزەمەنە کۆنەکاندا .بۆئەوەی مرۆڤ ڕێگایەك نیشاندا ببێتە نمونەیەك و پێشڕەوێکیش دابهێنێت بۆ ئەوانەی داوی خۆی دێت ,گەر مرۆڤ سەرەڕۆییەکی تایبەتی بکات ,بەو مانایەی هێنانەوەی داستانێکی ئەفسانەییە کەهاوتای ژیانە لەگەڵ ڕابردوو شاردنەوەی ئەوەی لەئێستادا هەیە .

ئەو تەنگانەیەی مرۆڤی گرتۆتەو بەرامبەر زەمەنی مێژوویی هاوڕێیە لەگەڵ ئارەزوویەکی ناڕۆشن لەبەشداری کردن لەزەمەنێکی سەروەردا , زەمەنێکی سەرەتایی (*)و گشتی ,هەندێك جار بەلای مێژووی ئەم ڕۆژگارەمانەوە دەلالەت لەهەوڵێکی نائومێدئەکات لەپێناو تێکشکاندنی یەکانگیربوونی زەمەن .یان لەپێناو دەرچوون لەدرێژبونەوەو گەیشتن بەزەمەنێك جیاواز بێت لەو زەمەنەی کە بوونی خۆی تیا سەرگەردان

ئەبێت ,ئالێرەدا یە بۆهەر مرۆڤێك زەمەنێکی تایبەت هەیە .
لەم بوارەداو بەشێوەیەکی تایبەت و بەئاراستەیەکی باشتر مرۆڤ هەست بەوە ئەکات کە چارەنوسی ئەرکەکانی ئەفسانە لەجیهانی مۆدێرندا چی بەسەرهات .ئەتوانین بڵێین مرۆڤی مۆدێرن بەگەلێك ئامرازی چونیەك لەلای خۆیەوە تێئەکۆشێت بۆدەرچوون لە)مێژووەکەی خۆی .(هەوڵێکی زۆر ئەدات بۆئەوەی لەڕیتمێکی زەمەنیدا بژی جیاواز بێت لەگەڵ زەمەنی ئاسایدا ,گەر ئەمەی کرد ئەوا جارێکی تر ڕفتاری ئەفسانەیی ئەگەڕێنێتەوە .
ئێمە باشتر لەم قسانە ئەگەین گەر بەوردی سەیری ئەو دوو ڕێبازە سەرەکیەمان کرد کەبەرەو)هەڵهاتن و لەدەست دەرچوون (ئەڕوات .
مرۆڤ ئەمڕۆ لەڕێگای نمایشە شانۆیی و سینەماییەکانەوە ,یان لەڕێگای خوێندنەوەوە ئەیانبینێت .نامەوێت لای پێشینەی ئەفسانەیی زۆربەی شانۆو فیلمەکان بوەستم ,هەروەها بنەڕەتی سروتی شەڕە قۆچی گا و پێشبڕکێی ئەسپ ,یان یاریە وەرزشیەکان ,هەمویان لەیەك خاڵدا یەکدەگرنەوە ئەویش ئەوەیە)لەزەمەنێکی چڕو پڕدا ئەنجام ئەدرێت , (ئەم زەمەنە زۆرتوندە .ئەمە بەجێماوی پاشماوەی زەمەنی سیحری – ئاینی کۆنە ,یان جێگرەوەیەتی . ALTERNATIVEدەکرێت بڵێین زەمەنی چڕو پڕ ڕەهەندی چۆنایەتی شانۆو سینەمایش پێکدێنێت .
گەر هات و بونیادە سروتی و میتۆلۆجیەکانی تراژیدیا لەشانۆو فیلمی سینەمادا ڕەچاو نەکرا ,ئەوا مەسەلەی گرنگ دەمێنێتەوە بەم جۆرە گوزارشی لێئەکەین :هەردوو ئەم جۆرە لە دیمەنی شانۆیی و سینەمایی

پەنائەبات بۆزەمەنێکی جیاواز لەدرێژکراوەی زەمەنی دنیایی و دوریش لەکەش و هەوای پیرۆزی ,لەهەمان کاتیشدا ڕیتمێکی زەمەنی چڕو شکاو بەکاردێنێت ,کەلەدەرەوەی بەشداریە هونەری و ستاتیکیەکان زەنگێکی قوڵ دەزرنگێنێتەوە لەویژدانی بینەردا .
لەپەیوەندیدا بەخوێندنەوەوە ئەوا مەسەلەکە جیاوازەو تایبەتمەندی خۆی هەیە .مەسەلەکە لەسەرەتاوە بونیادی ئەفسانەکان و بنەڕەتیان لەجیهانی ئەدەبدا دەگرێتە خۆی .لەلایەکی ترەوە ئەو ئەرکە ئەفسانەییەی خوێندنەوە جێبەجێی ئەکات ,لای ئەوانەی کەخۆراکی عەقڵی لێ دەستگیرئەکەن .گەلێك جار گفتوگۆ لەسەر ئەفسانەو چیرۆکی سەیرو نامۆ و داستان لەئەدەبی مۆدێرندا کراوە .ئێمە ڕێگەمان بەخۆمان نەدا هەڵوەستەی لەسە ربکەین ,لەم سیاقەدا ئاماژە بۆئەوە ئەکەین ,ئەو تەنگانەو سەرەڕۆییەی کەپێویستە لەسەر پاڵەوان زاڵ بێتە سەریا , نمونەیەکمان پێش چاو ئەخات کەپاڵەوانە ئەفسانەییەکانی زەمەنی کۆن دایان هێناوە .لێکۆڵیارەکان ئاماژەیان بۆزۆربابەتی ئەفسانەیی کرد لەناو ئاوە سەرەتاییەکان و لە دورگەی فیردەوسی و لەتێکۆشان بۆکۆڕاڵی پیرۆزدا) , (24لەخۆحسابکردن بەگروپی سۆفیەکان یان پاڵەوانەکان .هەربۆیە ڕاگەیاندنەکەیان بەردەوام چۆنیەتی هەژمونی ئەو بابەتانەی لەسەرئەدەبی ئەوروپی مۆدێرن دەرخستووە ,ماوەیەکی زۆریش نیە سوریالیزم هەنگاوێکی سەرسامکەری ناوە لەبەکارهێنانی بابەتە ئەفسانەییەکان و سیمبوڵە سەرەتاییەکان .
لەبارەی ئەدەبی میللی کاریگەر لەسەر جەماوەر ,ئەوا بونیادە

ئەفسانەییەکەی بەڕونی دیارە .هەروەها هەموو ڕۆمانێکی میللی ململانێی نمونەیی نێوان پاڵەوان و تاوانکارو خێرو شەڕمان نیشان ئەدات : ئەوەبەرجەستە کردنێکی مۆدێرنی شەیتانە ,هەروەها گەلێك بابەتی تر ئەدۆزینەوە لەئەدەبی میللی و لەڕۆماندا کەلەبارەی کچێکی ستەم لێکراوەوە ,یان خۆشەویستیەك کەفریای دوو عاشق ئەکەوێت ,یان ئەو سەرپەرشتیارە نەناسراوەی کەهەژاران بەخێو ئەکات و دەپارێزێت , تەنانەت لەڕۆمانی پۆلیسیشدا وەك چۆن ڕۆجیە کیلۆی دەری خست roger cilloisکەچەند بەپڕی ئەفسانەی تیا دیارە .

ئایا دەتوانین ئەوە پێشچاو خەین کە تاچ ڕادەیەك شیعری لیرکی ئەفسانەی وەرگرتووە و بەردەوامە لەبەکارهێنانی ئاماژەکانیدا ؟ وای دەبینین هەموو شیعرێك هەوڵێکە شاعیر لەپێناوی جارێکی تر خولٌقاندنەوەی زمان ئەیدات .بەدەربڕینێکی تر دەڵێین ,لەپێناوی سڕینەوەی زمانی باوی ڕۆژانەو داهێنانی زمانێکی نوێ ,زمانێکی تایبەتی و تاکە کەسی ,کەدواجار زمانێکی نهێنیە .سەرەڕای ئەمەش داهێنان لەشیعردا وەك داهێنان وایە لەزماندا ,پێویستی بەڕەتکردنەوەی زەمەن و مێژوی چڕبوەوەی ناو زمانیشە .کەتەماحی ئەوەی هەیە بگاتە دۆخی فیردەوسی سەرەتایی ,ئەوکاتانەی داهێنان بە شێوەیەکی خۆبەخۆیی) عفوی (دەکرێت ,یان ئەوکاتانەی ڕابردوو هیچ ئامادەییەکی نیە ,چونکە هەست کردن بەزەمەن بونی نیە ,بەم جۆرە یادەوەریەك درێژبونەوەی زەمەنی لەخۆبگرێت بونی نیە .

لەڕۆژگاری ئەمڕۆیشماندا لەم جۆرە قسانە ئەوترێت ,بەلای گەورە

شاعیرێکەوە ڕابردوو هیچ ئامادەییەکی نیە ,شاعیر جیهان ئاشکرا ئەکات وەك ئەوەی شایەتێکی خولٌقاندنی گەردون بێت ,یان هاوچەرخی ڕۆژی یەکەمی خولٌقاندن بێت .لەڕوبینایەکی)وجە نچر(تایبەتی ترەوە ئەتوانین بڵێین شاعیری مەزن جارێکی تر جیهان دائەڕێژێتەوە ,چونکە وای ئەبینێت زەمەن و مێژوو هیچ بونێکیان نیە ,ئەم جۆرە قسانە بەشێوەیەکی سەیر وەك ڕفتاری سەرەتایی ,یان ڕفتاری مرۆڤی کۆمەڵگا نەریتیە کۆنەکان دەخرێتە بەرباس .

بەلای ئێمەوە ئەرکی میتۆلۆجیای خوێندنەوە گرنگە بەشێوەیەکی تایبەت , چونکە بەجۆرێك لەجۆرەکان خۆمانی تیا ئەبینینەوە وئەمان خاتە بەردەم دیاردەیەکی چۆنایەتی تایبەتەوە بەجیهانی مۆدێرن ,کە زۆربەی شارستانیەتەکانی ڕابردوو بێئاگان لێی .خوێندنەوە هەر ئەوە نیە جێگەی ئەدەبی زارەکی هەڵقولاٌو لەژیانەوە دەگرێتەوە ,ئەوەی تائێستایش لەگوندەکانی ئەوروپادا سەرنجی ئەدەین .بەڵکو جێگەی گێڕانەوەی ئەفسانەکانیشی گرتۆتەوە کەلەسەردەمە کۆنەکاندا هەبوو ,لەوانەیە خوێندنەوە لە بینینی شانۆیش زیاتر ببێتە هۆی دابڕان لەدرێژبونەوەی زەمەن) ,لەوێشەوە دەرچون لە زەمەن , (ئیتر ئایا مرۆڤ مەبەستی بوو کاتەکەی بکوژێت بەخوێندنەوەی ڕۆمانێکی پۆلیسیەوە ,یان بچێتە ناو جیهانێکەوە کەزەمەنێکی نامۆی هەیە ,جیهانێك کەهەر ڕۆمانێك بخوێنیتەوە نوێنەرایەتی ئەکات ,خوێندنەوە لەم حاڵەتەدا کار لەسەر فەرامۆشکردنی مرۆڤی مۆدێرن ئەکات بۆدەرەوەی ڕەوتی خۆی و وای لێئەکات لەگەڵ هەندێك ڕیتمی تردا بڕوات و هەندیك مێژووی تر بژی .

بۆئەوە خوێندنەوە ڕێگایەکی ئاسان پێك دێنێت ,بەواتای ئەوەی کەدەکرێت بەنرخێکی سنور دار ئەزمونی زەمەن ڕێك و هەمواربکرێتەوە بەلای مرۆڤی مۆدێرنەوە .ئەمە بەلای مرۆڤی مۆدێرنەوە ڕابواردنێکی تایبەتیە تائەو پەڕی مەدای خۆی و بواری ئەو خەیاڵەی بۆئەڕەخسێت کە کۆنترۆڵی زەمەن ئەکات ,خۆی لەڕەوتێك دەرباز ئەکات کە مردن ئەنجامێکی حەتمیەتی .

ئەم بەرگری کردنە دژی زەمەن کەهەموو ڕفتارێکی ئەفسانەیی ئاماژەی بۆئەکات و پێداویستیەکیشە لەقوڵایی هەل و مەرجی مرۆییدا ,بەشاراوەیی ئەیدۆزینەوە لای مرۆڤی مۆدێرن ,بەتایبەتی لەڕێگای ئەو کارانەوە کە بۆئارەزوو ڕابواردن ئەنجام ئەدرێت .ڕێك لەم بوارەدایە جیاوازی بنەڕەتی نێوان کولتورە مۆدێرنەکان و هەمووشارەستانیەتەکانی ڕابردووی پێ ئەپێون .هەر کارێکی بەرپرسانە لەکۆمەڵگا نەریتیەکاندا بکرایە نمونەیەکی ئەفسانەیی تیا ئەهێنرایەوە کە سنوری مرۆڤی تێئەپەڕاند و داوجاریش لەسەردەمێکی پیرۆزدا ئەنجامئەدرا .ئەو کارو پیشانەی کەمرۆڤ ئەنجامی داون ,وەك بەشداری کردن لەجەنگ ,عیشق ,شەیدایی ... هەموویی لەپیرۆزیەوە هەڵئەقوڵێت .هەر ئەوەی کە مرۆڤ جارێکی تر ئەوە بژێنێتەوە کە پاڵەوان و خوداوەندەکان لەسەردەمە کۆنەکاندا کردویانە خۆی بۆخۆی دەلالەت لەبەخشینی پیرۆزی بە بونی مرۆڤایەتی ئەکات ,وەك سەربارێك بۆپیرۆزی گەردون) .ئەم مرۆڤە کەپیرۆزی بەدەستهێنا ,بەڕوی)زەمەنی مەزن (دا کرایەوە ,توانای ئەوەی لادروست بوو تادواڕادە ماندوو کەشتەنگ بێت .بەلاٚم ئەم پیرۆزیە مانایەکی زۆری

هەبوو بۆیە مرۆڤ بەخاترجەمیخۆی قبوڵی کرد . (بەگوێرەی ئەم دەربڕینە ئیتر مرۆڤ لەلایەن زەمەنەوە پاکتاو ناکرێت .

تێکشکانی ڕاستە قینە لەزەمەندا ,لەگەڵ داماڵینی پیرۆزی لە کار دەستی پێکرد .لەکۆمەڵگا مۆدێرنەکاندا ئەو هەستە دروست بووە لای مرۆڤ کە زیندانی ئەو پیشەی خۆیەتی وا ڕۆژانە پێی ئەژی .هەر بۆیە ئیتر لەتوانایدا نیە لەزەمەن دەرچێت ,هەروەها لەتوانایشیدا نیە کاتەکانی خۆی بکوژێت لەکاتی کارکردندا --ئەوکاتەی هەست بە شوناسی ڕاستە قینەی خۆی ئەکات و چێژی لێ وەرئەگرێت --ئیتر ئەم مرۆڤە هێندەی پێی بکرێت تێئەکۆشێت بۆئەوەی لەکاتی بێکاریدا لەزەمەن دەرچێت , ئالێرەدایە ئەو ڕێژە بەرفراوانەی ئامرازەکانی ڕابواردن و کات بەسەربردن هاتۆتە ئاراوە کەشارستانیەتی مۆدێرن دایهێناوە .بەدەربڕینێکی تر هەر لەبنەڕەتەوە مەسەلەکان بەجۆرێك ئەڕوات تەواو پێچەوانەی ئەوەی لەکۆمەڵگا کۆنە نەریتیەکاندا هەبوو ,کەتاڕادەیەك ڕابواردنەکان هیچ ئامادەییەکیان نەبوو ,چونکە)دەرچون لەزەمەن (ئەوکات هەمووی لەڕێگای کاری بەرپرسانەوە ئەنجام ئەدرا .هەر بەم هۆیەشەوەیە کەڕفتاری میتۆلۆجی ,لای زۆربەی ئەوکەسانەی بەشداری ڕاستەقینەی ئەزمونێکی ئاینیان نەکردووە .لەڕێگای ڕابواردن و ئامرازەکانی زەوق و خۆشیەوە ئاشکرا ئەبێت .سەرەڕای چالاکیەسەرەتاییەکانی وەك :خەونەکان ,خەیاڵ ,نوستالیژیا ,ئەم قسانە بەواتای ئەوە دێت)کەتێکشکان لەزەمەندا , (هاوڕێی داماڵینی پیرۆزیە لەکارو لە هەموو ئەو ڕەنگدانەوانەی تریش لەهاتنە ژورەوەی تەکنۆلۆجیا بۆناو بونی مرۆیی دێت .هەر وەها ئەمە

دەبێتە هۆی لەدەستدانی ئازادیەك كەوا بەجۆرێك لەجۆرەكان ڕوپۆشكراوە دەمێنیتەوە بڵێین كە ڕاكردن لەوتێكشكانە تەنها هەڵبژاردنی مرۆڤە كە بكرێت لەسەر ئاستی دەستەجەمعی ,كە لە خوگرتن بەڕابواردن و ئامرازەكانی كات بەسەر بردندا خۆی دەبینێتەوە .

وادیارە ئەم تێبینیانە بۆلێكۆڵینەوەكەمان بەسە ,ناتوانین بڵێین كەوا جیهانی مۆدێرن بەتەواوی ڕفتاری ئەفسانەیی ڕەتكردەوە ,بەڵكو تەنها لە بواری كاركردنیدا ڕەنگی داوەتەوە ,كەوا ئیتر ئەفسانە زاڵنیە بەسەر كەرتە سەرەكیەكانی ژیاندا ,بەڵكو لەهەندێك ناوچەی قوڵایی ناخدا , لەچالاكیە كۆمەلأیەتیە ناوەندیەكاندا ,هەتا لەو چالاكیانەی بەرپرسانە ئەنجام ئەدرێت چەپێنرا .

ڕاستە ڕفتاری ئەفسانەی لەكاری خۆی بەردەوامە بە ڕوپۆشكراوی و ژێرەوانكێ ,لەڕێگای ئەو ڕۆڵەوە پەروەردە ئەیگێڕێت ,بەلأم پەروەردە بەدیاری كراوی بایەخ بەتەمەنی منداڵێتی و نەوجوانی ئەدات .جگە لەمەش ئەو ئەركەی كە پەروەردەی قوتابخانە پێی هەڵئەسا پێشكەش كردنی نمونەیەكە بۆڕفتار كە ئێستا لەقۆناخی لەناوچوندایە ,چونكە پەروەردەی مۆدێرن كەوتە هاندانی خۆبەخۆی .ئەفسانە لەدەرەوەی ژیانی ئاینی ڕاستەقینەدا وەك ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەمان بۆكرد ,پاڵپشت و دەستگیرۆییەكانی بۆڕابواردن و كاتبەسەربردن بەشێوەیەكی تایبەت پێشكەش ئەكات ,هەندێك جار لەسەر ئاستی دەستە جەمعی بەهێزێكی زۆرەوە لەفۆرمی ئەفسانەی سیاسیدا دەرئەكەوێت (25).

بەپێی هەمان ڕوانگە ئەڵێین ,ڕۆژێك دێت كەوا تێگەیشتنی ئەفسانە

یەكێك لەدۆزینەوە گرنگەكانی سەدەی بیستەم پێك دێنێت .

ئیتر مرۆڤی ولأتانی خۆرئاوا سەروەری جیهان نین ,ئێستالەبەرامبەریاندا خەڵكانێكی گفتوگۆكار ئامادەیە ,نەك هەر ئەوەندەی دانیشتوانی ولأتە تازە گەشە كردوەكان بێت ,شتێكی باشە گەر بزانێت چۆن دیالۆكیان لەگەل ئەكات[۷] .دەكرێت دان بەوەدا بنێن دابڕان لەنێوان)جیهانی سەرەتایی دواكەوتوو (و دانیشتوانی ولأتەخۆرئاواییەكاندا نیە .ئێستا مرۆڤ هەر بەوەوە ناوەستێت كە هونەر لای زنجیەكان)خەڵكی دورگەكانی ولأتە كەناریەكان (بدۆزێتەوەو پێی سەرسام بن وەك ئەوەی سەرەتای سەدەی بیستەم هەبوو .پێویستە جارێكی تر سەرچاوە ڕۆحیەكانی ئەو هونەرانە بدۆزینەوە لەناودەرونماندا .پێویستە بزانین وئاگامان لەوە بێت كەوا ئەفسانە چەندە لەژیانی مرۆڤی مۆدێرندا ماوەتەوە .یان ئەو پاشماوانەی كەهەلگری خەسڵەتەكانی ئەفسانەن لەڕفتاری مرۆڤدا ,كە ڕفتارێكی پڕلەكەش و هەوای ئەفسانەییە .بەو مانایەی گوزارش لەدڵەڕاوكێیەك ئەكات بەرامبەر زەمەن ,كەلەقولأیدا پێویستیەكی بارو دۆخی مرۆییە .

....

/ *مرسیا ئیلیاد /لەدیار ترین زانای ئەفسانە ناس و بیریارێكی بەناوبانگی سەدەی بیستەمە .

1- زۆلۆ /چەند خێڵێكن لەباشوری ئەفریقا نیشتەجێن و ژمارەیان دەگاتە حەوت ملیۆن كەس ,لە ساڵی 1879 لەبەرامبەر بەریتانیەكاندا بەرگریان كردو دوریانخستنەوە لەولأت ,دواتر كەوتنە ژێر ڕكێفی بەریتانیاوە ساڵی

. 1899زۆلۆ بەزمانی بانتۆ قسە ئەکات کەوا نیوەی کیشوەری ئەفریقای باشور قسەی پێئەکات .

-2هزیود /شاعیرێکی یۆنانی سەدەی هەشتەمی پێش زاینیە ,کۆمەڵە شیعرێکی هەیە بەناونیشانی)نەوەکانی خوداوەند (بە شیعری ڕێنمایی کارو فێرکاری بەناوبانگە .

-3ئیشراق /بێداربونەوەیەکی خودی و درەوشانەوەیەکی ناوەکی و دەرونیە کە ڕێگە بۆتێگەیشتن لەشتە ڕۆحیەکان خۆش ئەکات , سۆفیگەرەکان کاری لەسەر ئەکەن .

-4ڕیبازی پۆزەتیفیزم /ڕێبازێکی فەلسەفیە و لە بیریاری فەرەنسی ئۆگست کۆنتەوە دەست پێئەکات ,ئەم ڕێبازە لێکۆڵینەوەیمیتافیزیکی ڕەتئەکاتەوە ,پێی وایە تێبینی کردنی واقع و ئەزمون کردنی تەنها بنەڕەتێکە بۆفێربوون و مەعریفە .

in illo tempore ÷ -5دەستەواژەیەکی لاتینیە بەواتای "لەو زەمەنە کۆنەدا "دێت .

-6میرسیا ئیلیاد لەپەراوێزەکەدا قسە لەسەر "جیهانی مۆدێرن "ئەکات , مەبەستیشی چینە کۆمەڵایەتیە چالاکەکانی دانیشتوی شارەکانە ,کەوا ڕوخسارە سەرەتاییەکانی بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەڕێگای ,فێرکردن و پەروەردە ی فەرمیەوە پێك هاتووە .

-7ڕێبازی مێژووگەرایی شێوازێکی فەلسەفیە و هەموو ڕوداو و دیاردەیەکی مرۆیی ,بەتایبەتی لەبواری بیرو باوەڕ و بەهاکاندا ئەگەڕێنێتەوە بۆناو چوارچێوەیەکی مێژوویی .

-8بریفید تۆکروشی /فەیلەسوف و سیاسەت مەدارو مێژووناسێکی ئیتالیە ,ساڵی 1866بۆ 1952ژیاوە ,ڕێبازێکی مێژووگەرای ڕۆحی هەبووە , قسەی لەسەرگونجاندنی فەلسەفەو مێژوو کردووە .

-9ئۆرتیجا ئیکاسی :کۆمەڵنا س و فەیلەسوف و نوسەرێکی ئسپانی بووە ساڵی 1883بۆ 1955ژیاوە ,ڕۆحیەتێکی تازەی هێنایە ناو فەلسەفەی ئیسپانیەوە .

-10ڕاینارۆك ئەو حاڵەتی کاولبونە گشتگیرەیە کەوا چەرخی گەردوونی بەیەکجاری پێ تەواو ئەبێت ,هزری هندی کەڵکی لێ وەری گرت ,بڕوانە کتێبی "ئەفسانەی گەڕانەوەی هەتاهەتایی) "ل (174میرسیا ئیلیاد : وەرگێڕانی حسیب کاسوحە –بلاۆکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری .

-11ژیانێکی تازە دەست پێئەکات :وەرگێڕانی دەستە واژەی لاتینی
incipit vita nova :

-12لیسورجیا :وشەکە یۆنانیە و بەواتای کاری گشتی دێت . لەمەسیحیەتدا بەو مەبەستە دێت کە کۆمەڵێك ڕێسای گشتیە بۆخواپەرستی و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان .کەواتە زەمەنی لیسۆرجی بەواتای زەمەنیخواپەرستی و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان دێت .

-13کیرکگارد Kierkegaardفەیلەسوف و لاهوتیەکی دانیمارکیە و ساڵی 1813بۆ 1855ژیاوە .ئەو قەلەقی کردە ئەزمونێکی بنەڕەتی لای مرۆڤ .

-14ڕێك لەم شوێن و کاتەدا دەستەواژەی لاتینی hic et nunc وەرگێڕراوە .

15- هەندێك جار میرسیا Lillud tempus christollogique , ئیلیاد لەیەکدەستە واژەدا وشەگەلی لاتینی و فەرەنسی بەکار دێنێت , Lillud tempus لەلاتینیدا بەواتای "ئەوزەمەنە "دێت , Christologie لەزمانی فەرەنسیدا بەواتای زانستی بیروباوەڕی مەسیحی دێت .

16- وشەی فەرەنسی و ئینگلیزی initiation بەواتای وەرگرتنی ڕەگەزە سەرەتاییەکانی زانست و هونەر دێت ,هەروەها بەواتای چونە ناو کۆمەڵەیەك ,یان ڕێکخستنێك دێت دوای ئەوەی بیرو باوەڕو نهێنیەکانیان ئەبینێت .میریا ئیلیاد ئەمانەی مەبەست بووە بۆیە ئێمیەش بە "تنسیب "وەرمان گێڕا ,بڕوانە کتابی "تنسیب و لەدایکبونە سۆفیەکان "ل 10 / —میرسیا ئیلیاد ,وەرگێڕانی حسیب کاسوحە —بڵاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری سوریا (لەزمانی ئینگلیزیدا بەواتای تەڵقین دێت : وەرگێڕی کوردی)

– 17تیت لیف :مێژوو نوسێکی ڕۆمانی بوو ساڵی 59ی پێش زاینی بۆ 17دوای زاینی ژیاوە ,مێژووی ڕۆما هەر لەسەرەتاکانیەوە تاساڵی 9ی پێش زاینی نوسی ,نوسینەکانی تام و چێژ و زیندویەتیەکی تایبەتی تیایە .

– 18بلوتارك مێژوونوسێکی یۆنانیە ساڵی 45بۆ 125ز ژیاوە ,ئەو گەورەکەری ئیمبراتۆر ئەدریان بووە ,کتابێکی هەبوو بەناونیشانی ژیاننامەی پیاوە بەناوبانگەکانی یۆنان و ڕۆمان و کتابێکیشی هەبوو لەسەر ڕەوشت ,کاهینی پەرستگای ئەبولون بوو لەدیلف .

– 19ئەندریە جید :نوسەرێکی بەناوبانگی فەرەنسی بوو ,لە 1869

بۆ 1951ژیاوە .نوسینەکانی لایەنگیری لە ئازادی و پابەندبوون بەپرەنسیپەکان و دڵسۆزی ئەکرد .خەڵاتی نۆبڵی ساڵی 1947ی بەدەست هێنا .

-20گۆتە :نوسەرێکی بەناوبانگی ئەڵمانیە و لە ساڵی 1749بۆ 1832 ژیاوە . .خاوەنی کتابی فاوستە ,کە بە ڕەوانی زمان و کەشخەیی شێواز و قوڵای فکری بەناوبانگە .

– 21بول ڤالیری ساڵی 1871بۆ 1945ژیاوە نوسەرێکی فەرەنسیە و لەشاعیرە ڕەمزیەکانە و خاوەنی قەصیدەی "گۆڕستانی دەریاییە "لەبواری زمان و مۆسیقاو زانستەکاندا نوسیویەتی .

– 22ڕێبازی سەگی Le Cynisme :وشەیەکە لەفەرەنسیەوە وەرگیراوەو بەواتای سەگ دێت .ڕێبازی سەگی زۆربەتوندی هێرش ئەکاتە سەر پرەنسیپە ئەخلاقی و نەریتیە کۆمەڵایەتیەکان .

-23ڕێبازی پوچ گەرایی le nihilisme :لەئەنجامدا هەر ئەبێتە هۆی نکۆڵی کردن لەهەموو بنەمایەکی بەها ڕفتاریەکان و هەموو مانایەك بۆ بوون و بانگەشەی ئازاد کردنی تاك ئەکات لەهەموو دەسڵاتێك .

– 24کوراڵ Le grail کاسەیەکە لەزمەرود و ئەوترێت گوایە مەسیح لەخواردنی نهێنیئێواراند بەکاری هێناوە .

– 25ئەفسانەی سیاسی —میرسیا ئیلیاد ئاماژە بۆ)شۆسیالیستی نیشتمانی (ئەکات .ئەوەی کەوا هیتلەر دروستی کرد ,کەدەیان ویست لەڕەوتەکانی ڕفتاریاندا بگەڕێنەوە بۆجێرمانی کۆن

.

سەرچاوە گۆڤاری ئەدەبی بیانی / ژمارە ١٢١ / زستانی ٢٠٠٥

ئەریك فرۆم ١٩٠٠ ١٩٨٠[2]

بەرەو بەمرۆیی کردنی تەکنۆلۆجیا *

زوقان قرقوت

ئـەریك فـرۆم سـاڵی ١٩٠٠ لـەخێزانێکی جولەکـەی ئەرسـۆدۆکس لەشـاری فرانکفۆرتی ئەڵمانی لەدایك بووە ، لەزانکۆی فرانکفۆرت وهایدلبیرغ لەهـەر سـێ رشـتەی کۆمەڵناسـی ودەرونزانـی وفەلسـەفەدا خوێندویـەتی وپلـەی

دکتۆرای لەفەلسەفەدا بەدەست هێناوە ، تێزی دکۆتراکەیبەم ناونیشانە بوو Jewish law : Aconttribution to the socio logy of jewish diaspora ((یاسای جولەکە : بەشداریەك لەکۆمەڵناسی پەرتەوازەی جولەکە)) . هەروەها لەزانستی شیکردنەوەی دەرونیدا لەمیونخ وبەرلین و ولاٌتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بەشێوەیەکی زۆر چڕو پڕ ی پراگماتی ڕاهێنراوە ، سەرەڕای پراکتیکی شیکردنەوەی دەرونی فرۆم بەوانە بێژی لەکۆمەڵێك زانکۆی بەناوبانگی ئەمریکیدا کاری کردوە . لەساڵی ١٩٨٠ لەسویسرا کۆچی دوایی کرد .

نوسینەکانی فرۆم بەهەوڵێکی گرنگ دائەنرێن لەبواری لێکۆڵینەوەی ڕەوشتی مرۆڤدا ، لەبەر ڕۆشنای ئەو گونجاندنەی کەلەنێوان هەردوو میتۆدی فرۆیدیزم کەتەرکیزی کردۆتە سەر لێکۆڵینەوەی تاکە کەس و بونیادە دەرونیەکەی ، مارکسیزم کەوا بەپلەی یەکەم تەرکیزی کردۆتە سەر پێدراوە ئابوریەکان . لەوتارێکدیدا بەناونیشانی the application of psy choon alysis to sociology ofriligious studies فرۆم وای ئەبینێ تێکەڵکردنی هەر یەك لەمیتۆدەکانی دەرون زانی و کۆمەڵناسی وئابوری پێکەوە دەکرێت ڕێگای تێگەیشتنی ناوەڕۆکە مەعنەویەکان ((دەورن)) و ناوەڕۆکە مادیەکانی (ئابوری) پێشکەوتنی مرۆڤایەتیمان نیشان دات . وەلەهەوڵیدا بۆدارشتنی میتۆدێکی تازە فرۆم چارەسەریەکانی مەسەلەی پێکهاتەی غەریزی وپەیوەندی بە ڕەوشتی مرۆڤەوە لەفرۆید وەرگرت ، لەژێرکارگەریەکی ئاشکرای میتۆدی مارکسیزمدا پێی وابو پێکهاتە ناوەکی وغەریزیەکانی تاکە کەس هۆکارە

پێکهێنەرکانی ڕەوشت نیە ، بەڵکو دەورو بەرەکەی و کاری گەری ژینگەکەی ئەم هۆکارانە پێك دێنێت .

گرنگترین کتابەکانی فرۆم ئەمانەن (ترسان لەئازادی ١٩٤١، مرۆڤ بۆخودی خۆی ١٩٤٧ ، کۆمەڵگای تەندروست ١٩٥٥ ، هونەری خۆشەویستی ١٩٥٦ ،دڵی مرۆڤ ١٩٦٤ ، شۆڕشی هیوا کەدواهەمین کتابیەتی ١٩٦٨ .

فرۆم : چەند هەڵبژاردەیەك لەشۆڕشی هیوا .

بەرەو بەمرۆیی کردنی تەکنۆلۆجیا :

دوڕیان :-

دواجار تارماییەك هەیە . تارماییەك کە جگە لەژمارەیەکی کەممان کەس هەستی پێناکات ،ئەم تارماییە بەخێرای تێ ئەپەڕێت ، ئەمە وەهمە کۆنەکەی کۆمۆنیزم و فاشیزم نیە ، بەڵکو تارماییەکی نوێیە . کۆمەڵگایەکمان هەیە خاوەنی هەمو توانایەکەو ملکەچی بەرهەمهێنان وبەرخۆریە لەبەرزترن پلەی دا و بەرێکخەری تەکنۆلۆجیش ئاراستە ئەکرێت ، مرۆڤ لەم سیاقە کۆمەلاٌیەتیەدا خەریکە ئەگۆڕێت بۆدۆلاٌبێك لەناو ئامێرێکی گەورە دا .ئەم مرۆڤە تێر ئەکرێت و ڕیز ئەکرێت بەباشی بەلاٌم لەگەڵ ئەمەشدا هەر نیگەتیڤە ‘ سلبیە [٨]، لەڕوی هەڵچونەوە هیچ زیندویەتیەکی تیا نیە ، وەبەسەرکەوتنی ئەم کۆمەڵگا تازەیە تاکگەرایی و ژیانی تایبەتی لەناو ئەچن . بوارەگشتیەکان قاڵبگیر دەکرێن بەرامبەر شتی ترو بەپێی گونجاندنی سایکۆلۆجی دەزگاکانی تر ، بەپینەو پەڕۆ جۆرێکی تری ئەزمونی خودی و ناوەکی مەیسەر دەکرێت ،هەروەك ئەوەی "

زبینیۆبرزیزنسکی وتی : لەکۆمەلگا ی تەکنۆلۆجیای ئەلکترۆنیدا ' التقالکترونی ^ ((١)) مرۆڤ ئارەزوی ئامێزانبونی هەیە لەگەڵ مەلاین هاولاّتی بێگانەدا و بەئاسانی لەژێرکاریگەری کەسایەتیەکی بەهێزو سەرنج ڕاکێشدایە کەزیرەکانە دەسکەوتە کانی تەکنۆلۆجیای پەیوەندی کردن بەکار دێنێت بۆچاودێری کردنی عەقڵی خەڵك و دەست کاری کردنی هەڵچونە دەرونیەکانیان . جۆرج ئۆرێڵ وئالدوس هاکسلی لەساڵی ١٩٨٤ پێشبینی باشترین دەرکەوتەکانی ئەم کۆمەڵگا تازەیان کردبو .

وادیارە ئەمڕۆ ئەوەی لەهەمو شت زیاتر توشی دڵە ڕاوکێمان ئەکات لەدەست دانی چاودێریە بۆسیتەمە تایبەتیەکەمان . ئێمە تەنها بڕیاری ڕێکخەرە تەکنۆلۆجیە کانمان جێبە بەجێ ئەکەین ، وەکو بونەوەرێکی مرۆیی هیچ ئامانجێکی ترمان نەماوە جگە لەهەوڵی بەرهەمهێنانی زیاترو بەرخۆری زیاتر . توانای خواستنمان بۆشتەکان زۆرلاوازترە لەتوانانی ڕەتکردنەوەمان بۆی . بەلەبەر چاو گرتنی ئەوەی ئێمە لەبەردەم هەڕەشەی چەکی کۆکوژداین ، یان ئەو ئفلیجی و گۆجیەمان کەوا دوریمان لەبڕیارە بەرپرسیاریەکانەوە ناکاراو نیگەتیڤی کردوین .

ئەمە چۆن ڕویدا ؟ چۆن سبەینێ ئەو مرۆڤەی کەوا لەلوتکەی سروشتدایە دەبێتە زیندانی داهێنانەکانی خۆی ، چۆن وا خۆی توشی وێران بون کردۆتەوە ؟

مرۆڤ لەگەڕانیدا بەدوای حەقیقەتی زانستیدا ئەوەندە مەعریفەی بەرهەم هێناوە کەبتوانێت بۆزاڵبون بەسەر سروشتدا بەکاری بێنێت . لەم ڕووەوە گەلێك سەرکەوتنی مەزنی بەدەست هێنا ، بەلاّم بەپێداگیری لەسەر

تەکنۆلۆجیاو بەرخۆری مادی ئەم مرۆڤە بەریەك کەوتنی لەگەڵ خودی خۆی و لەگەڵ ژیانیش لەدەستدا . مادام بایەخ بەهیچ نادات جگە لەتەکنۆلۆجیاو بەرخۆری مادی ، هەمو شتێکی لەدەست دا ، نەك هەر بڕوا ئاینی و بەهامرۆییەکان بەڵکو توانای هەست کردن وهەڵچونە قوڵەکانیشی لەدەستدا ، وەك - دڵشادی وخەم ناکی- کەهەر لەسەرەتاوە هاوڕێی سروشتی مرۆڤ بون . وەئەو ئامێرەی کەمرۆڤ خۆی دروستی کرد ئێستا پرۆگرامی تایبەتی وای بۆ بەرهەم هێنراوە ئەو ئێستا ڕۆشنبیری مرۆڤ دیاری ئەکات . دیارترین ئەو مەترسیانەی ئێستا لەسیستەمەکەماندا هەیە ، ئەوەیە کەئابوری گرێ دراوە بەبەرهەمهێنانی چەکەوە، ئەمەش بەپرەنسیپی ئەو پەڕی بەرخۆری " بێ ڕەچاوکردنی کۆی ئەو بڕەی کەبۆبەرگری پێویستە " . سیستەمی ئابوری ئەمڕۆ لەسەر بناغەی بەرهەم هێنانی ئەو مادانە ئەڕوات بەڕێوە کەوا هەڕەشەی کاول کردنی جیهان مان لێ ئەکات . ئەو کالاّنەی کەتاکە کەسی خنکاندووەو دواجاریش گۆڕیویەتی بۆبەرخۆرێکی نیگەتیڤ ،ئەمەش بەدروستکردنی سیستەمێکی بیرۆکراتی کەوا کە دەستە وەستانین بەرامبەری .

ئایا توشی تەنگانەیەکی ترسناك بوین و هیچ چارەسەرێکی نیە ؟ ئایا پێویستە نەخۆشیەك بەرهەم بهێنین بۆئەوەی ئابوریەکی تەندروستمان هەبێت ،ئایا ئێمە ناتوانین سامانە مادیەکەمان و داهێنان و سیستەمە تەکنۆلۆژیەکەمان بۆمەبەستی مرۆیی بەکاربهێنین ؟ ئایا پێویستە ئێمە تاکی شوێنکەوتەو نیگەتیڤ بین بۆئەوەی سیستەمە بەهێزەکانمان بەچاکی ڕێ بکەن .

وەلاّمی ئەم پرسیارانە لێکترجیاوازن ، لەنێوان ئەوانەی کەدان ئەنێن بەو گۆڕانە ڕادیکالّەی بەهێز بون وگەورەبونی ئامێر لەژیانی مرۆڤدا دروستی کردووە ئەو نوسەرانە ئەبینینەوە کە پێیان وایە دروستبونی کۆمەلّگایەکی نویّ مەسەلەیەکی حەتمیەو بیّ هودەیشە هەر لەئێستاوە گفتوگۆی خەسلّەتە چاوەڕوان کراوەکانی بکەین . ئەوان کەبەتەواوی لایەنگری دروستبونی ئەم کۆمەلّگا نوێیەن ، هەندێك ترسیشیان هەیە دەربارەی پێگەو چارەنوسی مرۆڤ لەنێو ئەم ئاراستەیەدا . "زبینیۆبرزیزنسکی " کەکاهینێکە و لەو لایشەوە "جاك ایللول " مان هەیە کەلەکتێبی " تەکنۆلۆجیاو سەرەڕۆیی سەردەم " دا ئەلّێت . ئەو کۆمەلّگا نوێیەی خەریکە لیّی نزیك ئەبینەوە و چاوەڕێی وێرانکاریەکانی ئەکەین بەهۆی نامرۆیی بونە ترسناکەکەیەوە لەپێشی ئەو تارماییەوەیە ، بەکورتی پێی وایە کۆمەلّگای مرۆڤایەتی وەك پێویست ئامادە باشی سەرکەوتن نیە ، بەلاّم بڕوایەکی وای هەیە بەوەی کەدواجار مرۆڤایەتی ئەتوانێت زالّ بێتە سەر کێشەو مەینەتیەکانیدا ،هەر بۆیە بەهیوای ئەوەیە ڕێگری بکرێت لەسەر کەوتنی کۆمەلّگایەکی نامرۆیی . ژمارەی ئەو مرۆڤانەی کەئاگایان لەمەترسیەکانی سەرژیانی ڕۆحی و تایبەتیان هەیە پێوستە بەردەوام لەزیادبوندابن و لەناو کرۆکی ئەم پێشهاتانەیشدا پێداگری لەسەر ئازادیەکانی خۆیان بکەن . (م ١) (3) هەلّوێستی لویس مۆم فۆرد تاڕادەیەك وەك هەلّوێستی اللول وەهایە . لەو کتابە گرنگ وقولّەی بەناوی ئەفسانەی ئامێر (٤) موم فورد باسی گەورەیی وبەهێزی ئامێر ئەکات لەیەکەم دەرکەوتنیەوە لەکۆمەلّگاکانی مسرو بابلدا . زۆرکەس هەم ئەوانەی

خاوەن پلەو پایەن وهەم ئەوانەیش کە هاوولاّتی ئاساین هەست بەهیچ تارماییەك ناکەن کەهەڕەشەیان لێبکات ، بەپێچەوانەی ئەو نوسەرانەی کەپێشتر ئاماژەم پێکردن ، کەهەیانە بەچاوی ڕقەوە سەیری دیاردەکە ئەکەن و هەیشیانە بەڕەزامەندیەوە ،ئەوان ئەو بۆچونە کۆنەی سەدەی نۆزدەهەم بەنەمری ئەهێلّنەوە کەدەلّێت ئامێر ئەرك وقورساییەکانی سەر شانی مرۆڤ کەم ئەکاتەوە و هەمیشە وەك ئامرازێك دەمێنیێتەوە لەپێناوی مەبەستدا و لەهەمان کاتیشدا هیچ مەترسیەکی تیا نابینینەوە . گەر بوار بدرێتە تەکنۆلۆژیا بەپێی لۆژیکی خۆی گەشە بکات ئەواگەشەکردنەکەی گەشەیەکی سەرەتانی ئەبێت ، ئەوکاتەیش ئەبێتە هەڕەشەی سەر ژیانی تایبەتی و کۆمەلاّیەتی مرۆڤ . ئەو هەلّوێستەیش لەناو ئەم کتابەدا وەرگێراوە (٥) لەڕوی پرەنسیپەوە نزیکە لەهەلّوێستی مومفورد وایللول .

دەکرێت جیاوازیش بێت لێیان لەڕوی ئەو توانایانەوە کە چاودێری کردنی سیستەمی کۆمەلاّیەتی ئەگێڕێتەوە بۆمرۆڤ . ئەو هیوایانەی لێرەدا دروستبوە لەم فاکتەرانە پێك دێت .

١-دەکرێت زۆر باشتر لەم سیستەمە کۆمەلاّیەتیەی ئێستاکە تێبگەین گەر بێتو سیستەمی مرۆڤ گریّ بدەینە سیستەمەکانی تری ئابوری و کۆمەلاّیەتی . سروشتی مرۆڤ ئەبستراکت و خۆش دەست نیە بۆگۆڕان ، بۆیە دەکرێت لەڕوی دینامیکیەوە فەرامۆشبکرێت ، بەلّکو ئەمە پیرۆسەیەکە خەسلّەتی چۆنایەتی ویاساو ئەلتەر ناتیڤی خۆی هەیە . هەر بۆیە خوێندنەوەی سیستەمی(مرۆڤ) بواری ئەوەمان ئەداتیّ کەکاری گەری هەندێك فاکتەری سیستەمەکانی کۆمەلاّیەتی - ئابوری لەسەر مرۆڤ ببینین

. لەلایەكی تریشەوە تا ڕادەیەك تێكچونەكانی سیستەمی (مرۆڤ) لەدایك بوی چەند كێشەیەكی ترە لەسیستەمە كۆمەڵایەتیەكاندا . وەگەر بێتو ڕەگەزی مرۆیی بخەینە ناو شیكردنەوەی سیستەمی كۆییەوە ئەوا زۆر باشتر لەم ڕەوتە خراپە تێئەگەین . بەم جۆرە ئەو كات ئەتوانین ئەو ڕێكخەرانە دیاری بكەین كەوا سیستەمی كاری ئابوریمان ئەجولێنێت . لەسیستەمی كۆمەڵایەتیدا لەپێناو خۆشنودیەكی باشتری ئەو خەڵكانەی كەبەشداریان تیا كردوە . هەمو ئەمانە قبوڵ ناكرێت تاوەكو ڕێك نەكەوین لەسەر بیركردنەوە لەوەی كەپێشكەوتنی ئۆرگانی بۆسیستەمی مرۆڤایەتی ئەركێكی بونیادە تایبەتیەكەیەتی ، چونكە خۆشنودی مرۆڤ ئامانجی بنەڕەتیە .

٢- ئەو ناڕازی بونەی بەردەوام لەزیادبوندایە هەڵقوڵاوی ئەم جۆرە ژیانەی ئێستاو هەمو ئەو بێزاریە بێدەنگەو ئەو خراپیەیە كەلەنەمانی ژیانی تایبەتی و ونبونی كەسایەتی تاكدایە ، یان لەلایەكی ترەوە لە ئارەزوی بەدەست هێنانی خێرایی ژیانێكی بەختیاری پڕ لەخۆشی كەبتوانێت وەڵامی ئەو پێداویستیانەی مرۆڤ بداتەوە كەلەڕوی چۆنایەتیەوەە لەم هەزار ساڵەی دوایدا تەواو گەشەی كردووە . ئەو پێداویستیانەی كەمرۆڤ لەحەیوان و لەو ڕێكخەرە تەكنۆلۆژیە بێگیانەش جیائەكەنەوە . بەهێزترینی ئەم ئاراستەیە ئەوەیە كەكۆمەڵێك هەمو ئەو شتانەیان هەبێت كەپێویستیانە و هەمو داواكاریەكانیان جێ بەجێ بكرێت . بەم جۆرە دەركەوت فیردەوسی بەرخۆری نەبووە جێی ڕەزامەندی ئەوانەی كەوا بەڵێنیان پێدرابوو . (كەتائێستایش پێداویستیەكانی خۆیانیان دابین نەكردووە ، بەڵام لەهەمان كاتدا تێبینی لەدەستدانی دڵشادی ئەكرێت لای ئەوانەی كە خاوەنی هەموو ئەو شتانەن كەوا مرڤ دەیەوێت .

زۆر لەچەمك و ئایدۆلۆژیاكان جازبیەتی خۆیانیان لەدەستدا ، كلێشە نەریتیەكانی وەك زانست و چەپ و كۆمۆنیزم و سەرمایەداری مانایەكی ئەوتۆیان نەماوە ، ئەمرۆخەڵكی بەدوای ئاراستەیەكی ترو فەلسەفەیەكی تردا ئەگەڕێت كەبەرەو بایەخ دان بەپێداویستیە مادی و ڕۆحیەكان بڕوات نەك بەرەو مردن . ئەمە دو جەمسەریەكی زۆر خراپ لەئەمریكاو جیهانیش دروست ئەكات ، لێرەدا ئەوانە هەن كەوا هێز ، یاسا ، سیستەم ، ڕێگە بیرۆكراتیەكان ... سەرنجیان ڕائەكێشێت . وەئەوانەیش هەن كەپڕن لەئارەزوی ژیان و ئەیانەوێت هەڵوێستێكی تازەیان لەژیان هەبێت تا كاربكەنە سەر نەخشەی ناو چوارچێوە حازر بەدەستە كان . ئەو پێشڕەوانە دەبنە جولاندنەوەیەك كەتموحی گۆڕانی قوڵ لەچالاكیە ئابوری و كۆمەڵایەتیەكانمان و لەگۆڕینی كەف وكوڵە ڕۆحی ودەرونیەكانمان بۆژیان دروست ئەكەن . ئامانجیان بریتیە لەچالاك كردنەوەی تاك و چاودێری كردنی بۆسیستەمی كۆمەڵایەتی مرۆڤ و ڕكێف كردنی تەكنۆلۆجیا . ئەمە بزوتنەوەیەكە بەناوی ژیانەوە ، مەبەستەكانی زۆر سادەو گشتگیرە ، مەترسی ئەمرۆی سەرژیان هەرتەنها نەتەوەیەك یان چینێك ناگرێتەوە بەڵكو هەمو تاكەكەسێك دەگرێتەوە . لەبەشەكانی داهاتودا هەوڵ ئەدەین قسە لەسەر چەند مەسەلەیەكی گشتگیر بكەین ، بەتایبەتی ئەوانەی كەپابەندە بەپەیوەندی نیوان سروشتی مرۆڤ وسیستەمی كۆمەڵایەتی وئابوری .

خاڵێکی گرنگ تر هەیە پێویستە ڕۆشن بکرێتەوە . ئەمڕۆ نائومێدیەکی فراوان هەیە لەڕوی توانای گۆڕینی شتەکانەوە ، تاڕادەیەکی زۆر ئەم نائومێدیە نائومێدیەکی نەستانەیە ،بۆیە دەبینین مرۆڤەکان لەڕوی هەستەوە گەشبینن ، هیوای پێشکەوتنیان هەیە لەسبەینێدا . پێش ڕۆچونە ناو ڕەوشی ئێستاوە و گەڕان بەدوای ئەو هیوایەی ئامادەیە لەناویدا پێویستە لەدیاردەی هیوا بکۆڵینەوە .

٢ / هیوا .

١- ئەوانەی هیچ هیوایەکیان نیە .

هیوا ڕەگەزێکی گرنگی ئەکلاکەرەوەیە لەهەر هەوڵدانێکدا بۆگۆڕانکاری کۆمەڵایەتی بەئاراستەی دینامیکیەتی هۆشیاری و هزرێکی گەورەتر . بەڵام سروشتی هیوا وەهایە زۆرجاربەهەڵە لێی تێئەگەین وتێکەڵی زۆرحاڵەتی تر ئەکرێت کەهیچ پەیوەندیەکی بەهیواوە نیەو زۆریش جیاوازە لێی .

باشە بابپرسین هیوا چیە ؟ ئایا هیوا وەك ئەوەی کەهەندێك کەس لێی تێگەیشتون بریتیە لە خواست وئارەزوەکانی مرۆڤ . لەحاڵێکی وەها دا ئایا ئەوانەی ئارەزوی ئۆتۆمبیل وخانوی جوانیان هەیە خاوەن هیوان .

گەر بابەتی هیوا جۆرێك بێت لەپڕبون ، حاڵەتێکی بێداربونەوەی گەورەبێت ، یان بەمانایەکی تر ڕزگاربون بێت لەبێزاری ، یان گەربابەتی هیوا سەرفرازی وشۆڕش بێت ئایا ئەوە هیوایە . دەکرێت چاوەڕوانیەکی لەم جۆرە هیوابێت ، بەڵام گەر هات وهیچ دەنگدانەوەیەکی نەبوو جگە

لەسلبیەت چاوەڕوانی ئەو کاتەیش هەر هیوا دەبێت بەڵام هەرکاتێك هیوا ونبو ئیتر بەو جۆرە تەسلیم بون و ئایدۆلۆژیەت شانسیان لەبەردەمدا ئەکرێتەوە .

کافکا زۆر بەجوانی ئەم جۆرە هیوا نێگەتیڤەی وەسف کردووە لەبەشێك لەکتێبی ((دۆز)) دا، ئەو وێنای پیاوێکمان بۆئەکێشێت ئەڕواتە بەر ئەو دەرگای ئەڕوات بۆئاسمان و لەوێ لەپاسەوانەکە ئەپاڕێتەوە ڕێگەی بدات بچێتە ژورەوە ، پاسەوانەکە پێی ئەڵێت ناتوانێت ڕێگەی چونە ژورەوەی بدات ،هەرچەندە دەرگای چون بۆئاسمان (شەریعەت) بەکراوەی هەر ئەمێنێتەوە بەڵام پیاوەکە پێی باشە هەر بەچاوەڕوانی بمێنێتەوە تاوەکو ڕێگەی چونە ژورەوەی پێ ئەدرێت ، ئەوسا بەوەرگرتنی ڕەزا مەندیەوە ئەچێتە ژوور . بەو جۆرە چاوەڕوانیەکەی ڕۆژان وساڵان دەخایەنێت و ئەو هەر دەمێنیەوە ، بەشێوەیەکی ڕێك وپێك داوای چونە ژورەوە ئەکات بەڵام هەمو جارێك هەر هەمان وەڵامی ئەدەنەوە کەناتوانێت بچێتە ژورەوە ،ماوەی ئەم چەند ساڵە پیاوەکە هەر بەچاوەڕوانیەوە تەماشای پاسەوانەکە ئەکات . دواجار کاتێك هەست بەخۆی ئەکات تەواو پیربوەو هالەپەنای مردندا ، بۆیەکەم جار لەپاسەوانەکە ئەپرسێت : چۆن وەها هیچ کەسێکی تر جگە لەمن لەماوەی ئەم ساڵانەدا هەوڵی چونە ژورەوەی نەداوە ، پاسەوانەکە وەڵامی ئەداتەوەو ئەڵێت :-جگە لەتۆ هیچ کەسێکی تر ناتوانێت بگاتە ئەم بەر دەرگا ، مادام ئەم ڕێگەیەش تایبەتە بەتۆ ئەوا من دای ئەخەم .

پیاوەکە چوبوە ناو ساڵەوەو پیر بوبو زیاتر لەوەی کەبۆئەوە بشێت تێبگات ، بەڵام نەیئەتوانی لەوە زیاتر تێبگات گەر تەمەنی گەنجتریش بوایە .

ئەمڕۆ بیرۆکراتەکان خاوەنی دوا بڕیارن ، گەر بڵێن نا ئەوا کەس ناتوانێت بچێتە ژورەوە . گەر پیاوەکە شتێك لەم هیوا نیگە تیڤە زیاتری هەبوایە ئەیتوانی بچێتە ژورەوە . گەر هێندە زیرەك بوایە ناکۆکی ئیرادەی بیرۆکراتەکەی بکردایە ئەوا کارێکی ئازادی دەکرد کەلەوانەیە بیگەیەندایەتە کۆشکە درەوشاوەکە . زۆرکەس وەکو پیاوە پیرەکەی کافکا وەهان ، هەر بەهیواوە دەمێننەوە بەڵام ئەوەیان لێناوەشێتەوە کەبەپێی حیکمەت کارێك بکەن تاوەکو بیرۆکراتەکە ڕێگەی چونە ژورەوەیان پێنەدات هەر بەچاوەڕوانی ئەمێننەوە ،(٦)

ئەم جۆرە هیوا نیگەتیڤە بەتوندی گرێدراوی جۆرە هیوایەکی موتڵەقە کەدەکرێت واوەسفی بکەین پاڕانەوەیە لەزەمەن ، زەمەن و دواڕۆژیش دوو مەقولەی سەرەکین بۆئەم جۆرە هیوا . ناکرێت ئێستا گریمانی ڕودانی هیچ شتێك بکەین ، بەڵام دەبێت چاوەڕێی دواڕۆژ بکەین ، ڕۆژگارێکی تروساڵێکی تر ، یان جیهانێکی تر . لەکاتێکدا مەحاڵە بڕوا بەوە بکەین لەم جیهانەدا هیوایەکی وەها دێتە دی ، لەپشت ئەم جۆرە باوەڕەوە جۆرێك لە بت پەرستی بۆ (دواڕۆژ) (مێژو) (نەوەی داهاتو) ئامادەیە کەلەگەڵ شۆڕشی فەرەنسیدا سەری هەڵداوە ، کەسانێکی وەك ڕۆبسبیر کەوا عیبادەتی دواڕۆژی ئەکرد وەکو خودایەك ئەیبینی: من هیچ هەوڵێك نادەم ، من هەر بەدەستە وەستانی دەمێنمەوە چونکە بێتواناو هیچ لەبارانەبوم ، بەڵام دواڕۆژ وتێپەڕینی زەمەن هەمو ئەو شتانە دێنیە دی کەمن

نەمتوانیوە جێبەجێی بکەم . ئەم عیبادەتەی دواڕۆژ جۆرێکی تری عیبادەتی (پێشکەوتنە)لەفکری برژوازی مۆدێرندا ، ڕێك ئەمە نەهێشتنی هیوایە ، لەجیاتی ئەوەی من شتێك بکەم ودەورێك بگێڕم بتەکان دەبنە هەمو شتێك ، بتەکانی دواڕۆژو نەوەکانی داهاتوو هەمو پرۆژەکانی من جێبەجیٚئەکەن بیٚ ئەوەی پێویست بێت خۆم شتێك بکەم . گەر چاوەڕوانی نیگەتیڤ جۆرێك بیٚ هیوای و دەستە وەستانی نیشان دات ، دواجار جۆرێکی تریشە لەمل کەچی و ماندو بون کەبەتەواوی ڕوپۆشی بەرامبەرەکەی وەرئەگرێت ، ڕوپۆشی سەرەڕۆیی و زارەکی ، ڕوپۆشی بیٚ دەربەستی بەرامبەر واقعی دۆنکیشۆتانە ، ئەمەیە هەڵوێستی وەفا دارە درۆزنەکان و ئینقلابیەکان putchistes ئەوانەی کەوا هەمو ئەو کەسانە ئەخنکێنن کە مردنیان لەدۆڕان پێباشتر نیە ، ئەم پەردە ڕادیکاڵیە خوازراوە لەنائومێدی و عەدەمیەت ئەمڕۆ گرژ بووەتەوە لای خەڵکانێکی زۆر بەئیلتزام تر لەنەوەی لاوان ، ئەوان بەجەسارەت و کۆڵنەدانیان کاریگەریان زۆر زیاترە ، بەڵام هەمو ڕوبەڕوبونەوەیەك لەدەست ئەدەن لەبەر نەبونی واقعیەت و هەستی ستراتیژی و هەندێك جار نەمانی ژیان دۆستیش .(٨)

پارادۆکس و سروشتی هیوا :

کاری هیوا دەکرێت بچوێندرێتە هەر ناکۆکیەك ، ئەمە لەوەوە هاتووە چاوەڕوان ناکەین لەحاڵەتێکی نیگەتیڤدا ، چاوەڕوانی ڕوداویکٚك بین کەتوانای جێبەجێکردنیمان نەبێت . هیوا پڵنگێکی خەوتووە هەڵناسێتەوە

تاچرکە ساتی خۆی نەیەت . نەچاکسازی خوازە ماندوەکان و نەسەرۆی کەری بڕوادار بەڕادیکالێیەت گوزارش لەهیوا ناکەن ، کەمرۆڤێك بەهیوا بوو بەواتای ئەوە دێت ئامادەیە کەلەهەمو کاتێکدا پێشوازی ئەو شتانە بکات کەتائێستا دروست نەبوون ، بێ ئەوەی توشی نائومێدی ببێت. لەگەڵ ئەمەشدا گەر ڕوداوێك نەیەتە ناو ڕەوتی ژیانمانەوە ، ئەوا هیوا بون بەوەی کەهەیەو ئەوەیش کەنیە هیچ مانایەکی نیە ،هەمو جارێك بێ هیوا کان یان لەدڵشادیدا سەقامگیر ئەبن یان لەتوندو تیژیدا . ئەوانەیش کەهیوا یەکی بەهێزیان هەیە هەمو ئاماژە تازەکانی ژیان لەیەکتر جیا ئەکەنەوەو پەنای بۆئەبەن . ئەوان لەهەمو کاتێکدا ئامادەی بەشداری کردنن لەهەڵقوڵانی ئەوەی کەپێویستە لەدایك بێت .

لەدەست دانی جیاوازی لەنێوان هیوایەکی هۆشیارانەو هیوایەکی نەستیانە یەکێکە لەو شێواویانەی ئەمڕۆ . بێگومان هەمان هەڵەییش ئەکرێت دەربارەی ئەزمونە هەڵچونیەکانی تری مرۆڤ وەك بەختیاری ، نیگەرانی ،دڵتەنگی ، بێتاقەتی ،ڕق لێبونەوە . ئەوەی سەرسوڕهێنەرە کەوا چەمکی نەست سەرەڕای ناوبانگی تیۆرەکانی فرۆید تائێستا زۆر کەم بەکار هێنراوە لەسەر ئەم جۆرە دیاردە هەڵچونیانە . دەکرێت ئەمەیش دووهۆکاری سەرەکی هەبێت .

یەکەم : دیاردەی نەست بەگشتی ((هەروەها چەپاندنیش)) لەنوسینی زۆرلەشیکەرەوە دەرونیەکان وهەندێك لەفەیلەسوفانی شیکردنەوەی دەرونیش پەیوەندی دارە بەئارەزووە سێکسیەکانەوە ، ئەوان بەشێوەیەکی هەڵە مەسەلەی چەپاندن بەکار دێنن . وەك ئەوەی هاومانای سەرکوتکردنی

خولیاو چالاکیە سێکسیەکان بێت ،بەو جۆرە بڕێکی زۆر لەدۆزینەوە زانستیە گرنگەکانی فرۆید فەرامۆش ئەکەن .

هۆکاری دووەم : بەلای نەوەکانی دوای چاخی ڤیکتۆریاوە هۆشیاری بەئارەزوە چەپێنراوە سێکسیەکان کەمتر وروژێنەرەلەئەزمونەکانی وەك ناکاراکردن و نائومێدی و چاوچنۆکی . بەم جۆرە زۆربەی خەڵك ناتوانن دان بنێن بە هەستکردنیان لەترس و دڵەڕاوکێو تەنیایی و نائومێدی و و خۆیانی لێ کەڕ ئەکەن (٩).ئەمەش لەبەر هۆیەکی زۆر ساکا رئەویش ئەوەیە کە : پیلانە کۆمەڵایەتیەکانمان چاوەڕێی ئەوە لەمرۆڤ ئەکات کەهەر گەیشتە خواستە کانی نەلەبێزاری و نەلە تەنهایش نەترسێت. پێویستە واسەیری ئەم دنیایە بکات باشترە لەوەی کەهەیە ، وەبۆئەوەی دەرفەتی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی هەبێت حەزئەکات هەمو ترسەکانی بچەپێنێت بەڕادەی چەپاندنی گومان و بێزاریەکانی ، بەڕادەی چەپاندنی نائومێدیەکانی . ئەمە لەکاتێکدا ئەو لەنەستەوە نائومێدە ، بەدەگمەن حاڵەتی پێچەوانەی ئەمانەمان هەیە . لەلێکۆڵینەوەی هیواو نائومێدیدا گرنگ ئەوەنیە کەخەڵکی بیری لێ ئەکەنەوە لەڕوی سۆزەوە بەڵکو ئەوەیە کەوا هەستی پێئەکەن لەڕاستیدا . کەدەکرێت لەتوێی وشەو ڕستەکانیانەوە هەستە ڕاستە ڤینەکانیان دەرکەوێت ، لەتەعبیری ڕوخساریانا ، لەشێوازی ڕێکردن وتوانای کاردانەوەیان بەبایەخدانیان بەرامبەر ئەو شتانەی دێتە بەر چاویان ، لەنەبونی دەمارگیریان کاتێك بەبەڵگەوە شتێکیان بۆئەسەلمێنرێت .

ئەو ڕوبینا ʿوجە نچر^دینامیکیەی لەم کتابەدا لەبەرچاوگیراوە لەسەر دیاردە دەرونی ± کۆمەڵایەتیەکان جیاوازە لەو شێوازە وسفیە ڕفتاریەی کەلەزۆر لێکۆڵینەوەی زانستە مرۆڤایەتیەکاندا هەیە . ئێمە بەم ڕوبینا دینامیکیەوە هەوڵ نادەین بۆئەوەی بەشێوەیەکی بنەڕەتی بزانین خەڵك بیر لەچی ئەکاتەوە ، یان چی ئەڵێت و چۆن ڕفتارئەکات ، بەڵکو ئێمە خۆمان بەبونیادە سروشتیەکەیەوە خەریك ئەکەین ، ئەوەی کەبونیادی نیوە هەمیشەیی وزەکانیەتی ، ئەوئاراستانەی کەوا ئەم وزانە دەوڵەمەند ئەکات ، ئەو توندیەی کەوا تیا دەرئەکەوێت . گەر ئێمەهێزی بزوێنەری هۆکارەکانی ڕفتارمان بدۆزیایەتەوە ، ئەو کات نەك هەر هەستمان بەهەڵسوکەوتەکانی ئێستا ئەکرد ، بەڵکو ئەمان توانی گریمانی ئەو ڕێگایانەش بکەین کەوا کەسێك لەبارو دۆخێکی تازەدا چۆن هەڵسو کەوت ئەکات .لەئەگەری دینامیکیدا ئەکرێت گۆڕانکاری لەناکات لەبیرکردنەوە و هەڵسوکەوتی کەسێکدا کەڕوئەدات پێش بینی بکرێت.

ئێمە بەمەرجی زانینی بونیادە سروشتیەکەی دەتوانین بەدرێژی قسە بکەین دەربارەی ئەوانەی کە هیوایان نیە ، بەلاّم باشتر وایە بپرسین ئایا وشە ئەتوانێت وەسفی هیوامان بۆبکات ؟ یان ناتوانین تێی بگەین تابەقەسیدەیەك ، گۆرانیەك ، ئاماژەیەك ، گوزارشێکی ڕوخسا رنەبێت .

وشە بێتواناترە لەوەی بەشی ئەزمونێکی مرۆیمان بۆبکات ، بەڵکو زۆرجار تەمو مژاوی ئەکات ، بەم جۆرە هەرکاتێك قسە کرا لەسەر خۆشەویستی ، ڕق، هیوا ، دەگاتە ئەوەی کەهیچ سنورێك ناهێڵێت لەگەڵ ئەو شتەی کە گریمان ئەکرێت بابەتی قسە کردنەکەیە ،شیعرو مۆسیقاو جۆرەکانی تری

هونەر باشترین ئامرازی وێنا کردنی ئەزمونی مرۆییە ، چونکە زۆر وردەو دوورئەکەوێتەوە لەتەجرید وتەم ومژ . دیارە مەحاڵ نیە سەرەڕای ئەم هەمو خۆپارێزیەمان هێڵە سەرەتاییەکانی ئەزمونێکی هەست پێکراو بکێشین و بەچەند وشەیەکی جیاواز لەوانەی شیعر بەکاری دێنێت ، وەسفی هەر ئەزمونێك بەمانای یەکالاّکردنەوەی هەمو ڕوەکانی دێت ، گەر بێتو گفتوگۆیەکی تیا دامەزرێنێت کەنوسەر خۆی و خوێنەرەکانیشی بزانن کەدەگەڕێتەوە بۆهەمان شت . من لێرەدا داوالەخوێنەر ئەکەم کەهاوکاریم بکات و چاوەڕوانی من نەبێت وەلاّمی ئەم پرسیارە بدەمەوە .:- هیوا چیە ؟ دەکرێت داوای ئەوەش بکەم ئەزمونە تایبەتیەکانیان ساز بکەن بۆئەوەی گفتوگۆکەمان سەربگرێت .

کردەی هیوا حاڵەتێکە لەبون . زیندویەتیەکی ناوەکیە ،زیندویەتیەکی چالاکە (١٠)زۆر توندو بەهێز ئامادەیە (١١). چەمکی چالاکی پشتی بە یەکێك لە بلاّوترین وەهمی مرۆیی کۆمەڵگای پیشەسازی مۆدێرن بەستووە . شارستانیەتەکەمان هەموی لەدەوری تەوەری چالاکی دەخولێتەوە ، چالاکی بەمانای ئەوەی خەریك بیت ،خەریك بون بەمانای ماندوو بون ،(ماندو بون پێوستە لەڕێگەی هیوا کاندا). لەڕاستیدا زۆربەی خەڵك چالاکن تاڕادەی ئەوەی ناتوانن تەحەمولی کارنەکردن بکەن ، ئەوان کاتە بۆشەکانیشیان ئەگۆڕن بۆجۆرێك لەچالاکی . گەر هات ولەپارە پەیدا کردندا هیلاك نەبون لەگەشت ویاری شەترەنج وهەڵەوەڕیەکی زۆرساکار دەربارەی هەموو شتێك و هیچ شتێکیش نا خۆیان ماندوو ئەکەن .ئەوەی کە لەهەموی زیاتر جێگای ترسی مرۆڤە ئەو کاتەیە کەڕاستی ئەو کارە نازانێت

کەئەیکات . ناولێنانی ئەم جۆرە هەڵسوکەوتانەیش بەچالاکی تەنها مەسەلەی زاراوەیەکەو بەس ،زۆربەی ئەو کەسانەی کەزۆر خۆیان بەچالاك ئەزانن بەداخەوە ئاگایان لەوە نیە کەچەندە ناکاراو پاسیڤن سەرەڕای ماندوویی زۆریشیان . ئەوان هەمیشە پێویستیان بەپاڵنەرێکی دەرەکی هەیە ، ئیتر ئەمە خەڵکی تربێت یان سینەماو سەفەرو جۆرەکانی تری وروژاندن بێت کەدەبێتە هۆی تێکشکان و شڵەژان ، ئەمانە پێویستیان بەهاندان هەیە بۆپاڵنان لەبەشداری کردنی ڕاستەو خۆدا ، پێویستیان بەکەسێکە ختوکەیان بدات بۆئارەزوو بزواندن . هەمیشە لەڕاکردندان و قەت ناوەستن . خۆیان زۆربەچالاك ئەزانن لەکاتێکدا واسواسی ئەوە ئەیان جوڵێنێت کەهەر کارێکیان دەست کەوێت بیکەن بۆڕاکردن لەو خەمەی کەڕوبەڕوبونەوەیان لەگەڵ خۆیان تیایاندا ئەژێنێتەوە .

هیوا بەهێزکەرێکی خودیە بۆژیان وپێکشەوتن . گەر ئەو دارەی خۆر لێی نادات ڕوی کردە ئەو لایەوە ڕوناکی لێوە دێت ئەواناکرێت بڵێین داریش وەك مرۆڤ هیوای هەیە . چونکە هیوا دروست نابێت گەر پەیوەندی دارنەبێت بە کۆمەڵە شتێکەوە کەوا هەر دارێکی ئاسایی نیەتی . وەك سۆزو هۆشیاری ...هتد ، لەگەڵ ئەمەشدا لەوە ئەچێت هەڵە نەبێن گەر بڵێین دارەکەیش هیوای بەخۆر هەیە ، چونکە بەدوای ئەم هیوادا ئەگەڕێت بەڕوکردنە لای ڕوناکیەکە . ئایا ئەمە جیاوازە لەمنداڵ و ئەو پێداویستیانەی هەیەتی بۆهەناسەدان و ئەو هیوای هەیەتی بۆژیان ، ئایا کۆرپەیی پاڵنان نیە بەرەو مەمکی دایك ، ئایا کۆرپەلەیەك بەهیوای هەستانە سەرپێو ڕێکردن نیە، نەخۆش بەهیوای چاکبونەوە نیە ،زیندان

بەهیوای ئازادبون وبرسی بەهیوای تێربون نیە . ئایا هیوامان بەسبەینێ نیە لەکاتێکدا ئەنوین ، ئایا کاری خۆشەویستی پێك نەهاتوە لە هیوای پیاو بەهێزو توانای خۆی لەبێدارکردنەوەی هیوای ژنەکە بۆئاڵوگۆڕکردنی سۆزو عیشق لەگەڵیدا .

٣ - بڕوا ‘الايمان [٨]:-

کاتێك هیوا ون دەبێت ژیان هیچ مانایەکی نامێنێت لەئێستادا . هیوا ڕەگەزێکی ناوەکیە لەژیانداو دینامیکیشە لەفکردا . دواجار ڕەگەزێکی دیکەیشە لەبونیادە زیندەگیەکاندا ، ئەوەی کە پەیوەندیەکی پتەو بەهیوایەوە گرێ ئەدات بڕوایە .بڕوا جۆرێکی ناوەکی بۆچون ومەعریفە نیە ، بڕوا ئەوەنیە کەلەم ولەودا ئامادە بێت ، بڕوای مرۆڤ ئەوەیە کەوا بڕوابهێنێت بەوەی کەبۆی نەسەلمێنراوە لەلایەن کەسی ترەوە ، دەکرێت ئاگای هەبێت بەو واقعە گونجاوەی و هۆشیار بێت بەوەی کەبەرهەم هێنەرە . دەکرێت بڕوایەکی عەقڵانی هەبێت لەکاتێکدا وابەستەی واقعێکی زانراو ئەبێت ، ئەمە پێویستی بەتوانای پێزانین و ناسینی ئەو بناغانەوە هە یە کەلەپشتی دیاردەکانەوەیە، بڕواش وەکو هیوا بریتی نیە لەبینینی دوارۆژ بەڵکو بینینی ئێستایە کەلەدایك ئەبێت .

ئەو بۆچونەی کەدەڵێت بڕوا موتڵەقە جۆرێك خۆپارێزیمان لادروست ئەکات ،ئەمە بەواتای بڕوای موتڵەقدێت بەشتێکی مومکن نەك موتڵەق بەمانای پێشبینکردنی جیهان . دەکرێت منداڵێك بەمردوویی

لەدایك بێت ، مردوو بێت ئەو سا لەدایك بێت ، دەکرێت دووهەفتەی سەرەتای تەمەنی بمرێت ، ئەمەیە ناکۆکی بڕوا ، بڕوای موتڵەق بەبێ دڵنیا بون (١٢) . مەبەست لەمەش بڕوای موتڵەق لەسنوری هەست وبینینە مرۆییەکان نەك بڕوای موتڵەق بەسنوری دواین حەقیقەت و واقع . ئێمە پێویستمان بەبڕوا نیە بۆسەلماندنی ئەو شتانەی لەڕوی زانستیەوە سەڵمێنراوە .یان ئەو شتانەی سەلماندی مەحاڵە .بڕوا پێك دەهێنرێت لەسەر بنەمای ئامادەیی ئێمە بۆژیان و گۆڕان ، بڕوا بەگۆڕانی ئەوانیتر ئەبێتە ئەزمونێك لەتواناماندا بۆگۆڕان . (١٣) .

پێویستە جیاوازیەکی گرنگ لەنێوان باوەڕی عەقڵانی و باوەڕی ناعەقڵانی دروست بکەین (١٤) ، لەکاتێکدا باوەڕی عەقڵی ئەنجامی چالاکی ناوەکی فکرو سۆزمانە ،بۆیە باوەڕی ناعەقڵانی ملکەچیە بۆهەر شتێکی دیاری کراو کەوەك حەقیقەت قبوڵ بکرێت بێ بایەخدان بەزانینی ئەوەی کە ڕاستە یان نا . بۆیە ڕەگەزی سەرەکی هەموو جۆرە باوەڕێکی ناعەقڵانی خاسیەتە بنەڕەتیەکەیەتی ، ئیدی ئایا بابەتەکەی بتێك بێت ، یان سەرکردەیەك یان ئایدۆلۆژیایەك . تەنانەت زاناکانیش پێویستیان بەئازاد بونە لە باوەڕی ناعەقڵانی و بیروباوەڕە کۆنەکان ، بۆئەوەی باوەڕێکی عەقڵانیانەی خاوەن توانای داهێنەرانەیان هەبێت . لەکاتێکدا دۆزینەوەکەی سەلمێندراو بێت پێویستی بە بەبڕوا نامێنێت گەر بێتو لەپێناوی هەنگاوی داهاتوی نەبێت کەخەریکی هەڵهێنانێتی . لەچوارچێوەی پەیوەندیە مرۆییەکاندا باوەڕی مرۆڤ بەکەسێکی تر بەواتای ئەوە دێت

بەشێوەیەکی موتڵەق دڵنیا بێت لەسۆزی خۆی بەرامبەری ، یان بەسەقام گیربونی هەڵوێستە بنەڕتیەکانێتی بەرامبەری ،دەتوانین هەر لەوێوە بڕوامان بەخۆمان هەبێت . نەك لەدرێژبونەوەی بۆچونەکانمان بەڵکو لەهەڵوێستە بنەڕەتیەکانمان بەرامبەر ژیان وسروشت . بڕوایەکی لەم جۆرە ملکەچی ئەزمونی "منە " ، بۆتوانامان لەسەر وتنی " من " بەمانای نمونەیەکە لەئێمە .

هیوا یەکسانە بەبڕوا ، ناکرێت بڕوایەك درێژە بکێشێت بێ ڕۆیشتنێکی سروشتی بەرەو هیوا ،ناکرێت هیوا بناغەیەکی تری هەبێت جگە لەبڕوا .

هێزی ڕۆح:

تائێستایش ڕەگەزێکی تری پەیوەندی دار بەهیواو بڕواوە لەبونیادی زیندەگیدائامادەیە ، ئەویش چاونەترسیە ، یان وەك ئەوەی سپینۆزا ناوی نابو هێزی ڕۆح (١٥) . دیارە ناولێنانی هێزی ڕۆح کەمتر تەمومژاویە ، چونکە وشەی چاونەترسی زۆرجار بۆزیرەکی لەمردندا زیاتر لەزیرەکی لەژیاندا بەکارئەهێنرێت .

هێزی ڕۆح بریتیە لەتوانای بەرگری کردن لە چەواشەبوون و دواجاریش کەوتنە مەترسی هیواو باوەڕەوە ، ئەوانەیکەهەر ئەوەندە گۆڕان بۆگەشبینیەکی بۆش و باوەڕێکی ناعەقلانی ئیتردەکرێت تێك بشکێن . هێزی ڕۆح بریتیە لەتوانای وتنی " نەخێر " لە کاتێکدا هەموو خەڵکی حەزدەکەن " بەڵێ " ت لێ ببیسن . بەلاّم چەمکی ڕۆح تەواو ڕۆشن نیە

گەر تەماشای ڕوکارەکانی تری نەکەین کەبریتیە لە :- جوامێری ، ' البسالە ^ جوامێری نەلەهەڕەشەوە دروست ئەبێت و نەلەمردنیشەوە .، هەر بۆیە وشەی جوامێری زۆر هەڵوێستی جیاواز دەگرێتەوە ، مـن لێرەدا سیان لەگرنگترین ئەو هەڵوێستانە دێنمەوە پێشچاو .

یەکەم / دەشێت کەسێك جوامێربێت لەبەر ئەوەی گوێ ناداتە ژیان ، ئەنجامی ئەمەش وەها دەبێت کەجوامێرانە ڕوبەڕوی مەترسیەکان دەبێتەوە ، بەڵام لەکاتێکدا ئەو لەمردن ناترسێت ئەوا دەکرێت لەژیان بترسێت .هەر بۆیە ئەم کەسانە بەجوامێری نامێننەوە ئەو کاتانەی ڕەوشێکی وایان دەست ناکەوێت تاسەرەڕۆی بەژیانی خۆیانەوە تیا بکەن . ئەمانە بەشێوەیەکی پراگماتی بەدوای هەڵوێستی مەترسی داردا ئەگەڕێن بۆخۆشاردنەوەیان لەو ترسەی کەلەژیان و لە خۆی و خەڵکانی تریش هەیەتی .

دووەم / جوامێری ئەوکەسانەیە کەلەحاڵەتی ملکەچی بارمتەیدا ئەژین (symbiotic) بۆپەرستراوێك ، ئیتر ئایا پەرستراوەکە کەسێکە یان دامەزراوەیەك یان هەر هزرێکە .لای ئەمانە ڕاسپاردەکانی پەرستراو پیرۆزە هەر بۆیە ناچاری پەرستنی دەبێت بەبایەخێکی زیاتر لەخەمی پاراستنی ژیانی خۆی . گەر بێتو توانای ناکۆکی ڕاسپاردەکانی پەرستراوی هەبوایەو گومانی لێبکردایە ئەوا دەیتوانی ڕوبەڕوی لەدەستدانی سەرچاوە ڕۆحیەکەی ببێتەوە . بەم جۆرەیش خۆی توشی مەترسی تەنها کەوتنەوە دەکات . ئەو کاتەیش مردنی زۆر لەم ژیانەی ئێستای پێ خۆش ترە .

سێیەم / جوامێری کەسێکی پێشکەوتوی دڵنیایە کەژیانی خۆش ئەوێت .ئەو کەسەی کەوا زاڵ ئەبێتە سەر چاوچنۆکیدا و ملکەچی بۆ هیچ پەرستراوێك و هیچ بابەتێك ناکات ، دواجار شتێکی نیە کەپێویست بێت لەدەستی بدات .ئەم کەسە زۆر دەوڵەمەندە چونکە هەر خۆیەتی بەڕوتی abstract ، وە بەهێزیشە چونکە نەبۆتە کۆیلەی ئارەزوەکانی . توانایەکی باشی هەیە لەخستنە ڕووی پێشنیاری ئارەزوە ناعەقلانیەکانی و بتەکانی چونکە لەگونجانێکی تەواودایە لەگەڵ واقعدا ، لەناوخودی خۆیداو لەدەرەوەشدا ، گەربێتو کەسێکی وابگاتە حاڵەتی ڕابونی تەواو ئەوا دواتر لەهیچ شتێك ناترسێت. هەروەها جوامێریەکەی تەواو نابێت گەر بەرەو ئامانجێك بڕوات و پێی نەگات ، وەهەمو کەسێك بەرەو حاڵەتی کامڵ بونی خودی دەڕوات و هەست ئەکات کەهێزێکی لەهەست و دڵخۆشی لادروست ئەبێت لەهەمو هەنگاوێکی تازەیدا ، بێدار ئەبێتەوەو هیچ بوارێك بۆگومان ناهێڵێتەوە .هەست ئەکات قۆناخێکی نوێی ژیانی دەستی پێکردووە ، ئەتوانێت هەست بەدەنگی خەیاڵی خۆی بکات کەئەڵێت " لەبێ هیچ کۆشکێکم دروست کردوە ، هەر بۆیە جیهان هەموی ملکی منە " . هیواو باوەڕ بەسیفەتی ئەوەی ئەوەی دوو جەوهەری ژیانن ،بەسروشتی خۆیان ڕوبەڕوی بالابونێکی ناکۆك دەبنەوە لەحاڵەتی ئێستایاندا ، ئیتر ئایا بەشێوەی تاك بێت یان کۆ ،هەر بۆیە گۆڕان ونەمانەوە لەسەر دۆخی سەقامگیر لەهەر کاتێکدا یەکێکە لەسیفەتە تایبەتیەکان بۆهەموو ژیان .(١٦) . ئەو ژیانەی توشی مەیشتن وەستان دەبێت بەرەو

مردن ئەڕوات ، گەر هاتو وەستانەکەی بەتەواوی بێت ئەوا بەتەواوی دەمرێت . لێرەوە ئەوەمان بۆدەرئەکەوێت کەژیان بەتایبەتمەندیە پڕجوڵەکەیەوە ئەیەوێت زاڵ بێت بەسەر وەزعی ئێستایدا و خۆی لێ دەربازکات ، لەوەوە ئیتر ئێمە بەهێز و لاوازیشین ،عاقڵ و شێتیشین ، ئازاو ترسنۆکیشین ، هەمو چرکەیەکی ژیانمان دەبێتەجۆرێك لەهەڵهاتن لەپێناوی باشترو خراپتردا ،یان ئەوەتا کەئێمە تەمبەڵی و چاوچنۆکی و ڕقمان بەهێز ئەکەین ، یان ئەوەتا لاوازی ئەکەین ، هەرکاتێك بەهێزمان کردبێت بەهێزەوە دەرچووەو هەر کاتێکیش لاوازمان کردبێ لاواز بووە .

ئەوەی دەربارەی تاك ڕاست بووە دەربارەی کۆمەڵگایش ڕاستە ، کۆمەڵگا هەرگیزلەدۆخی وەستاندا نابێت ،گەر پێش نەکەوێت ئەوا بەرەو نەمان ئەڕوات ،گەر ڕەوشی ئێستای تێنەپەڕاند بەرەو باشتر ئەوا بەرەوە خراپتر ئەڕوات . . زۆر جار وەهمێکی وا ئەکرێت کەوا ئەو خەڵکانەی کۆمەڵگا پێك دێنن دەشێت بەنەگۆڕی بمێننەوە و نەتوانن هیچ بارو دۆخێك بەهیچ ئاراستەیەکدا بگۆڕن ، لەسەر ئەم بنەمایش گەر ئێمە بەردەوام بین ،لەمانەوە ئەوا مانای وایە ئێمە دەستمان کردۆتە ڕوخان .

5- **ژیانەوە** :-

چەمکی گۆڕانی کەسایەتی و کۆمەڵایەتی ناچارمان دەکات جارێکی تر تەعریفی وشەی ژیانەوە بکەین ، بێ گەڕانەوەمان بۆناوەڕۆکە لاهوتیە

مەسیحیەکەی ، وشەی ژیانەوە لەماناتازەکەیدا کەوا دەکرێت مانا مەسیحیەکەی یەکێك لەگوزارشە ڕەمزیەکانی بێت بریتی نیە لەخولڤاندنی واقعێکی ناکۆك بەوەی ئێستا . بەلاّم ناردنی ئەم حەقیقەتە واقعیە بەئاراستەیەکی دینامیکی گەورەتردا مرۆڤ و کۆمەڵگا لەهەمو چرکە ساتێکدا لەهیواو باوەڕدا دەژێنێەوە ، لەئێستاو لێرەدا هەموو کارێکی خۆشەویستی و بێداربونەوەی نۆستالیژیا ʻحنین ^ ژیانەوەیە .هەموو کارێکی تەمبەڵی و چاوچنۆکی و نەرجسیەت مردنە .لەهەمو چرکەساتێکدا((بون)) ڕوبەڕومان ئەبێتەوە بۆهەڵبژاردنمان لەنێوان ژیان ومردندا . دیارە هەمو جارێك وەلاّمدانەوەمان ئەبێت .وەلاّمەکەمان لەوەدا نیە کە دەیڵێین و بیری لێ ئەکەینەوە ، بەڵکو لەوەدایە بەچ ڕێگایەکداهەڵسو کەوت دەکەین و بۆچ ئامانجێك تێدەکۆشین .

٦ - **هیوای ڕاستگۆیانە** :-

هەر یەك لەهیواو بڕواو ئەم ژیانەوە دنیاخوازەیش گوزارشی کلاسیکی خۆی لای پێغەمبەران دۆزیەوە ،ئەوان وەکو کساندەر (١٧) ناچنە پێشەوەی دوا ڕۆژیان و نمایندەیەك بن لەتراژیدیای یۆنان . ئەوان تەماشای واقعی ئێستا ئەکەن کە پوخت ئەبێتەوە لەدیاری کردنی ڕای گشتی و دەسلاّتدا . ئەوان نایانەوێت خۆیان پێغەمبەر بن ،بەلاّم واهەست دەکەن ناچارن بە ڕاگەیاندنی دەنگی ویژدانی خۆیان ، ڕاگەیاندنی مەعریفەتیان و تواناکانی بینینان خەڵکی ئاگادارکەنەوەو هەمو خیارێکیان بۆڕون کەنەوە بەشێوەیەکی ڕۆشن ،. هەمو مەبەستەکانیان لێرەدایە ،خەڵکی بایەخیان هەیە بۆخۆهۆشیار کردنەوەیان و گۆڕینی ڕیگاکانی درێژبونەوەی مانەوەیان

، چونکە زمانی پێغەمبەرایەتی بەردەوام زمانی خیارو هەڵبژاردن و ئازادی بووە . قەت زمانی حەتمیەت نەبووە بەرەو باشتریان خراپتر ، کورتترین دارشتنی خیاری پێغەمبەرانە ئەم ئایەتەی " دۆتیرونوم " ە :-" ئەمرۆئێمە ژیان ومردنتان پێشکەش ئەکەین ، دەئێوەیش ژیان هەڵبژێرن ،"(١٨) .ئەمە ڕوئیایەکی پوختەیە لەئادابی پێغەمبەرانەدا چڕبوەتەوە ، لەگرژی نێوان ئەوەی ئامادەیەو هەیەو ئەوەیش کەلەگواستنەوەدایە و دەمێنێتەوە بۆجێبەجێ بون .(١٩) بیرۆکەی سەرفرازی لەسەر دەمەکانی دوای قۆناخی پێغەمبەرایەتیدا ماناکەی دەگۆڕێت ، لەکتابەکەی دانیالدا نزیکەی ساڵی ١٦٤ پێش زاینی . لەدوای ئەمەوە ئەدەبی هەڵکۆڵراوی نەناسراو هەیە کەنەخرایە ڕیزی سەردەمە کۆنەکانەوە ، ئەم ئەدەبە لەبیرۆکەیەکی ستونی پێك دێت بۆسەرفرازی بەرامبەر بەو بیرۆکە ئاسۆییەی پێغەمبەران لەڕوی مێژوییەوە (٢٠) . هەربۆیە جەختی کردەوە لەسەر ناردنی تاکە کەس لەچوارچێوەیەکی فراواندا لەکۆتاییەکی ناخۆشی مێژودا کەبەکارەساتی کۆتایی هەمووشتەکان دوای دێت . ئەم گێڕأنەوە قیامەتیە گێڕانەوەی خیارەکان نیە ، بەڵکو گێڕانەوەی پێشبینیکردنە ، ئەمە گێڕانەوەی ئازادی نیە بەڵکو گێڕأنەوەی حەتمیە .

ڕوئیای سەرەتای پێغەمبەرانە ی خیاری لەنەریتە تەلمودی و خوداییەکانی دواتردا سەر ئەکەوێت ،وەبیرۆکەی مەسیحیەکانی سەرەتا زۆر کاریگەر بوو بەگێڕانەوەکانی بیرۆکەی مەسانی قیامەتی . سەرەڕای ئەوەی کەنیسە بەشێوەیەکی ناکۆك و لەچاوەڕوانیەکی نیگەتیڤدا وەك دامەزراوەیەك تادەهات زیاتر سەربازی دەکرا .

وادیارە بیرۆکەی پێغەمبەرانە لەچەمکی " هاتنی دووەم " بەزیندویی مایەوە ، ئەوە بوو لێکدانەوەیەکی پێغەمبەرانەی بۆباوەڕی مەسیحی دۆزیەوە ، زۆرجار گوزارش کردنەکەی لەچوارچێوەی تایفە شۆڕشگێڕو هەرتۆقیەکاندا بوو ، باڵی کەنیسەی کاسۆلیکی ڕۆمانی دەری خست کەچۆن وەك عەقیدە مەسیحیەکانی تر بە ئاشکرا گەڕانەوە بۆپرەنسیپی پێغەمبەرانە . ئیتر ئایا بۆهەڵسو کەوتە خیاریەکەی بێت یان بۆئەو چەمکەی کەوا دەکرێت بەپێیٚ ئەوە مەبەستە رۆحیەکان لەسیاقە سیاسی و کۆمەلأیەتیەکاندا جێ بەجێ بکرێت .

لەدەرەوەی کەنیسەدا ، مارکسیەتی شۆسیالیستی سەرەتایمان هەیە کەوا گوزارشکردنێکە زۆر لەبینینی مسیانی دەچێت (٢١) . ئەمە بە زمانێکی عیلمانیانە ڕۆشن کراوەتەوە بەلأم دواجار لادانەکانی کۆمۆنیزم لەپەیامەکەی مارکس ڕوخاندیان . ڕەگەزی مسیانیانەی مارکسیەت ئەو زمانەی دۆزیەوە کەلای مارکسیە هیومانیزمەکان گوزارشیان پێئەکرد ، بەتایبەت لە یوغزلافیا ، چیکو سلۆفاکیا ، بولونیا ، هەنغاریا . ئەوەبوو مارکسیەت و مەسیحیەت لەئاستی جیهانیدا دیالۆکیان دەست پێکرد بەپشت بەستن بەکەلەپوری مسیانی هاوبەشی نێوانیان . (٢٢)

٧- داڕوخانی هیوا :

لەکاتێکدا هیواو باوەڕ و هێزی ڕۆح پێوستە بۆژیان ئەوانەی وا هیواو باوەڕو هێزی ڕۆحیان لەدەستداوە و حەز لەکۆیلەیەتی و پاشکۆیەتی خۆیان ئەکەن چۆن دەتوانن بژین و درێژە بەبونی خۆیان بدەن ، ئەمە جۆرێکە

لەتواناى ون بون کە بەدیارى کراوى زۆر تایبەتمەندە لەبونى مرۆڤایەتیدا ، ئێمەلەو ڕوانگەوە خۆشەویستى ئەکەین کەلەهیواو باوەڕو هێزى ڕۆحەوە سەرچاوەى گرتووە ،ئەمانە تایبەت مەندى نەستین " بێ بیرۆکە و بێ جوت بونى بایۆلۆجى و بێ گەشە کردنى (جینات) و تەوا بونى دروست ئەبێت . بەلاّم ئەو ئالۆ گۆڕانەى بەسەر ژینگەدا دێت یان بە ڕێکەوت لە سەرەتاى ژیان دا ڕوئەدات ڕۆڵى خۆى هەیە لەسەر مەیسەربونى هیوا ، یان کۆسپ خستە ڕێگەى .

زۆر لەئێمە لەهەولّى ئەوەدایە خۆشەویست بێت لاى خەلّکى تر ، ئەمە نەك لەبەرئارەزوى نازداربونیان ، بەلّکو بۆئەوەى تێیان بگەن وبایەخیان پێبدەن و ڕێزیان لێبگرن . زۆرمان بەئاواتەوە یە تواناى بەدەستهێنانى متمانەى هەبێت . ئێمە لەمنداڵیماندا هێشتا فێرى درۆکردن نەبویین وەکو داهێنانێکى مرۆیى ، مەبەست هەر درۆکردن نیە لەقسە کردندا ، بەلّکو درۆکردن لەنواندن و هەڵسو کەوت و گوزارشى ڕوخساریش ئەگرێتەوە . باشە بەچ جۆرێك منداڵ ئامادە ئەکرێت بۆئەم داهێنانە تایبەتیەى مرۆڤ کەدرۆکردنە ، ئێمە هەمومان دەرك بەوەئەکەین زۆرجار خەلّکى بڕوایان بەوە نیە کە ئەیلێن، . یان ئەوەى ئەیلێن پێچەوانەى باوەڕیانە ، مەبەستمان هەر خەڵك نیە بەگشتى . بەلّکو ئەوانەى کەمتمانەمان پێیانە، وەك خزم وکەسو کارمان ، مامۆستاکانمان ، سەرکردەکانمان .

ئەوکەسانە زۆر کەمن کەوا دەر باز ئەبن لەساتێك لەساتەکانى پێشکەوتندا لەنائومێدى حەتمى ڕوئیاکانیان و هزرەکەیان ، یان هەندێك جار داڕوخانى تەواوى . ئایا دەکرێت ئەمە شتێکى باش بێت ، گەر کەسێك ئەم

بێهیواییە ئەزمون نەکات چۆن هیوایەکى بەهێزى پێ دروست ئەبێت ، چۆن ئەتوانێت خۆى دور خاتەوە لەمەترسى ئەوەى ببێتە خەون بینێکى گەش بین، سەرەڕاى ئەمەش زۆرجار هیوا بەهۆى ئەوەى کەنادۆزرێتەوە توشى ناسەقامگیرى زۆر ئەبێت .

لەڕاستیدا وەلاّم و کاردانەوەى داڕوخانى هیوا هەمە ڕەنگەو پەیوەندى دارە بەزۆر بارودۆخى جیاوازەوە وەك :- مێژوى ، کەسایەتى ، سایکۆلۆجى ، بونیادى .. هەموو خەڵك وەلاّمى بێهیواییەکەیان ئەدەنەوە بەخۆگونجاندنیان لەگەڵ گەشبینیەکى میانڕەودا . ئەوانەیان کەهیوایەکى باشیان هەیە ئەوانەن کەوا ئەم گەشبینیە ڕائەگەیەنن بێ ئەوەى کەمەبەستیان بێت قوڵ ببنەوە لەوەى کەئەوەى ڕوئەدات نەك هەر باشتر نیە بەلّکو دەشێت خراپتریش بێت . خەلّکى ڕەنگى زەرد هەڵئەگەڕێت کاتێك ببینین کەسێکیان ڕەنگى زەرد بۆتەوە ، لەجیاتى ئەوەى هۆشیاربن بەنائومێدیەکەیان ،لەکاتى نائومێدى کۆییاندا وەك ئەوە خۆیان دەر ئەخەن کەبەشدارى ڤستیڤاڵێکى جەماوەرى گەورەبوون .

ئەوان بارودۆخى خۆیان دەگونجێنن لەگەڵ ئەوانەى دەتوانن بەدەستى بێنن و ئەو شتانەیش لەدەرەوەى تواناى بەدەست هێنانیاندایە و تەنانەتەخەونیشى پێوە نابینن . وەك چەند ڕەگەزێکى پێکەوە گونجاو کەهەر لەبناغەوە گونجاو بێت قەت هەست ناکەن بەوەى کەنائومێدین ، چونکە کەسیان ئەوەى پێوە دیار نیە کەهەست بەنائومێدى بکات .ئەمانە وێنەى ڕەوتێکى گەشبینى کۆسپ دروستکەرن کەدەتوانین شوێنیان کەوین

و لـە کۆمـەڵگای خۆرئـاوایی هاوچـەرخدا بیـان بینینـەوە . بـەو پێیـەی کـە گەشبینیەت هۆشیارە لەڕاهاتنی بۆکۆسپ دروستکردن لە نەستدا .
یـەکێك لەئەنجامـەکانی تـری داڕوخـانی هیـوا : توندکردنـەوەی دڵـە ، زۆربەی خەڵك ، گەنجە نیمچە هـەرزەکارەکان ، یـان خـەڵکانی تـری نـاڕازی هـەن کـە ئـیتر لـەهیچ کاتێکـدا تەحـەمولی ئیهانـە ناکـەن . بەشـێوەیەکی لەناکات یان لەژێرهەر کاریگەریەکدا بێت هەندێکیان بڕیاری ئەوەیان دا کە بێزار بوون و هـیچ هەستێکیان بەرامبـەر دوا ڕۆژ نیـە . هـیچ کەسێك نیـە بتوانێت ئەمانـە ئیهانـە بکات لـە کاتێکدا کـەتوانای ئیهانـەکردنی خـەڵکی تریشیان هەبێت .ئەم جۆرە خەڵکە گلەیی لـەخراپی شانسی خۆیـان ئەکـەن ،بەهۆی نەدۆزینـەوەی هـاوڕێ ی چـاك و خۆشەویستەوە . بـەڵام لەڕاسـتیدا ئەمە کەم بەختی نیە بەڵکو قەدەریان وەها هاتووە .ئەوان کاریگەری ناکەنە سەر هەستی هیچ کەسێك لەکاتێکدا بەزەیی و مەعریفەیان لەدەست ئـەدەن ، وە توانـای زێـتر هەڵچونیشـیان نیـە . سـەرکەوتنەکانی ئەمانـە لەژیانـدا دەگەڕێتەوە بۆئـەوەی کەپێویستیان بەکـەس نیـە . شـانازی بـەوەوە ئەکـەن کـەخۆپارێزن لەهـەمو لایەکـەوە ،لـەتوانای خراپـە کـاری خۆیـان ڕازیـن بەشـێوەی شـەرعی ،بیـانوی ئەمـەش دێننـەوە بەدەلالـەتی فاکتـەری کۆمەڵایـەتی زیـاتر لەسـایکۆلۆجی ،وەزۆربەشـیان بەچـەق بەسـتویی دەمێننەوەو بێزارو نائومێد دەبن تادوا ڕۆژی ژیانیان .وە زۆر جار ئـەوەیش ڕوئەدات کەبتوانن ئەم حاڵەتەیان تێپەڕێنن و بەشێوەیەکی مـوعجزە ئاسا ، ئەمـە مانـای وایـە کەتوشی کەسێك ئـەبن کەبایـەخیان پـێ ئـەدات و ئـەو

هەستەیان لادروست ئەکات کەمتمانەی پێ ئەکەن و پێیـەوە پابەنـد ئـەبن ، دواجار بەسەر چەند ڕەهەندێکی تازەی هەستە کاندا ئەکرێنەوە .
ئـەنجامێکی زۆر ترسـناکتر هەیـە لـەداڕوخانی هیـوادا ،ئـەویش ئـارەزوی ڕوخاندن وتونـدو تیژیـە ، چونکە مـرۆڤ ناتوانێـت بـەبێ هیـوا بـژی ، هـەر بۆیە ئەوەی هیوای ڕوخا ئیتر ڕقی لەژیان ئەبێـتەوە ،بۆیە ئەو کەسە توانای دروستکردنی ژیانی نیـەو ئەیەوێـت بیڕوخێنیـێت. دیارە ڕوخانـدنیش زۆر ئاسانترە لەدروست کردن ،ئەو دەیەوێت تۆڵـە لـەژیانێك بکاتـەوە کەنـەژیاوە تیایدا ، ئـەوا ئـیتر دەربەسـتی ڕوخانـدنی هـەمو ژیانگـەی ئـەمانی تـر ، یـان ڕوخاندنی ژیانیخودی خۆیشی نایەت ،(٢٣)
هـەمو جارێـك کاردانـەوەی کاولکارانـەی هـەڵقولاو لـەداڕوخانی هیـواوە لای ئەوانە ئەبینینەوە کەوا بـەهۆی بێبەشـی ئـابوری و کۆمەلایەتیـەوە بێبـەش بوون لەو ئمتیازانەی کەزۆربەی کۆمەڵ لێی بەهرە مەندن ، وەلەم حاڵەشدا نازانن ژیانی خۆیان بەچ ئاراستەیەکدا ببەن لەڕوی کۆمەلایەتی و ئابوریەوە . ئـەوەی کـەوا دەبیـێتە هـۆی ڕق و تونـدو تیـژی بەشێوەیەکی سـەرەکی بـێ بەش بون نیە لەمافە ئابوریەکان ، بەڵکو ئەو بەڵێنانەیە کەمانەوەی بـارو دۆخـە نائومێدەکـەی کردۆتـە شتێکی حـەتمی . گومـان لەوەشـدا نیـە کـەوا گروپـە نائومێـدەکان کەبـەو پـەڕی تونـدو تیژیـەوە هەڵسو کـەوت ئەکـەن ناگەنـە تەنانـەت نـزمترین پلـەی نائومێـدیش ، چونکە هـیچ تروسکەیەك هیوایان نیە . ئەمانـە کـەمتر تونـدو تیـژن لەوانەیکـەوا هـەمو توانایـەکیان بەکائـەهێنن بۆئـەوەی هیوایـان هەبێـت . کەچـی لەهـەمان کاتیشـدا دەسکەوتی مەحاڵ لەهیواکەیان بەدەست دێنن . گەر بـەزمانی دەرون زانـی

وەسفی بکەین ئارەزوی کاول کاری بەدیلی هیوایە ، ڕێك وەکو چۆن مردن بەدیلی ژیان و خۆشەویستیە و دڵخۆشیش بەدیلی خەمە .

هەر تاکە کەس نیە کەوا پێویستە بەهیوا بژی ، بەڵکو نەتەوکان و چینە کۆمەڵایەتیەکانیش پێویستیان بەهیواو باوڕو هێزی ڕۆح هەیە . گەر بێتو ئەم وزە شاراوەیان لەدەست دا ئەوا ئیتر هەموو ئەو وزانە لەدەست ئەدەن کەوا بۆ پێشکەوتن پێویستیان پێیەتی ،ئیدی بەکەم بونەوەی زیندویەتی بێت یان گەشەکردنی ئارەزوی کاول کاری . هەر بۆیە تێبینی ئەوە دەکەین کەوا گەشەکردنی هیواو بێهیوایی لای تاك تائاستێکی فراوان پابەندە بەئامادەیی هیواو نائومێدی لای کۆمەڵگاکەی یان چینەکەی . ئەو ناسەقامگیریەی کەهیوای تاکە کەس لەمنداڵیدا توشی ئەبێت هەرچۆنێك بێت ئەوا گەر بێتو دوای ماوەیەکی تر بۆزەمەنێکی کورتیش بێت بەهیواوە بژی ئەو کات دڵ بەژیان خۆشئەکاتەوە . سەرەڕای ئەمەش ئەو کەسەی کەئەزمونی تایبەتی خۆی بەرەو هیوای ئەبات گەر بێتو گەلەکەی و چینەکەی هیوای تیا نەبێت ئەوا زۆربەی جارەکان بەرەو بێزاری و نائومێدی ئەڕوات .

لەسەرتای جەنگی جیهانی یەکەمدا ،بەتایبەت لەتێکشکانی یەکگرتوی دژبەئیمپریالیزم لەئەمریکا لەکۆتایی سەدەی ڕابردوودا ، بەشێوەیەکی خێرا هیوا لەکۆمەڵگا خۆرئاواییەکاندا بەرەو نەمان چوو ، پێشتر باسی ئەوەم کرد کەچۆن نائومێدی هەندێك جار لەپشتی ڕوپۆشێکی گەشبێنانەوەو هەندێك جاری تریش لەبەرگی پوچ گەراییەکی شۆڕشگێڕەوە خۆی دەشارێتەوە .ئەوەی کەمرۆڤ بەلای خۆیەوە ئەتوانێت

بیری لێ بکاتەوە گرنگی زۆر کەمترە بەبەراورد بەوەی هەستی پێئەکات ڕاستگۆیانە . بەلاّم زۆربەمان بێئاگاین لەوەی هەستی پێئەکەین .

نیشانە کانی نائومێدی هەموی لەوێدایە ، تەماشای گوزارشێکی دڵتەنگانە بکە لای هەر کەسێکی ئاسایی ، لەدەست دانی پەیوەندی لەناو خەڵکیدا لەکاتێکدا هەوڵی درەستکردنی پەیوەندی ئەدەن بەشێوەیەکی زۆر نائومێدانە ، سەرنجی ئەو بێ توانایيە بدەن کەلە پیلانەکانی زاڵ بون بەسەر پیس بونی ژینگەو ئاوو هەوای شارەکاندا هەیە ، یان ، لەڕێگە گرتن لەو برسێتیە چاوەڕوان کراوەی کە هەڕەشە لەهەندێك لەولاّتانی هەژار ئەکات ، ئەمە بێئەوەی بچینە ناو گفتوگۆکردن لەمەڕ بێ توانای لەچارەسەر نەکردنی ئەو مەترسیەی کەهەمومانی گرتۆتەوە ، ئەویش چەکی هایدرۆجینە . سەرەڕای ئەو قسانەی کە ئەتوانین دەر بارەی هیوا بیکەین کەم تەر خەمی و بێتوانایمان لەکارکردن و نەخشە کێشان لەپێناوی ژیاندا نائومێدیەکەمان شەرمەزارئەکات .

بەگشتی ئێمە هۆکارەکانی ئەم نائومێدیە نازانین کەڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر ئەبێت ، پێش ساڵی ١٩١٤ خەڵکی پێی وابو جیهان لەئارامیدا یە . ئیتر ئەو شەڕەبێکەڵکانەی کە لەژیانی مرۆڤایەتیدا ڕویان دابوو بوبونە بەشێك لەکەلەپوری ڕابردوو .ئەوە بوو جەنگی جیهانی یەکەم ڕویدا ، شەڕیناوخۆی ئیسپانیاش ڕویدا لەگەڵ ٚگاڵتە جاڕی ئەو قسانەی دەکرا لەسەری لەلایەن ولاّتانی خۆرئاواو یەکێتی سۆڤێتەوە ، دواتر شەڕی جیهانی دووەم ڕویدا کەوەك بلاّیەك گەڕایەوە بۆسەر دانیشتوانی شار نیشینی جیهان . جەنگی ڤێتنامیش ڕویدا کە حکومەتی ئەمریکا هەوڵی

ئەدا گەلێکی بچوکی ئازادیخوازی تیا پاکتاو بکات .جگە لەمانەش هیچ کام لەدەوڵەتە گەورە کان هەنگاوێکیان نەنا بەئاراستەی بەخشینی هیوا یەك بەهەموما ن ، وەك وازهێنان لەچەکی نەوەوی و متمانە کردن بەحیکمەتی ولآتانی تر بۆئەوەی کەڵك لەهەنگاوێکی وا وەربگرن ، تائێستایش ئەم نائومێدیە هۆکاری تری هەیە بەتایبەتی پێکهاتەی کۆمەڵگای پیشەسازی وەرچەرخاوە بۆ بیرۆکراتیەت بەتەواوی ، من لەبەشی داهاتودا هەوڵ ئەدەم کار لەسەر کەم و کورپەکانی تاك بکەم بەرامبەر میکانیزمەکانی ڕێکخستن .

گەر ئەمریکاو جیهانی خۆرئاوایی حاڵەتی نائومێدی نەستی و کەمی باوەڕو هێزی ڕۆح وەکو خۆی دەهێڵێتەوە ، واچاوەڕوان دەکرێت ئیتر توانای ئەوەیان نەبێت بەرگری چەواشە بونی تەقاندنەوەی چەکی نەوەوی بەهێزیان هەبێت ، کەئەمەش دەبێە هۆی دانانی سنورێك بۆهەمو کێشەکان – کێشەی زۆربونی دانیشتوان تاڕادەی تاسان و برسێتی و غەمناکی – لەسنورێکدا کە هەمو ژیان دەسڕێتەوە .

پێشکەوتن بەئاراستەی سیستەمێکی ڕوناکبیری و کۆمەڵایەتی کەبکرێت مرۆڤ پابەند کات ، گرێدراوە بەتوانای ئێمەوە لەکۆنترۆڵکردنی نائومێدیماندا . سەرەتا دەبێت وشیار بین و بگەڕێین گە ر توانایەکی ڕاستە قینە هەیە بۆگۆڕانکاری ڕۆشنبیری و ئابوری و کۆمەڵایەتی بەئاراستەیەکی تازەدا ،بۆئەوەی بواری ئەوەمان بداتی ٚ هیوایەکی نوێ بونیاد بنێین ، هیوا بەبێ ئەو توانا ڕاستە قینە دەبێتە شێتیەکی ڕوت ، بەلآم گەر توانایەکی وەها هەبوو ئەوا هیوا یەکی داڕێژراویشمان ئەبێت ، ئەوکاتە هیوایەك ئەبێت کەلەسەر بنەمای هەڵبژاردنی خۆمان و

وەرگرتنی ئەلتەرناتیفی نوێ دروست بووە ، وەك چۆن پێشتر بونیادنرابو لەسەر کاری نەخشە بۆکێشراو بۆبەدەست هێنانی ئەم ئەلتەرناتیفە تازانە .

....

١ - وشەیەکی تێکەڵە لەهەردوو عیبارەتی تەکنۆلۆجیاو ئەلکترۆن .

٢- ڕوبەڕوبونەوەی " کۆمەڵگای تەکنۆلۆجی ئەلکترۆنی " / بەرگی یەکەم (ینایر ١٩٦٨ / ل ١٩)

٣ - لەتەکنۆلۆجیاو سەرەڕۆیی سەردەمدا / کتێبخانەی أ . کولان (١٩٥٤)

٤- ئەفسانەی ئامێر : لویس موم فورد (نیورك ،هارکور،ترایس اند ورلد ١٩٦٦،)

٦- لەزمانی ئیسپانیدا وشەی هیوا بەمانای esperar چاوەڕوانبە ، attendre وهیواو esperar لەیەك کاتدا . بەڕۆشنی ئەوە دیارە پەیوەندیان هەیە بەم هیوا نیگەتیڤەوە کەمن ئەمەوێت وەسفی بکەم .

٨ /لە (غەریزەو خۆشەویستی وشارستانیەتدا) وەلە (مرۆڤی تاك ڕەهەند) ی هیربرت مارکیوز دا نائومێدیەکی وەك ئەم نائومێدیە بەئاشکرا دەرئەکەوێت ، هەمو بەها نەریتیەکانی وەك ، سۆز ، خۆشەویستی ، دڵەڕاوکێ ، بەرپرسیارێتی ، هیچ مانایەکی نابێت لەکۆمەڵگای پێش تەکنۆلۆجیدا ، بەڵام لەکۆمەڵگای تەکنۆلۆجیدا (کۆمەڵگای بێسەرکوتکاری و بێ ئستغلال) مرۆڤێك دێنێت کەهیچ شتێکی نامێنێت لێی بترسێت تامردن . مرۆڤ ئەو پێداویستیە بێ سنورانەی خۆی گەشە پێ ئەدات .وەدەرفەتیشی ئەبێت بۆڕازی کردنی ئارەزوە سێکسیە هەمە ڕەنگەکانی ، (خوێنەر دەنێرم بۆسێ لێکۆڵیەنەوەکەی سێکس لەتیۆری فرۆید) وەبەکورتی واچاوەڕێ دەکرێت کەمرۆڤی کۆتای توشی لادان بێت تاڕادەی ژیانێکی مشە خۆرانە . گەڕانەوە بۆبەختیاری زك تێرکردن بەشێوەی منداڵی شیرخۆر . هیچ سەیرنیە مارکیوز بەو نائومێدیە کۆتای هاتوە ، تیۆرێکی پەشێوانەیە لەکۆمەڵگادا ، کەرەستەی ئەوەی پێ نیە ئەو جیاوازیانە نەهێڵێت لەنیوان ئێستاو دواڕۆژدا هەیە : هیچ بەڵێن و مژدەیەك نادات ، سەرکەوتونەبو ەو هەر بەنیگەتیڤی مایەوە . لەشوێنی خۆیدا بەئەمینی مایەوە بەرامبەر ئەوانەی هیچ هیوایەکیان نیە ، کە دەکرێت هەمو ژیانی خۆیان ببەخشن بۆڕەتکردنەوەیەکی مەزن . (مرۆڤی تاك ڕەهەند/ ل: ٢٨١) . ئەم قسانە ڕادەی هەڵەی ئەوانە دەرئەخات کەسەرسامی ماکیوزن ، یان هێرشی ئەکەنە سەر بەسیفەتی ئەوەی مامۆستایەکی شۆڕش گێڕبووە . لەکاتێکدا شۆڕش هەرگیز لەسەر بنەمای نائومێدی بینا ناکرێت . مارکیوز زۆر بایەخی بەسیاسەتیش نەئەدا . گەر

مرۆڤ هەستی نەکرد پەیوەندیەکی بەگۆڕنکاریەکانی ئێستاو دواڕۆژەوە هەیە ئەوا بەدوای سیاسەتدا ناگەڕێت ، هەر جۆرە سیاسەتێك بێت ڕادیکاڵی بێت یان پێچەوانەکەی . مارکیوزیش وەك هەر ڕوناکبیرێکی تری بێبەش و داماو نائومێدیە تایبەتیە کەی خۆی کردە تیۆرێکی ڕادیکاڵی ، نەزانینی و تاڕادەیەکیش هەست نەکردنی بەفرۆید بوە هۆی ئەوەی بەداخەوە بواری ئەوەی بداتێ تێکەڵەیەك بکات لەنێوان فرۆیدیزم ، ماتریالیزمی برجوازی و هیگڵیەتێکی شارەزا کەبەلای ئەو و ڕادیکاڵەکانی تریشەوە دروست بوبو . کەئاستی تیۆریان زۆر پێشکەوتو بو ، لێرەدا بواری ئەوە نیە بیسەلمێنبن کەئەمە زیندە خەونێکی ساویلکەی دەماغی ونامەعقوڵ بوو ، زۆر ناواقعی و خاڵی لەژیاندۆستی بوو .

٩-پێم خۆشە سەرنجتان بۆقسە کردن لەسەر " نەست " ڕابکێشم کەئەمەش دەبێتە شێوەیەکی تری زمان و فکری ئەوانەی کێشەیان هەیە ،دیارە هیچ شتێك نیە وەك ئەندامێك یان هەر شتێکی تر لەبۆشاییەك پڕبکاتەوە و ناوی نەست بێت . ئەوەی بەم ناوە مەبەستمانە ئەرکێکی دەرونیە نەك ئەندامێکی جێگرو دیار .

١٠- وەك ئەم تێبینیەی خوارەوە ئاماژەی بۆئەکات دانەر (activity) زیندویەتی ، چالاکی ، جیائەکاتەوە لە (activiness) پڕلەچالاکی و زیندویەتی ، هەروەها هەمان جیاوازی ئەبینینەوە لەنێوان (passsivity) سلبی و (passiveness) .

١١ -لەبەکارهێنانی activiness لەجێگەی گوتەی activity قەرزاری پەوەندیەکی تایبەتم بەمیخایل ماکوبی یەوە بەو جۆرە من

زاراوەی passiven ess بەکاردێنم لەجێگەی passivitty ئەمە لەو چوارچێوەی کەزاراوەکان پەیوەندیان بەحاڵەتێکی عەقڵیەوە هەبێت .

من لەچەند کتابێکما باسی کێشەی چالاکی و ناکارایم کردووە لەپەیوەندیدا بەئاراستە کردنی بەرهەم هێنەرانەدا ، پێم خۆشە سەرنجی خوێنەر ڕاکێشم بۆئەو لێکۆڵینەوە بەنرخ وقوڵەی دەربارەی چالاکی و ناکارایی لەکتابی Metamorfhosis ی ئەرنست شاشتیل (نیورک : بازیك بوك ١٩٥٩ .

١٢ ± لەزمانی جولەکەدا وشەی باوەڕ بەواتای موتڵەق دێت ، ووشەی (amen) بەواتاتی (بەدڵنیاییەوە) دێت .

١٣- پێویستی بەموتڵەق لەبەشی سێیەمدا باسی دەکەین .

١٤- لەبەشی چوارەمدا گفتوگۆلەسەر مەدلولەکانی " عەقلأنی " و " ناعەقلأنی " دەکەین .

(٥) تێبینی وەرگێڕی عەرەبی / ڕەوشت : سبینوزا .چاپی کلاسیکی :غارنیر ١٥٣ وەرگێڕانی (شارل ئەبو هن) بەشی سێیەم : شەرحی دۆزەکە ٥٩.هیچ بوارێك نیە بۆقسەکردن لەسەر ژیانی ئۆرگانی و مادی و نائۆرگانی هیچ سنورێکیش نیە لەنێوانیاندا . جیاکاریە تەقلیدیەکان لەڕوی بایۆلۆجی و زانستی بۆماوە زانی ئێستاوە بەتەواوی جێگەی پرسیارن ، بەڵام لەوانەیە بکەوینە هەڵەوە گەر واتێبگەین کەئەم جیاکاریکردنە تەواو کەڵکی نەماوە .

١٧- (cassandre) کوڕی بریانە و هیکوب لەلایەن ئەبوللونەوە بەهرەی پێشبینی کردنی دواڕۆژی پێبەخشرا ،خودا وای نوسی کەهیچ کەسێك بڕوا بەپێشبینیەکانی نەکات .بەتێکشکانی تەرواده کەئەو پێشبینی

کردبوو هەرچەندە کەس بڕوای پێنەئەکرد، ئیتر لەو کاتەوە بووە کۆیلەیەکی (ئاغاممنون) و هەر کە گەیشتە یۆنان کوژرا .ئیتر لەو کاتەوە ناوەکەی بو بەنمونەیەکی دوربینی .

١٨- بەشێوەیەکی زۆرورد باسی سروشتی خیاریانەی پێغەمبەرانەم کردووە لەکتابی You shall be as gods (nyw york:Holt, Rienhart andwinsion . 1967 تەماشا ی هەمان کتاب بکە گفتوگۆی ئاراستەی بینینخوازی لەفکری یەهودی مسیانی بەبەراورد لەگەڵ ئاراستەی خیاری ڕەسەندا .

١٩-جولکەو مەسیحیەت :لیوبیك . **New York: The Jeuish) Leo Baeek (Publication Society of America, 1958**

وەرگێڕان و پێشەکی بۆنوسینی . کوفمان .

٢٠ - ئەم گوزارشانە بیك بەکاری ئەهێنا لەسەرچاوەی پێشودا ، وەتیلهاود دی شاردان لە : دواڕۆژی مرۆڤدا هەولێ دا پێکهاتەیەك لەم چەمکانە دروستبکات .

٢١- مسیانی : جۆرە بیرو باوەڕێکە قەناعەتی بەچاوەڕوانی کردنی مەسیحیەت هەیە .

٢٢ - ئارنست بلوخ لەکتابەکەیدا بەناوی " پرەنسیپی هیوا " هیوای پێغەمبەرانەی لای مارکس دۆزیەوە زیاتر لەهەر کەسێکی تر . زۆر لەشۆسیالیستە هیومانیزمە هاوچەرخەکان بەشداریان کرد لەچاپکردنی کتێبەکەی ئەریك فرۆمدا symposium of sovialist humanism (نیورك / دوبل دی ١٩٦٥) هەروەها تەماشای چاپی

ئنگلیزی ڕۆژنامەی یوگزلافی بکە " گفتوگۆو جێبەجێکرد ".ئەمە گۆڤارێکی نێـو دەوڵـەتی بـوو فـرۆم دەری ئـەکرد و ج . نینینـغ چـاپی ئـەکرد ، ناوەڕەکەکـەی بریتـی بـوو لـە ئـاڵوگۆڕ لـەنێوان مەسـیحیەکان و خـەڵکانی نامەسیحی .

ئەو جەخت کردنە باوەی کەئەڵێت مـارکس تێگەیشتنێکی حـەتمی هـەبووە بۆمێژوو ، بـەمانای ئـەوەی شۆسیالیزم حەتمیەتێکەو ناکرێت خۆمـانی لـێ لابدەین . بەڕای مـن ئەمـە ڕاسـت نیـە ، سروشـتی حەتمیەتگـەرای مـارکس بەهەندێك ڕستەیەوە وادیارە کەدرێژبونەوەیەکی ئەو شێوازی هاندانەیـەتی کــەزۆرجار تێکــەڵی کــردووە بەشــێوازی شــیکردنەوەی زانســتی ،ڕۆزا لوکسمبورگ کە واناوبـانگی دەرکـرد کـە توێژەرەوەیـەکی مارکسـە جـەختی کـردەوە لەسـەر ئـەو ڕوبینـای کـەپێی وایـە دەبێـ لـەنێوان " شۆسیالیسـت و بەربەریەتدا یەکێکیان هەڵبژێرین "

٢٣ ± ئەم کێشەو کێشـەی دیاردەکـانی تـری ئـارەزوی کاولکـاری لەکتابەکـەی ترمداباسی ئەکەم : هۆکارەکانی ئارەزوی مرۆڤ بۆکاولکاری .

- / لەدەقە عەرەبیەکەدا ناونیشانی دووەم نیە ، لەبەر ئەوەی بەشی هـەرە زۆری بـیروڕای فـرۆم لـەدەوری ئـەم تـەوەرە ئەخولێـتەوە (بـەمرۆیی کردنـی پەیوەندیـەکانی نێـوان مـرۆڤ و تـەکنۆلۆجیاو کێشـەکانی عـەقڵئامێری) پـێم بـاش بـوو ئـەم ناونیشانەی دووەم لەناونیشـانێکی لاوەکــی نــاو ناودەقەکــەوە بکــەم بەبەشــێك لەناونیشانی یەکەمی دەقەکە ./ وەرگێڕی کوردی .

- دەقـی عــەرەبی ئــەم بابەتــە لەســایتی گفتوگــۆی شارســتانی rezgar.com وە وەرگیراوە

** / ئـەم بابەتـە لـەدواژمارەی گۆڤـاری ئایـدیا بلاۆوبۆتـەوە ، کـەوەرزە گۆڤارێکی بواری وەرگێڕان و لێکۆڵینەوەیە .

ئسوڵیەت وەك ئەوەی ئەمرۆ هەیە » ڕاکردنە لەواقع یان بەرگری کردنە لەشوناس ؟

نەسر حامد ئەبوزەید

بیری ئسولّی لەئێستاداو بەتایبەتی لەخۆرئاوادا وابەستە ئەکرێت بەئیسلام وجیهانی عەرەبی ئیسلامیەوە ، سەرەڕای ئەوەی هەمو ئاینەکانی تر (یەهودیەت ، مەسیحیەت ،بوزیەت ،هیندۆسیەت) دروست بونی هێزی ئسولّی توندڕەوی بەخۆوە بینیوە . وەك چۆن ولاّتە پێشکەوتوەکانی خۆرئاوایش بێزاربوە لە گەشەکردنی چالاکی ئاینی وسیاسی ئاراستەکراو دژبەو کۆمەڵەو سیستەم وڕێکخراوانەی کەجیاوازن لێیان ، وەك ئەوەی کەئەمڕۆ نازیەنوێکان ئەبینین ،یان ململانێی ئاینی ئیرلەندیەکان

وزیندوبونوەی هەندێك نەزعەی فاشیانە ئیتر لەولاّتانی باشورو خۆرهەلاّتی ئەوروپاوبێت یان ئەمریکای باشور . هەموئەم بزتنەوەو ئاراستە فکریانە بەشێوەیەکی گشتی لەئیسلامیە توندڕەوەکان جیاواز نین لەڕوی هەڵوێست و ئاراستە فکریەکانیانەوە .

وەك چۆن کارین ئارمسترنغ لەکتابەکەیدا بەناونیشانی ‘جەنگەکان لە ڕێگەی خوادا ^ کەسالّی ٢٠٠٠ بلاّو بوەوە وتی ((ئسولّیەت لەیەهودیەت ومەسیحیەت وئیسلامدا : بەواتا ی هەموئسولّیەکان دەربەستی کێشەکانی دیموکراسیەت وپلورالیزم ولێبوردنی ئاینی وئازادی بیروڕاو جیاکردنەوەی ئاین لەدەوڵەت نایەن ، ئەوان هەمویان سەربەیەك ڕەوتن کەحەزئەکەن بچنە جەنگی (دوژمنەکانیانەوە) لە عیلمانی خوازەکان . ئەوان تەماشای ئەم ناکۆکیە ناکەن وەك ناکۆکیەکی سیاسی ،بەڵکو وەك جەنگێکی گەردونی لە نێوان هەردو هێزی خێرو شەڕدا ئەیبینن، ئەمانە بیروڕاکانیان لەهەندێك تیوەرەوە وەرئەگرن کەلەڕابردودایە و حەزلە پاشە کشێ ئەکەن بەرامبەر واقعی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگا و بۆخۆیان ڕۆشنبیریەکی داخراوی دژبەڕۆشنبیری باوی کۆمەڵگاپێك دێنن . بەم جۆرە هەمو بزوتنەوە ئسولّیەکان ئارەزوی پەنابردنیان هەیە بۆتوندو تیژی وەك شێواز و ئامراز بۆبەدەست هێنانی ئامانجەکانیان ، لەم پێناوەشدا سلّ ناکەنەوە لەکوشتن و تیرۆرو ئاژاوەو ناکۆکی خوێنین ،تائەگاتە ڕادەی جەنگ وەك ئەوەی لەیوغسلافیا بینیمان ، ئەمە بەمانای ئەوەیە کەئسولّیەت هەر لە ئیسلامداو لەکۆمەڵگای ئیسلامی وبزوتنەوە ئیسلامیە توندڕەوەکاندا کورت نابێتەوە ، بەڵکو دیاردەیەکی گشتیەو هیچ ئاین وڕۆشنبیری ودەوڵەتێك لێی بێبەش

نەبوە لەهەمو سەردەمەکاندا .بەلاّم ڕوداوەکانی ١١ سپتەمبەر ئسولّیەتی ئیسلامی کردە جێگای سەرنجی هەموان بەکاریگەریی بانگەشەکانی دژایەتی تیرۆرو هەموئەو مەسەلانەی تر پێیەوە پەیوەستن، وەك تۆمەتبار کردنی ئیسلام بەدواکەوتوی ،دژایەتی کردنی پێشکەوتن ،ڕەتکردنەوەی مۆدێرنیزاسیۆن ، هەروەها پێویستی شەڕکردن دژی دەولّەتە سەرەڕۆکانی وەکو ئەفغانستان وعیراق (لانی کەم تائێستا) ،یان گۆڕینی هەندێك لەتایبەتمەندیەکانی پێکهاتە بنەڕەتیەکانی کولتوری ئیسلام .

وادیارە ئەمریکا کەئەمڕۆبانگەشەی دژایەتی ئسولّیەت ئەکات ئەوەی لەبیر چووە کەخۆی هەرلەسەدەی ١٩ وە چەند جۆرێکی تری ئسولّیەتی بەرهەم هێناوە ، هەرئەوان بون زاراوەی Fundamentalesm یان بەرهەم هێنا کەهاوجوتی ئسولّیەتی عەرەبیە . وەبۆیەکەم جار بەکارهێنانی ئەم زاراوەیە بەمانا باوەکەی ئێستای لەوتارێکدا بو کەسالّی ١٩٢٠ گۆڤاری watchman xaminer/ کەگۆڤارێکی ئاینی بوو بلاّوی کردەوە . بەکارهێنانی ئەم زاراوەیە لەکاتی قسەو باسەکانی کۆبونەوەی یەکێك لەگروپە پروتستانتیەکانی سەر بەکەنیسەی معدانی بوو ، کۆبونەوەکە بۆگفتوگۆکردن لەسەر چۆنیەتی ڕوبەڕو بونەوەی هەندێك ئاراستەی فکری بوو کەداوای تازەکردنەوەو چاکسازی ئاینی ئەکرد ، بۆدژایەتی کردنی بانگەشە عیلمانیەکان وگەڕانەوە بۆبنەما ئاینیەکان وپابەند بون بەرێنماییەکانی ئاینەوە بوو . بەم جۆرە دەبینین سەرەتای بەکار هێنانی زاراوەکە بەواتای گەڕانەوە بۆبنەماسەرەتاییەکانی ئاین سەرەتایەکی ئەمریکیانەی هەیە ، کەچی دوای زیاتر لەهەشتا سالّ ئەمریکا هەمان

چەمك بەکار ئەهێنێت بۆ جیاکردنەوەی ئیسلام وەك ئاینێك کە توندو تیژی بەکار ئەهێنێت ، لەسەر بنەمای تیرۆر ودەمارگیری و نالێبوردەیی و زۆرکردن لەئەوانی تر ئەڕوات، ئارەزوی پاکتاوکردن و سڕینەوەی هەموجیاوازیەکانی هەیە، هەر بۆیە وای ئەبینن کە ئەم ئیسلامە پێویستە سزابدرێت .

سەرەڕای ئەوەی دەنگی ناڕەزای وڕەتکردنەوەی ئسولّیەتی توندڕەو لەزۆرشوێن ئەبیسرێت بەلاّم هەندێك لایەن هەیە بەگەرمیەوە ئەیانەوێت دەمارگیریە ئاینیەکان بوروژێنن و بۆهەندێك ئامانجی سیاسی وئابوری تایبەتی خۆیان بەکاری بێنن . ئەمانە لەپێناو جێەجێ کردنی نەخشەکانیان دودلّ نین لەدروست کردنی ڕوداوو هەلّوێستی وەها کەببێتە هۆی شەڕو بەریەك کەوتنی ئاینی . بۆنمونە لەئەیلولی ٢٠٠١ لەهند لەکاتی بۆنەیەکی ئاینی گەورەدا هەندێك خەلّکی مەبەست دار ئەوەیان بلاّو کردەوە کە کۆمەلّێك موسولّمان چەند کچێکیان فڕاندوە بۆئەوەی بیان کەنە ئیسلام ، ئەوەبو گۆڕەپانی ئاهەنگەکە بوبەگۆڕەپانی شەڕو یەکتر کوشتنی نێوان موسولّمان وهیندۆسەکان ،لەهەردو لاخەلّکێکی زۆربونە قوربانی ،هەرئەم قسەوباسە ناڕاستانە لەهەمان کاتدا گەیشتە بەریتانیا و لەوێش شەڕو ئاژاوەی دروست کرد لەنێوان خەلّکی هەردو ئاینەکەدا ،پێش ئەوەی دەرکەوێت مەسەلەکە هەموی درۆیە . ئەم ڕوداوە ڕادەی ئەوئالّۆزی وبەدگومانی وڕقەمان پێ نیشان ئەدات کەبەهۆی جیاوازی بڕوای ئاینیەوە دروستبوە ،ئامادەگیەکی مەترسیدارمان پێ نیشان ئەدات بۆقبولّکردنی هەمو خراپەیەك بەئەوانی ترو خێراییان لەڕوبەڕو بونەوەی یەکتر لەپێناو

پاراستنی شوناسی خوددا . ئەو كاتەی ئافرەتێكی فەرەنسی وتی چەندموسولمانێكی باكوری ئەفریقا هێرشیان كردۆتە سەر خۆی ومنداڵەكەی هەڵوێتیسكی تری وەها دروست بووەوە هەرچەندە نەگەیشتە ئاستی توندو تیژی خوێناوی بەلاّم بەخێراییەكی كوتوپڕەوە لەناو ڕای گشتی ودەزگاكانی ڕاگەیاندندا هەواڵەكە ئاڵۆزیەكی زۆری دروست كرد پێش ئەوەی ڕون بێتەوە ئافرەتەكە درۆی كرد .

كۆمەلّگای مرۆڤایەتی مافی خۆیەتی هەست بەدڵەڕاوكێی و گرژی بكات بەرامبەر گەشەسەندنی چالاكی هێزە ئسوڵیەكان و پەنابردنیان بۆتوندو تیژی وەك تەنها ئامرازێك بۆ تەعبیركردن لەبۆچونەكانیان ،یان بۆنارەزای دەربڕین بەرامبەر ئەو بارو دۆخە خراپەی كەئەو میلەتانە ئەناڵێنن بەدەستیەوە كەئسوڵیەكانی لێوە هاتوە ، سروشتی توندو تیژی وەهایە دڵەڕاوكێو تێكچونو ناسەقامگیریەكی زۆر دروست ئەكات سەرەڕای زیانە گیانی ومادیە بێشومارەكانی تری ، بەلاّم هەڵەیە ئێمە سەیری ئاینەكان بكەین بەتایبەتی ئاینە ئاسمانیەكان و ئاینە جیهانیە تری وەك بوزیەت وكۆنفۆشیەت كەگوایە ئەمانە بانگەشەی توندڕەوی وڕقەبەری ئەكەن ،بەلكو لەزۆربەی حاڵەتەكاندا بارودۆخە كۆمەلاّیەتی وسیاسی و ئابوریە خراپەكانە وای كردووە خەڵك هەست بە بێدەسلاّتی بكەن لەقبوڵكردنی و بەدەنگەوەچونی ، هەروەها هەست بەبێ توانایش ئەكەن لەگۆڕانیدا .لێرەدا هیچ دەروازەیەكی تر نابیننەوە جگە لەپەنا بردن بۆئاین وەك پەناگەیەك كەبیانپارێزێت لەم واقعە تاڵەدا . یان بەپێچەوانەوە واهەست ئەكەن لەنێو گوتراوە ئاینیەكانیاندا و لەناو نمونەبالاّكانیان ئەوەیان دەست

ئەكەوێت كەپاڵپشتیان بكات بۆڕەتكردنەوەی واقعە تاڵەكەو یاخی بون لێی و دواجار گۆڕینی گەرپێویستی كرد بۆبەرگریكردن لەبونی مرۆڤایەتیان وپێداگری لەسەر خۆدیەت وشوناسیان دژی ئەو هێزە دەست درێژی كارانەی كەئەیەوێت شوناسیان بسڕێتەوە . ئەمەیە پاساو ئەداتە گروپە ئسولیەكان بۆتوندو تیژی وتیرۆر لەگەڵ دان نانمان بەپێویستی ڕەتكردنەوەی ئەنجامە تاڵەكانی كەلە زۆربەی حاڵەتەكاندا خەڵكێكی بێگوناهـ توش ئەكەن .

بزوتنەوە ئسوڵیەكان دواجار جۆرێكن لەجۆرەكانی تەعبیركردن لەشوناس ، كاتێك كەڕەهەندە كۆمەلاّیەتیو ڕۆشنبیریەكانی تریان ئەڕوخێت و تێك ئەچێت ، ئەو ڕەهەندانەی مانایەكی ئەدایە بونی مرۆڤایەتیان . ئیتر ئایا ئەم شێوە تەعبیركرنە شێوازە نیگەتیڤەكەی تەعبیركردن وەرئەگرێت كەبریتیە لە پاشەكشێ كردن لەژیانی كۆمەلاّیەتی و داخران بەسەر خوددا ؟ یان شێوە پۆزەتیڤەكەی تەعبیركردنە كەبریتیە لەناڕەزای و یاخی بون لەبارو دۆخە خراپەكان و هەوڵدان بۆ گۆڕانكاری كەزۆرجار ئەگاتە ڕادەی نەهێشتنی ئەوی تر بەهەمو ڕێگەیەك و پەنا بردن بۆ بۆپاكتاو كردنو سڕینەوەی لەپێناو دابین كردنی مانەوەی خود .وادیارە ئەمەیە كەوا هەندێك گروپی ئیسلامی توندڕەو هەستی پێئەكات لەهەڵوێستی ڕەتكەرەوەی بۆخۆرئاوا كە دەكرێت هەر گروپێكی تری ئسوڵی هەستی پێبكات لەهەڵسوكەوت كردنی لە بارودۆخە تایبەتیەكەی خۆیدا بەرامبەر ئەو ڕێكخستن و هێزە نەیارانەی كەڕێگەی ژیانێكی مرۆییانە نادەن بەئەندامەكانیان و بەڵكو بەوڵات وكۆمەڵگاكانیشیان .

پەیوەندیەکی پتەو هەیەلەنێوان بزوتنەوە ئسولێەکان وخواست وپێداویستیەکانی شوناس و هەست کردن بەخود بەرامبەر هێزە ستەمکارو دەسلاَتگەراکانی ناوخۆو ئەوانەیش لەدەرەوە ئەیانەوێت هەژمونی خۆیان بسەپێنن . بەتایبەتی کاتێك ئامانجی ئەو هێزانە نەهێشتن وسڕینەوەی بونیادە پێك هێنەرەکانی کولتوری کۆمەڵگا ستەم لێکراوەکانە ، هەربۆیە دەبینین چالاکی ئسولێەکان زیاد ئەکات دوای کۆتای هاتنی شەڕی ساردو ڕوخانی یەکێتی سۆڤیەت وتاکڕەوی ئەمریکا وەك گەورەترین زلهێزی جیهان کەبالاَدەست بوە بەسەر کارو باری جیهاندا بەگشتی ، دواجار ((تایبەت بەجیهانی عەرەبی وئیسلامی)) لایەنگیری ئاشکرای و پشتگیری بێشەرمانەی بۆئیسرائیل وبێتوانایی دەوڵەت و سیستەمە عەرەبی وئیسلامیەکان لەڕوبەڕوبونەوەیدا . هەربۆیە ئسولێەت ڕەگێکی قوڵی لەواقعی کۆمەلاَیەتی و سیاسی وئابوری و نەتەوەی و نێودەوڵەتیدا هەیە ، یاخود کێشەیەکی کۆمەلاَیەتیە زیاتر لەوەی ئاینی ولاهوتی بێت . چارەسەر کردنیشی یان کەم کردنەوەی توندو تیژیەکەی پێویستی بەتێگەیشتن لەهۆکارەکانی دەرکەوتن و دروست بونیان هەیە ، پێویستی بەنەهێشتنی ئەم هۆکارانەو دان نان بەمافی ژیانێکی پڕکەرامەت وسەربەخۆی سەقامگیر هەیە ، بەبێ ئەم چارەسەریانەیش مەسەلەکە بەرەو خراپتر بون ئەڕوات و هیچ هێزێکی سەربازی ناتوانێت ئەو ڕێکخستنە ئسولیانە بفەوتێنێت کەوا هێزی خۆیان هەر لەئاینەوە وەرناگرن وەك ئەوەی هەندێك بڕوایان پێی هەیە ، بەڵکو هێزی خۆیان لەحەزی مانەوە و بەردەوام بون وئامادەیی خود بەهێزکردنیش وەردەگرن ؟

ئەم بابەتە لەم سەرچاوەوە وەرگیراوە
www.Freemediawatch.org

تاریك خوازەکان لەبازنەی شەڕێکی دۆڕاودا

هاشم سالّح

زۆرلەڕۆشنبیرانی عیراق و عەرەبیش چەپڵەیان بۆڕوخانی دیكتاتۆریەتی بەعس لەبەغداد وپێشتریش حكومەتی تالیبان لێدا .بەلاّم هەرئەوكات زۆرلەڕڕۆشنبیران وكەنالّە ئاسمانیەكانیش بەرگرییان لەم دووحكومەتە تاریكەكرد .هەراو زەنای خۆیان كردو مەسەلەكەشیان زیادلەپێویست گەورەكردەوە ..!هەمان وتەزازبرو وساوەكانی ئایدۆلۆژیای عەرەبیان بلاّوكردەوە ،هەمان ئەو دروشمە غەوغائیانەی كەبەدرێژای پەنجا سالّەكەڕی

كردوین جارێكی تربینیمانەوە . بەلاّم ئێستا دوای دەركەوتنی ئاسۆیەكی ڕوناك لەعیراق ئایا ئەوانە هەلّوێستی خۆیان گۆڕیوە ؟تاڕادەیەك بەهیوای بینینی ئەمەین .ئایا تێگەیشتون لەوەی ڕوخانی سیستەمێكی وەك تالّیبان یان بەعس كەدژی ساكارترین پرەنسیپەكانی كەرامەتی مرۆڤە لەبەرژەوەندی هەمو مرۆڤایەتی دایە نەك هەر گەلانی عیراق وئەفغانستان ؟لەوانەیە تێگەیشتبن وبەهیواین كەتێگەیشتبن . ئێمە خوازیاربوین ئەوان هەرلەسەرەتاوە ڕاستیەكانیان بدیایەو سورنەبوایەن لەسەر هەلّەكانیان وبەكەلەڕەقی خۆیان بەرهەلّستی ڕەوتی مێژوویان نەكردایە بەوجۆرەی كەمایەی سەرسوڕمان بوو . وەك چۆن هەندێكیان تائێستاش هەر سورن لەسەر چەواشەیی وسەرلێشێواوییا ن . هیگلّ پێناسەی فەلسەفەی كرد لەسەر ئەو بنەمایەی كەوا كەوادەرگیربونە لەگەلّ واقعدا لەڕێگای فكرەوە ، ئەمەش بەو مانایەی كەفەلسەفە كاتی خۆی بەفیڕۆنادات لەگەلّ تەمو مژوگشتگیریدا بەپێچەوانەی ئەوەی ئێمە تێی گەیشتبوین لەسەرەتای ژیانی ڕوناكبیریمانادا ئەو كاتەی خوێندكار بوین لەزانكۆی دیمەشق، چونكە فەلسەفە قسە لەسەر شتە بەرهەست وبەرجەستە كان ئەكات ،ئەو شتانەی پەیوەندیان بەواقعی ژیانەوە هەیە .هیگلّ وەها تێگەیشتبو لەفەلسەفە كەدیاری كردنیٚكی قولّە بۆكێشەكانی واقع لەساتەوەختێكی دیاری كراوی مێژودا . دۆزینەوەی چارەسەرە بۆكێشەكان دوای ئەوەی سەركەوتو ئەبێت لەدیاری كردنیاندا بەوردی ،هەروەها دەلّێت فەلسەفە كچی ڕۆژگارەكەی خۆیەتی وفەیلەسوفی گەروە فەیلەسوفی تەنها كێشەیەكە ، لەهەمو سەردەمێكدا كێشەیەكی بنەڕەتی هەیە زالّ ئەبێتە سەركێشەكانی تردا

وکەسیش نایبینێت ،لەگەڵ ئەمەشدا کێشەگەلێکی ترهەیە لەپەراویزو سایەیدا کەوا ڕۆشنبیرەمامناوەندی وبچوکەکان بەردەوام خۆیانی پێوە خەریك ئەکەن .

خەسڵەتێکی بیریارە گەورەکان ئەوەیە کەکاتی خۆیان بەکێشەناوەندی وپەراوێزکەوتوەکانەوە بەفیڕۆنادەن بەڵکو دەچنە کرۆکی بابەتەکەوەو ڕاستەو خۆ دوای ئەوەی گرفتەکەیان بۆدەرئەکەوێت ئەو نەخۆشیە ئەبینن کەهەڕشە لەنەتەوەو کۆمەڵگاکەیان ئەکات . گەرئەم پێناسەیە بەسەر واقعی عەرەبی و ئیسلام وەك گشتێك جێبەجێ بکەین .دواجار چی ئەڵێین ؟ کێشەبنەڕەتیەکانمان لەکوێد ائەبینین .؟دیارەلەو شەڕەهەڵگیرساوەدا دەیبینین کەلەنیوان تێگەیشتنێکی فەندەمینتاڵیستیتاریك بۆجیهان وتێگەیشتنێکی مۆدێرن بۆهەمان جیهان هەیە .هەمو ئەو کێشانەی لەعێراق وئەفغانستان وپاکستان وجەزائیرو ئوردن و...هتد دەیبینین دەکرێت کورتی کەینەوە بۆئەم هاوکێشە ساکارە ،هەمو شتەکان وەستاون لەسەریەکلاکردنەوەی ڕۆژێك لەڕۆژانی ،گەرهیگڵ ڕۆشنبیرێکی عەرەب بوایە هەمو کاتی خۆی بەلێکۆڵینەوەی ئەم بابەتەوە خەریك ئەکرد ،بەلاّم چونکە بیریارێکی ئەڵمانی بو ولەسێبەشی یەکەمی سەدەی نۆزدەهەمدا ژیا وبیری کردەوەو نوسی ، ئەوەبو هەمو هەوڵەکانی خۆی چڕکردەوە بۆ چارەسەری کێشەی فەندەمینتالیزمی مەسیحی لەگەڵ جیهانی مۆدێرندا . هەرئەمەیە دەمانگێڕێتەوە بۆهەمان خاڵ . ئالێرەدایە گرنگی کانت وهیگڵ وگشت فەیلەسوفە ڕۆشنگەرەکانی تر بۆئێمە . ناکرێت لەئەبو موسعەب زەرقاوی وبوغزو ڤینەکەی لەبەرامبەر مۆدێرنەو ڕۆحی شارستانیەتەکەی

تێبگەین تەنها ئەو کاتە نەبێت کەبەراوردیان ئەکەین بەو پاسەوانە بڕواییانەی کەئاگری دادگاکانی تەفتیشیان بەردایە ئەوروپا ،تێگەیشتنیان زۆرزەحمەتە گەرگەربەراوردیان نەکەین بەوانەی زمانی ((جیوردانو برینو)) یان بڕی لەبەرئەوەی دانی نا بەڕاستی یتیۆرەکەی کۆپەرنیکۆسدا ، ئەوەبو هەمو ئەندامانی جەستەیان بڕی ئەوسا سوتاندیان . بەلاّم ئەو جەلاوزانە کۆتاییان هات وجیهانی مۆدێرنیش سەرکەوت ، بۆیە دەبینین شەڕی ئسولّیەکانمان پێشوەخت دۆڕاوە وەك چۆن ئسولّیە مەسیحیەکان شەڕەکەیان دۆڕاند ، ئەوانەی هەوڵیان دا ببنە کۆسپی بەردەم ڕەوڕەوەی مێژو . بەلاّم پێش ئەوەی ئەم شەڕەبدۆڕێنن چەند قوربانی ئەدەن وچەندە خوێن ئەڕێژن ؟ لێرەدا دەبینین هیگڵ لەڕێگەکەماندایەو چاوەڕوانمانە پێمان بڵێت : مێژو هەنگاوێك پێشناکەوێت بێ ئەوەی باجەکەی بدات ،مێژو هەرگیز پێشناکەوێت گەرلەڕێگای ململانێو زۆران بازیەوە نەبێت ،هەروەها زیاتر لەمەمان پێ ئەڵێت کاتێك جەخت لەسەر ئەم وتەزا بەناوبانگە ئەکاتەوە ((مکرالتاریخ)) فێڵی مێژو ،هەندێك جار مێژو پێشناکەوێت تەنها لەڕێگای خراپترین دەروازەیەوە نەبێت ، یان لەدەروازە شاراوەکانیەوە ،ئەمە پێویستی بەخەڵکانێکی وەکو بنلادن وزەرقاوی وزەواهری هەیە بۆئەوەی بەوجودی خۆیان ئەو نەخۆشیە کوشندەمان بۆکەشف کەن کەلەهەناوی مێژودا هەیە ،گەرتوندڕەوی وقەڵبی ئەمانە نەبوایە ئیتر بۆچی خەڵکی هەستی بەپێویستیبەرهەمهێنانیی تەفسیرێکی تازە ئەکرد جیاواز لەو تەفسیرە حەرفیە چەقبەستوەی ماوەی سەدان ساڵە باوە ، ئالێرەدایە فێڵی مێژو ،کەلەڕێگەی ناهەمواریەکانەوە پێش ئەکەوێت .ئەو تالیبانانەی

کەچەند ساڵێکی کەم حوکمیان کرد خزمەتێکی گەورەی گەلی ئەفغانستانیان کرد چونکەوایان لێکردن ئیتر قەت ملکەچی حوکمێکی لەو جۆرە نابن دوای ئەو هەمو چەپەڵیەی لەتاڵیبان دییان . دواجار هەر هەڵەکردنێك بۆخۆی پێویستیەکە بۆدەرکەوتنی ڕاستیە کان ،هەرچەندە شەوگارتاریکتربێت کازیوەی بەیان خوازراوترە

لێرەدا جارێکی تر ئەگەڕێمەوە بۆلای ناپلیۆن پۆناپارت وبۆش وبلێر وهەموو کۆمەڵگای نێودەوڵەتی کەبەم دواییانە پێیانەوە لکا ، لێرە بەدواوە نەتەوە یەکگرتوەکان وفەرەنساو ئەڵمانیاش هاوڕان لەسەر ناچار کردنی ئەژدیهای فەندەمینتالێزم و پاککردنەوەی نیشتمانی خۆیان لێیان ،چونکە شەڕەکە هەر شەڕی بەریتانیاو ئەمریکا نیە بەتەنها بەڵکو شەڕی هەموشارستانیەتی مرۆڤایەتیە بەگشتی .لێرەدا کۆمەڵێك بەهای گەردونی هەیە کەخۆی بەسەر هەمو مرۆڤایەتیدا ئەسەپێنێت ئەمە باشتر دەرکەوت لەڕاگەیاندنەکانی مافی مرڤ و مافەکانی هاووڵاتی بوون لەئەنجامی شۆڕشی فەرەنسادا ساڵی ١٧٨٩ دواجاریش ڕاگەیاندنی نەتەوە یەکگرتوەکان ١٩٤٨ .ئەم ڕاگەیاندنە بەناوبانگانە کۆمەڵێك ڕاستی بەڵگە نەویستی سەلماند وەکو ئەوەی : تۆبەرپرس نیت لەشوێنی لەدایك بونت ،نابێت هەتاهەتایە باجی لەدایك بونەکەت بدەیت ،هیچ هەڵبژاردنێکت لەبەردەمدا نەبووە بەوەی لەخێزانێکی موسوڵمان بیت یان مەسیحی - یەهودی - بوزی - هیندۆسی ....هتد لەدایك بویت . تۆمرۆڤیت پێش هەمو شتێك ،یەکێکیت لەبونەوەرەکانی خودا گەرهەر ئەسڵ وڕەگەزو شێوەیەکت هەبێت ،دواجار کەرامەتت پارێزراوە وەکو هەر بونەوەرێکی تری مرۆیی بەسیفەتی ئەوەی

کە مرۆڤیت . نەکەمترو نەزیاتریش ،هەربۆیە خەڵکی لێت دەپرسنەوە لەسەر کردەوەکانت بەباش وبەخراپ بەلاَم نەك پێشئەنجامدانی .ئەمەیە جەوهەری ناوەڕۆکی مافەکانی مرۆڤ وهەمو فەلسەفەی مۆدێرنەو ڕۆشنگەری .

ئەمە تەواو ناکۆکە لەگەڵ تێگەیشتنی فەندەمینتالێزمداکەپێك هاتووە لەسەر جیاکاری مەزهەبی و تایفی وئاینی ،لەنێوتا تاکەکانی کۆمەڵگا ومرۆڤایەتیدابەشێوەیەکی گشتی ، هەروەها ناکۆکە لەگەڵ ئەو وێنا کردنە ڕەگەز پەرستیانەدا کەزاڵبو لەڕۆژگاری سەرکەوتنی نازیەکان وفاشیەکانی ئەوروپا دا.

ناکرێت فەندەمینتاڵزمەکانی لای خۆمان خەیاڵی ئەوە بکەن بلیمەتی وتازەگەرن لەکاتێکدا تەکفیری دیموکراسیەت ئەکەن ،پێشئەوان زۆربەی پاپاکانی ڕۆما و کاسۆلیکە توندڕەوەکانیش تەکفیریان کردووە ،بەڵکو لیبرالیەت مافەکانی مرۆڤ وعەقلاَنیەتی فەلسەفەشیان تەکفیر کرد ،ئەتوانم فتواکانیان بخەمە بەردەستی

خوێنەران دوای وەرگێڕانی بۆعەرەبی کەلەڕاستید اهیچ فەرقی نیە لەگەڵ فتواکانی بنلادن وزەرقاوی ،بەڵکو هەمان پێداویستیە لاهوتیەکان وهەمان عیبارەتیش بەکار ئەهێنن ((ئەمە بەشێك لەو کتابەم پێك دێنێت کەبەناوی زانستی بەراوردکاری فەندەمینتاڵیزمەکان بەهیوام بلاَو بێتەوە لەکاتی گونجاودا)) ئەمانە دژی ڕەوتی مێژو ڕێئەکەن بەماناحەرفی وهیگڵیەکەی وشەکە ،دواجار تێك ئەشکێن وەك چۆن فەندەمینتاڵیستە

کانی تری پێش خۆیان لەئەوروپا تێك شکان کەترسناکی و فشارو وزۆریان هیچ کەمتر نەبو لەئەمانە .

....

سەرچاوە :ڕۆژنامەی شەرق الاوست / ژ / ٩٥٦٩ ی ڕۆژی ٢/٨/ ٢٠٠٥

دیاردەی فەندە مینتاڵیزم و ئیشکالیەتەکانی

گفتوگۆی هاشم سالەح لەگەڵ محمد ئارگۆن

پێشەکییەك

دەمویست لەم چاوپێکەوتنەدا دەربارەی دیاردەیەك پرسیار لە محمد ئارگۆن بکەم کە ئێستا هەمو جیهانی بە خۆوە خەریك کردووە ،مەبەستم دیاردەی

فەندەمینتالیزمە ((ئسولّیەت)).دیارە وەك شێوازیھەمیشەییخۆی كەوتە باسكردنی هۆكارە وردو قوڵە كانی ،بەوتە كانیا دیارە پێی وایە دیاردەیەكی بونیادیالموچوع:ەو بۆماوەیەكی دورودرێژ كۆمەڵگا عەرەبی و ئیسلامیەكان بە خۆوە خەریك ئەكات .لەوانەیە ئەم شە پۆلەیان بڕوات بەڵاّم ئەو پرسیارانەی خستومەتە ڕو هەردەمێنێتەوە مادام دەستنیشانكردنێكی ڕاست و چارەسەرێكی گونجاوی بۆ نەدۆزرێتەوە .ئەرگۆن بۆئەوەی زیاتر تیشك بخاتە سەر بابەتەكە لەگۆشەی میتۆدی بەراورد كارییەوە قسەی لەسەر ئەكات ، بەراوردی ئەكات بە فەندە مینتاڵیزمی مەسیحیەت كەوا ڕۆژئاوای بۆماوەی دوو سەدە بەخۆوە خەریك كرد .هەروەها لەچاو پێكەوتنەكەد ا ڕوبەڕوی چەند مەسەلەیەكی تردەبێتەوە كەوا تایبەتە بەلێكۆڵینەوە لەكەلەپور ((تراپ)) وەك جیاكاری نێوان پرۆژەی (ڕەخنە لەعەقڵی عەربی)محمد عابد جابری و پرۆژەكەی خۆی (ڕەخنە لە عەقڵی ئیسلامی) .

هاشم

دەقی گفتو گۆكە

هاشم : فەندە مینتاڵیزم بوە بەبابەتی خەریك كردنی جیهانی عەرەبی بەدرێژای ئەم ساڵانەی دوای .چۆن لەم دیاردەیە تێدەگەیت و،چۆن هۆكارە كانی شی ئەكەیتەوە ؟

ئارگۆن :ناتوانین لە فەندە مینتاڵیزم تێبگەین لەناو ئیسلامدا تەنها ئەو كاتە نەبێت بەراوردی بكەین بە فەندە مینتاڵیزمی ناو ئاینە كانی تر .وەناكرێت بەشێوەیەكی ڕاست شیبكەینەوە تەنها ئەو كاتە نەبێت میتۆدە مێژوییە كانی بە سەردا جێبەجێ ئەكەین ،ئەوەی كەوا جێیبە جێكرا لەسەر فەندە مینتاڵیزمی مەسیحیەت، بۆنمونە ئێستا كاتی ئەوە هاتووە فكری عەرەبی ئیسلامیدا دەستبكات بە خوێندنەوەی ئەوانەی واڕوئەدات لە دەرەوەی خۆیدا ،بە تایبەتی لە بواری ئەو لێكۆڵینەوە تازانەی لە سەرئاینەكان ئەكرێت بەشێوەیەكی گشتی .مەبەستم لێكۆڵینەوەكانی پەیوەست بەدیاردەی ئاین و ئەو ئەركانەی بەجێی دێنێ لە كۆمەڵگادا .لێرەدا داوائەكەم لەموسوڵمانان بایەخی زیاتر بدەن بەوەی كە مێژوو فێرمان ئەكات ،بەوەی لەزانستە كۆمەڵاّیەتیەكانەوە فێر ئەبین لەبارەی ئاینەوە .وە دواجاریش بۆئەوەی لە دیاردەی ئاین تێبگەین ناچارین بەناو زانستە كۆمەڵاّیەتیە كاندا بێین . مەبەستم ئەوەیە زانستە كۆمەڵاّیەتی و مرۆڤایەتیەكان بەكابێنین بەسەر كەلەپوری ئیسلامیدا وەك چۆن ماوەیەكی زۆرپێشتر بەسەر كەلەپوری مەسیحیەت لە ئەوروپادا هەمانشت كرا .بێگومان ئیسلامە كۆنزەر فاتیڤ (كۆنەپارێز) و فەندەمینتاڵیستەكان جوابمان ئەدەنەوە بەوەی كە زانستە كۆمەڵاّیەتیەكان لەسەر كەلەپوری ئیسلام جێبە جێناكرێت چونكە بەرهەمی خۆرئاوایەو هیچ پەیوەندیەكی بەئیسلامەوە نیەئەم هەڵوێستە خراپە لەزانستە كۆمەڵاّیەتیو مرۆڤایەتیەكان هەر لای فەندە مینتاڵیستە كان نیە بەتەنها ئەڵكو ئەمە هەڵوێستی زۆرێك لە ڕۆشنبیرانی عەرەب و ئیسلامە تائێستا ،بەڵاّم

خۆشبەختانە هەندێك هەڵاواردن (استسناو) هەیە .بەم جۆرە ئیسلام بە داخراوی دەمێنێتەوە لەناو بازنەیەکی کەلەپوری داخراو بەسەر خۆیدا ،ئەمانە نایانەوێت دەرگای گفتو گۆیەکی فراوان بخەنە سەر پشت بۆئەوەی کەشێکی تازە دروست کەن .نایانەوێت زانستە کۆمەڵایەتیەکان جێبەجێکەن بەسەر کەلەپوردالەپێناوی تازەکردنەوەو جارێکی تر لێکدانەوەی ئیسلام وەك دیاردەیەکی دینی گەورە لەناو کۆمەڵێك دیاردەی تردا .ئەوان تێناگەن لەوەی میتۆدی بەراورد کاری چەند بە کەڵکە بۆتێگەیشتن لە خود .چونکە ئاینی دیکە هەیە لە جیهاندا جگە لە ئیسلام ،وەك مەسیحیەت ،جولەکە،بوزیەت ،هیندۆسی ...هتد .ئیسلام وەکو دیاردەیەکی ئاینی بەشێوەیەکی ڕەها جیاواز نیە لە دیاردە ئاینیەکانی تریتایبەت بەوئاینانەی پێشتر ناومان بردن .دیارە ئەم هەڵوێستەشمان هەڵوێستێکی زانستیانەیە و ناکۆکە لەگەڵ هەڵوێستێکی ئیمانی و بڕوای یان تەسلیمی وسۆزداری کە لە با وباپیرانەوە مابێتەوە .ئیسلامێکی تەقلیدی وفەندە مینتاڵیست لە هیچ شتێکدا جیا نیە لە هەڵوێستی مەسیحیە کی تەقلیدی یان جولەکەیەکی تەقلیدی .هەر یەك لەمانە لەناو کەلەپورەکەی خۆیدا داخراوەو بەڕەهای ئەزانێت و هیچ شتێکی تری جێگای بڕوا نادۆزێتەوە ئەمە نەبێت و هەمو ئەوانی تریش بە هەڵە ئەزانێت . مەبەستم لە هەڵوێستی تەسلیمی وسۆزداری ئەوانەیە کەدەیانەوێت قسە لەسەر ئیسلام بکەن بەس لە ڕێگای ئیمانێکی تەقلیدیەوە کە هەمو ڕێچکەیەکی شیکاری و زانستی وعەقلانی ڕەتئەکاتەوە .مادام ئەم ڕەتکردنەوەیەش باوە مەحاڵە هەنگاوێك پێشکەوین .بێگومان ڕەخنەی مێژویی ئازاد پێویستە بەسەر فەندەمینتالیستەکان

وخەڵکانی تریشدا جێبەجێ بکرێت ،لەسەر فکری تەقلیدی بەشێوەیەکی گشتی .

هاشم :هەندێك دەڵێن فەندە مینتاڵیستەکان تەنها ڕەوتێك لەناو ئیسلامدا وەردەگرن وڕەوتە عەقلانی و هیومانیستەکانی تر فەرامۆش دەکەن ،وەکو موعتەزیلەکان و فەیلەسوفەکان ،ڕات چیە لەسەر ئەم بۆچونانە .

ئەرگۆن :ئەمە ڕاستە. بەلام ئەم تەیارە فەندە مینتاڵیستە ((سەلەفیە)) سەرکەوتووە وجێگیربووە هەر لەسەدەی سیازدەهەمەوە ،ئەمە داهێنانی ئەمڕۆنیە .فەندەمینتاڵیسە کانی ئێستا ڕەگیان لەڕابردوداهەیە ،بەڵکو ڕابردویەکی دوریش .ئەمانە کاردەکەن وپێگەیشتون لەناو زەمینەیەکی گونجاودا ،زەمینە یەك کەواماوەیەکی زۆرە ئامادە کاری بۆئەکرێت .ئالێرەدایە نهێنی خێرا بلاوبونەوەوهێزیان .لەزۆربەی ولاتە ئیسلامیەکانداقوتابخانە فقهیەکان بلاوبونەوە .هەرولاتەو ئاینزایەکی زیاتر لەئاینزاکانی تر خواست و وەرگرت .لەتورکیا ئاینزای حەنەفیان پێخۆشبو ،لەسعودیە حەنبەلی ،لەمسر شافعی ،لەمەغربی گەورە مالکی ،لەئێران جەعفەری شیعی .....هتد.ئەم تایەبت کردنە تەسکە وەکو گەڕانەوەیەك وابو لەو فرەیو پلورالیزمە فکری وبڕواییەی کەواباو بو لەسەردەمی کلاسیکیدا یان سەردەمی زێڕینی شارستانیەتی عەرەبی-ئیسلامی،هەمە ڕەنگی و فرەیی ئاسایی بو پێش هاتنی سەردەمی دواکەتن وخۆدوبارەکردنەوە وداخستنی دەرگاکانیئیجتهادکردن .بۆیە هەرئەوە بەس نیە بڵێین فەندەمینتاڵیزم لادانە لەئیسلام ،یان پەیوەندی بەئیسلامەوەنیە ...ئەمە کێشەکەمان بۆچارەسەر ناکات .کێشەکە قوڵترە لەمەو

فەندەمینتاڵیستەکان وخەڵکانی تریش دەگرێتەوە .ئەوان خەڵکانێك نین هەمو دەقەکانی فکری ئیسلامی بناسن ،بۆیە ئەوەی دەیزانن ئەو ئاراستەیە لەمێژودا زاڵبووە .ئەویش ئاینزاکانی شیعەو سونە .بەلاّم هەردو مەزهەبی شیعەو سونەش توشی تەسك بیری وچەقبەستنێکی ترسناك بووە هەرلەسەدەی سیازدەهەمەوە .،ئەمەش بەردەوامە تارۆژگاری ئەمرۆمان .ئەم داخرانە مێژوییە تائێستا لەلایەن ئیسلامەکانەوە لێی نەکۆڵراوەتەوە بەشێوازێکی زانستی .گەرلێکۆڵینەوەیان تیا بکردایە تێئەگەیشتن ئەو بارودۆخەی ئێستادەناڵێنن بەدەستیەوە دەگەڕێتەوە بۆئەو سەدە تاریکانەی تائێستا یش لێی دەرنەچوون .

ئەمەش مانای وایە ئێمە میراتگری ئەو سەردەمانەین کەبەتاڵە لەهەمو دەوڵەمەندی وپلورالیزمێکی فکری و بڕوایی ،میراتگری ئیسلامی سەردەمی کلاسیك نین ((ئیسلامی سەردەمی کلاسیك شەش سەدەی سەرەتای مێژوی ئیسلام دەگرێتەوە ،یان تاوەکو مردنی ئیبن الڕوشد))ئەمە ڕاستیەکی مێژویی بەڵگە نەویستە .دواجار پێویستە لەڕوانگەیەکی مێژوییەوە سەیری مەسەلەکان بکەین بۆئەوەی تێبگەین بۆچی ئەمڕۆش دەشڵەژێین لەوشتانەی کەهەمیشەتیا شڵەژاوین .گەرئەمە نەکەین ئەواتێناگەین بۆچی فەندەمینتاڵیزم گەشە ئەکات ولەهەمو شوێنێك بلاّو ئەبێتەوە .ناکرێت لەم شتانە تێبگەین گەرلەمەدایەکی کورتی زەمەنیدا سەیری بکەین ،یان لەبیست ساڵی ڕابردوەوە ببیینین(بابڵێین لەشۆڕشی خومەینی ١٩٧٨)وە .پێویستە مەسەلەکان لەڕوانگەی مەدای دوری مێژووەوەببینین وەك ئەوەی مێژو نوسی بەناو بانگ (فرنان برۆدێل)کردی بۆئەوەی تێبگەین لەنهێنی

ئەم دیاردە بلاّوەی جیهانی ئیسلامی .بۆتێگەیشستن لەڕیشەکانی ئەم دیاردە پێویستە هەشت سەدە بگەڕێینە دواوە .بەم جۆرە دەبینین زانستی مێژوزۆربەباشی مەسەلەکانمان بۆڕۆشن ئەکاتەوە گەربزانین چۆن میتۆدەکانی بەکارئەهێنین لەگەڵ کەلەپوری ئیسلامیدا .ئەوە فکری ڕەخنە گرانەیە ئیسلام لەناخەوە تازەئەکاتەوە کەوائێمە ئێستا زۆرپێویستمان پێیەتی .وەهەر ئەمەش هزری ئیسلامی دەکاتەوە بەسەر میتۆدەکانی زانستە مرۆڤایەتیەکان و زاراوەکانیو دەسکەوتە مەعریفیەکانی کەزۆرمەحاڵە بتوانین لەمرۆبەدواوە فەرامۆشی کەین .بەوجۆرە دەبینین بەکارهێنانی میتۆدەتازەکان لەکەلەپوری ئیسلامیدازۆرپێویستە بۆئەوەی هزری ئیسلامی پیٚئازاد کەین لەو وەستانەی ئێستای .

هاشم :بەلاّم لەکاتێکدا میتۆدی مێژویی جێبەجێکرا لەسەر مەسیحیەت لەسەدەی نۆزدەهەمدا کاردانەوەو هەڵچونێکی توند ڕویدا لای فەندەمینتاڵیزمی مەسیحی ،تازەگەرەکانیان تاوان بارئەکرد بەتێکدان ووێرانکردنی کەلەپور ودەرچون لەبڕوای ئاینی و...هتد .

ئەرگۆن : بەڵیٚ.ئەمەڕاستە .بەلاّم دەتەوێت چیبکەین ؟یان ئەوەتابجولێین وشتەکان ببزوێنین ،یان ئەوەیە تەسلیمی قەدەرەکان بین .پێویستە شتێك بکەین بەرامبەر ڕەوشی ئێستا .ناتوانین دەستە پاچە دانیشین بەرامبەر ئەوانەی ڕو ئەدات .ئەزمونی مەسیحیەت لەسەدەی نۆزدە لەگەڵ مۆدێرنەدا ئەوەمان نیشان ئەدات کەوائێمە لەبەردەم سایکۆلۆژیایەکی ئاینی هاوبەشداین لای فەندەمینتاڵیزمیئیسلام ومەسیحی وەك یەك .ئەمە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر گونجاوی ئەو میتۆدانە بۆبەکارهێنانیان لەسەر

کەلـەپورە ئاینیـەکان .پـێم وایـە زانسـتە کۆمەڵایـەتی مرۆڤایەتیـەکان دەوڵەمەند ئەبێت و ڕاستگۆییەکی زیاتر بەدەست دێنێت گەربەکار بهێنرێت لەگەڵ کەلەپوری ئیسلامیدا .چونکە تائێستا هیچ ئەزمونێکی پراکتیکی نیە لەگـەڵ کەلـەپوری مەسـیحی ئەوروپیـدا نـەبێت ،ئەمـەش بـەس نیـە بۆسـەلماندنی متمانـەیان پێویسـتە بەسـەر کەلـەپورێکی قورسـی وەکـو ئیسلامیدا جێبەجێبکرێت بۆئەوەی مەدای ڕاستگۆیی میتـۆدو زاراوەکانیـان تاقی بکرێتەوە .لەڕاستیدا ئەمەیە کەوارۆژهەلأت ناسە گەورە کان دەستیان پێکرد لەسـەدەی نۆزدەهەمـدا .،لێکۆڵینـەوەکانیان کاردانـەوەی هەڵەشانەی دروسـت کـرد لـەنێو ناوەنـدە کۆنزەرفاتیڤـە ئیسـلامیەکاندا ،وەك چـۆن لێکۆڵینەوەی هاوکارەکانیان هەمان کاردانـەوەی دروسـت کـرد لای مەسـیحیە کونزەرفاتیڤـە کـان لـەکا تێکـدا هـەمان میتۆدیـان جێبـەجێکرد بەسـەر کەلـەپوری مەسـیحیدا .لێـرەدا میتـۆدی بـەراورد کـاری زۆرشـتمان بۆڕۆشـن ئەکاتـەوە ،نابێـت بەحەپسـی وداخـراوی لـەناو مـاڵ وکەلـەپوری خۆمانـدا بمێنینەوە .زۆرپێـو یستە بکرێینـەوە بەسـەر کەلـەپورەکانی تـردا وببینـین چی تیا ڕوئەدات .

مەبەستم چیە لەسایکۆلۆجیای ئاینی هاوبەش لای ئیسلام ومەسیحی وەکـو یـەك ؟مەبەسـتم پێکهاتنی ئـەو عەقڵیەتەکۆمەڵیەیـە کەبەدرێـژایی چـەند سـەدەیەك لـەڕێگای سیسـتەمی فێرکردنیقوتابخانـەیی (سکولاسـتیکی)ەوە دروسـت بـووە .ئـیتر لەمـەوە زۆر زەحمەتـە عەقڵـە کـان لـەم عەقڵیەتـە تەقلیدیە جێماوەی بابو باپیران ئازاد بکەین .ئەم عەقڵیەتـە کۆمەڵیـە وەکـو چیمەنتۆ چیایەکی کەڵەکە بوی لێپێك هاتووە بەهۆی بەجێگەیاندنی ئەرك

وسـروتە ئاینیـە ڕۆژانەییـەکان وئاهەنگـە ئاینیەکانـەوە وای لێهـاتووە ئـازاد کردنی عەقڵی خەڵکی لێیکارێکی زۆر ُزحمەت بێت. بـەڵام جیـاوازی نێـوان لایـەنی مەسـیحی ئـەوروپی و لایـەنی عـەرەبی ئیسـلامی ئەوەیـە لایـەنی ئیسـلامی تائێسـتا ڕوبـەڕوی لێکۆڵینەوەیـەکی زانسـتی نەکراوەتـەوە، ئێمەچـاوەڕێبوین ئەمـە بکرێـت دوایبەدەسـتهێنانی سـەربەخۆی .بـەڵام زۆربـەی سیسـتەمە سیاسـیەکان سیسـتەمی فێرکردنـی تەقلیـدی ئاینیـان هێشتەوە وەك خۆی ،فێرکردنێکی تەسکی دڵخۆشکەرە .ئـەوەبو فێرکردنـی ئاینیـان جیاکردەوەلەخوێنـدنی زانسـتە مرۆڤایـەتی و فەلسـەفیەکان .بـەڵکو تێبینـی ئەکـەین تائێسـتا زانسـتە مرۆڤایەتیـەکان نەچۆتە نـاو پرۆگرامـی فێرکردنمانەوە بەشێوەیەکی چاك ،گـەر وانیـە چۆن دەکرێـت مەسـەلەکان تەشـەنە بکـەن وتوشـی ناسـەقامگیری بـن ؟لـەبارو دۆخێکـی وادا بۆچـی سەرکەوتنی ڕەوتی ئیسلامی فەندەمینتاڵیزمی تونـدڕەوت بەسـەر ئیسلامی عەقلانی کراوەی لێبوردەدا پێسەیرە ؟نابێت سەرسوڕماو بین بەرامبەر ئەو شـتانەی کەئـەمڕۆ ڕوئـەدەن .ئـەوەی ئـەمڕۆ لەجـەزائیر ،مسـر ،پاکسـتان ،...هتد ڕوئەدات شتێکی ئاساییە ونابێت پێمان سەیربێت .

دواکـەوتنێکی ترسـناك هەیـە لەسیسـتەمی خوێنـدنی زانکـۆیی عـەرەبی - ئیسلامیدا.وتاری ڕۆژنامـەو گۆڤـارو کتێبـەکان بخوێنـەرەوە ئەمـەی تیادیـارە .ئەوەندە بەسە لاپەڕەکانیان هەڵدەینەوەو لەمە دڵنیا بین .وەهەروەها لەناو ئـەو گفتوگۆسـواوو دوبارانەیلـەجیهانی عەرەبیـدا ئـەکرێت ڕنگـی داوەتـەوە ،هەر هەمان قسە دوبارە ئەکاتـەوە و دەڵێـت :نـا..نـا تێکـەڵی مەکـە لـەنێوان هەمو موسڵمانان وفەندەمینتاڵیستەکان لەیەکتری جیاوازن بەڵام ئەم قسانە

زۆرئایدیالیستیانەو تەمبەڵانەیەو لەبەردەم هیچ تاقی کردنەوەیەکدا خۆی ناگرێت .ئەمە قبوڵ ناکرێت گەرسەیری مەسەلەکان بکەین لەڕوانگەیەکی مێژوییەوە .چونکە لەفۆرمە فەندەمینتاڵیستەکەی ئیسلامدا شتێك لەهزری ئیسلام ئامادەیی هەیە ،ئەم ئامادەییەش بریتیە لەبیری فەندە مینتاڵیزمی پشت بەستو بەئسوڵەکانی ئاین وفقهی ئیسلامی.ئەوفەندەمینتاڵیزمەی کەواسەرچاوەیەکی گرنگی بیری ئیسلامی ئەمڕۆپێك دێنێت تائیستا ڕوبەڕوی پیاچونەوەیەکی ڕەخنەگرانەی جدی نەکراوە لەبەررۆشنایی میتۆدە نوێکانی زانستی مێژوو،زانستی زمانەوانی مۆدێرن ،سۆسۆلۆجیا ،سایکۆلۆجیا یمیژویی وهەمو لقەکانی تری زانستە مرۆڤایەتیەکان .تائێستا ئسوڵی فقهی و ئسوڵی ئاینی لەکۆلیژەکانی شەریعەت وپەیمانگاتەقلیدیەکان ئەخوێنرێت وەك ئەوەی کە لەسەدەکانی ناوەڕاستدادەخوێنرانٍ .باشە چۆن ئەتەوێت نەوەیەکی تازەی عەرەبی ئیسلامی دروست بێت و ڕێنسانس بکات ونەوەیەکی کراوەی ئازاد لەعەقڵیەتی سەردەمە بەسەرچوەکانی لێدەرچێت .ئەم ئسولانە لەسەدە ناوەندیەکانی سەرەتادا دەخوێنران باشترلەوەی کەئێستا هەیە ،بۆچی ؟چونکە ئەو کاتەدیالۆکی نێوان ئاینزاکانیشافعی ،حەنەفی ،مالکی وتەنانەت شیعەو سونەش دەکراو بەردەوام بو .دیالۆکی نێوان شیعەوسونە بەشێوەیەکی ئاشتیانە بەردەوام بو تاوەکو سەدەی دەیەمی زاینی،یان سەردەمی پلورالیزمی داهێنەرانەی شارستانیەتیعەرەبی - ئیسلامی .دواجار ئەم دەسکەوتە شارستانیانە بەجۆرێك کۆتایی پێهات ئاینزاکان کەوتنە ناکۆکی وگۆشەگیریەوە بەرامبەر یەکتری وەك ئەوەی

دیواری چین لەنێوانیاندا هەبێت .وایان لێهات وەك ئەوەی وابەستەی یەك ئاین ویەك قورئان ویەك پێغەمبەرنەبن ٍ

گفتوگۆی نێوان شیعەو سونە لەگۆڕەپانەکەدا تەواو ونبو دوای سەدەی (١١ز) وسەرکەوتنی سەلجوقیەکانی تورك ،ئەوانەی کەوا گۆشەگیریەکی مێژوویيان بەسەر ئاینزاکانی ئیسلامدا سەپاند و هەرئەوان بون دەرگای ئیجتهادیان داخست وئەو پلورالیزمە بڕواییەی لەئیسلامدا هەبو نەیان هێشت ،بۆیە سەردەمی ئەوان بەسەرەتای داڕوخان و تێکشکان دائەنرێت .

هاشم /تۆهەمو پرۆژە فکریەکەی خۆت دەخەیتە ژێرئەم ناونیشانە دیارەوە :ڕەخنە لەعەقڵی ئیسلامی مەبەستت چیە لەمە ؟

ئەرگۆن :ئەم پرۆژەیەبۆیەکەم جار دەستی پێکرد کاتی خەریك بونم بەتێزی دکتۆراکەم لەسەر مسکویە ((هیومانیزمی عەرەبی لەسەدەی چوارەمی کۆچی :مسکویەیفەیلەسوف ومیژوناس)) ،ئیبن الخلدون ئاماژەی بەچاکی مەسکویە کردووە ،ئەمە بەڵگەی گرنگیەتی .ئەم بیریارە ئاسۆیەکی فراوانی بۆکردمەوە ،من ئازادیەکی سەرسوڕهێنەرم لابەدی ئەکرد بەبەراورد بەدۆگماتیزمی عەقڵی ئاینی ئەمڕۆ.بۆم دەرکەوت کەواعەقڵ بەکارئەهێنێت بەشێوازی فەیلەسوفەکانی یۆنان .تەواو هزری یۆنانی هەرس کردبو کەوادەقەکانی وەرگێڕرابون بۆسەرزمانی عەرەبی پێش لەدایك بونی ئەو لەسەدەی (٤ ك)و (١٠ ز)ئەم بیریارە ئیسلامە تەبەنای عەقڵی ڕەخنەگرانەی فەلسەفی کرد بەهەموو ڕەهەندەکانیەوە .دواجار توشی بیریارەکانی تری سەردەمی مسکویە بوم پێشهەمویان ،(ئەبوحەیانی تەوحیدی) .بەم جۆرە تێزێکی تەواوم نوسی دەربارەی ئەو نەوەڕۆشنبیرە

،نەوەی مەسکویەو تەوحیدی .دیارە ئەوان کتابێکیان داناوە بەشێوازی پرسیارو وەلاّم ونامە گۆڕینەوە ،ئەم کتابە هاوبەشە کتابی ((الهوامل والشوامل)) هاوشیوەی نادۆزمەوە لەزمانە کانی تردا ،ئەمە یەکێکە لەگەنجینە بەنرخەکانی کەلەپوری عەرەبی ئیسلامی .ئەوەخوێندنەوەی مسکویەوتەوحیدی بو ئازادی کردم لەعەقڵیەتی دۆگماتیزمی تەسك ،ئەو عەقڵیەتەیکە تائێستازاڵە بەسەرماندازۆربەداخەوە .

هاشم : جیاوازی نێوان پرۆژەکەی تۆ((ڕەخنە لەعەقڵی ئیسلامی)) وپرۆژەکەی محمد عابد جابری ((ڕەخنە لەعەقڵی عەربی)) چیە

ئەرگۆن : بڕوام وایە جابری بەشداری کرد لەبزوتنەوەی بەرخۆری (استهلاك) ئایدۆلۆژی کەلەپوردا .بەمانایەکی ترهەوڵی ئەدا هەندێك خەسڵەتی سەردەمی کلاسیك دەرخات (سەردەمی زێڕینی شارستانیەتی عەرەبی - ئیسلامی)) و عەرەبی ئەمڕۆ ڕازی کات بەوەی ڕابردویەکی پرشنگداریان هەیە و دەتوانن پشتی پێ ببەستن بۆئەوەی ڕوبەڕوی مۆدێرنیتەی ئەوروپی پێ ببنەوە .بەلاّم گرفتەکە لێرەدایە کەچارەسەرلەبەرخۆری ئایدۆلۆژی کەلەپوردا نیە،یان لەشانازی کردن بەباب وباپیرانەوە نیە ،بەڵکو لەوەدایە ئەم کەلەپورە وەکو خاڵی دەرچون بۆگەیشتن بەڕەوڕەوەی شارستانیەتی هاوچەرخ دابنرێت .کەلەپوری عەرەبی - ئیسلامی سەرەڕای گەورەی وگرنگی هەرلەناو ئەو بارو دۆخە عەقڵیەی سەدە ناوەندیەکان دەرناچێت کەتێیدا سەوزبووە .لەڕاستیدا چارەسەر لای ئەم ڕابردووە زێڕینە نیە، بەڵکو دەکرێت وەك ئامرازێك گەربزانین چۆن بەکاری بێنین وگەشەی پێبدەین و تێیپەڕێنین بمانگەیەنێتە چارەسەرێك

.سەرەڕای ئەمەش چەمکی عەقڵی ئیسلامی هەستپێکراو ترە تاچەمکی عەقڵی عەرەبی . عەقڵی ئیسلامی ئامادەیی هەیە لەدەقەکان وعەقڵەکانیشدا ،دەتوانین دەستەبەری کەین بەشێوەیەکی بەرجەستەو هەمو ڕۆژێك لەگەڵی دەرگیرین .دەتوانین لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەگرانەی مێژویی لەسەر بکەین نەك نەك ڕامانی وتەجریدی .ئەم ڕەخنە گرتنە لەعەقڵی ئیسلامی هەنگاوی یەکەم پێك دێنێت کەدەکرێت موسڵمانان لەڕێگایەوە بچنە ناو مۆدێرنەوە و زاڵیش بن بەسەریدا .لەڕاستیدا جابری دوری گرتووە لەبەکارهێنانی چەمکی ڕەخنە لەعەقڵی ئیسلامی و گۆڕیویەتی بە ڕەخنە لەعەقڵی عەرەبی بۆئەوەی بەدوربێت لەکێشەو بەرپرسیاری .ئەمە فێڵێکی ئاشکرایەو لەکەس شاراوە نیە، کیشەی بەردەم ئەمڕۆو سبەینێشمان کێشەی ڕەخنە کردنی عەقڵی ئیسلامییەنەك عەرەبی ، چونکە عەقڵی عەرەبی خۆیشی عەقڵێکی ئاینیە،یان نەچۆتە قۆناخی پاش ئاینەوە .چۆن دەکرێت ڕەخنە لەعەقڵی عەرەبی بگیرێت بێڕەخنە گرتنی عەقڵی ئاینی ؟!ئەمە مەحاڵە .دواجاریش زیاد لەسەدان ساڵە ڕەخنە گرتنی عەقڵی لاهوتی سەدەناوەندیەکان وەکو ئەرکێکی گرنگ لەبەردەممماندایە ،بێ هەستان بەم ئەرکە نەئازادئەبین و نەڕێگای دەربازبونیش ئەدۆزینەوە.بەڵگەی ئەمەش ڕوداوەکانی دنیای ئێستامانە .

ئەمە مانای وانیە جابری هیچی نەکردووە .هەوڵەکەی زۆربەکەڵکەو یەکێکە لەگرنگترین هەوڵەکانی ناو ڕۆشنبیری عەرەبی. بەلاّم بەس نیە .پێویستە تێپەڕێنرێت بۆهەوڵی قوڵترو دورتر .بەکورتی پێویستە بچینە کرۆکی کێشەکانەوە ولێی دورنەکەوینەوە بەبیانوی ڕازی کردنی خەڵك و جەماوەر

.پێویستە ڕەخنە بچێتە ناوناوەڕۆك وڕیشەی شتەکانەوە نەك هەر ختوکەیان بدات یان بەتەنکی بەریان کەوێت .

هاشم :بۆچی ئەورپا ڕینسانسی بینی ودابڕا لەسەدە ناوەندیەکان کەچی ئێمە نەمان دی .

ئارگۆن :ئێمە دوهەوڵی لەبارچومان هەیە بۆڕێنسانس .یەکەمیان لەسەردەمی کلاسیك بو وەك ئەوەی وتمان و دووەمیان سەدەی‌نۆزدەهەم .گەرڕێنسانسی یەکەممان بواری بەردەوام بونی هەبوایە ئەوائێمە پێشەنگی بزوتنەوەی مێژو ئەبوین .ئێمە پێش ئەوروپا گەیشتینە ڕۆشنگەری وکەڵکی زۆریان لێوەرگرتین .بەڕاستی پێشەنگ بوین لەبوارەکانی زانستەکان و ئەدەب وفەلسەفە بەدرێژایی هەردو سەدەی((٩ و١٠ ز)) ((٣ و٤ ك))،ئەوروپا زۆرشتی لێوەرگرتین تاسەدەی دوازدەهەم .بەداخەوە ئەم ڕێنسانسە جوانە زۆرنەژیا ،وەپشتگیریەکی کۆمەڵایەتی چینێکی کراوەی وەکو چینی بورژوازی ئەوروپای نەبو .دیارە گەر ئەم چینە دروستنەبوایەو بەڕوی هزرە تازەکاندا نەکرایەتەوەو پشتگیری فەیلەسوفە ڕۆشنگەرەکانیان نەکردایە لە سەدەی هەژدەهەمدا ئەوروپا نەیدەتوانی ئەو شارستانیەتە دروستبکات کە ئەمڕۆدەیبینین .ئەوەچینی بورژوازی بو کۆت وسنورەکانی دەربەگایەتی‌لەکۆمەڵگادا شکاند ،ئەوە ئەوان بون چینەخانەدانە کانیان جێ‌لەق کردو بەشداری دروستکردنی مۆدێرنەیان کرد ،بەڵام ئەو چینە بورژوازیە بازرگانیەی لەڕۆژگاری خەلیفە مەئموندا گەشەی کرد و پشتگیری هزری ڕۆشنگەری موعتەزیلەکان وفەیلەسوفەکانیان ئە کرد زو لەناو چو بەهۆی گۆڕانی هێڵی بازرگانی جیهانی عەرەبی ئیسلامی . ڕێنسانسی سەدەی

نۆزدەهەممان تاوەکو سەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیستەم بەردەوام بو ئەویش تێکشکا بەهۆی چەند فاکتەرێکی دەرەکی وناوەکیەوە .هەمیشە چاوەڕوانی ڕێنسانسێکی تری نوێین .گەربێت وهەرزارجاریش شکست بێنین لەڕێنسانسدا هەردەبێت جارێکی تر هەوڵبدەینەوە .هەمو ئەوەی ئێستا دەیکەین بریتیە لەئامادە کاری بۆڕێنسانسێکی تری عەرەبی -ئیسلامی ئەمەش ناکرێت لەڕێگای هزرێکی تازەوە نەبێت .

هاشم : ئایە ڕۆشنبیرانێکی ڕەخنە گرمان هەیە کەوابتوانێت میۆدە تازەکان لەخوێندنەوەی کەلەپوری ئیسلامیدا بەکاربهێنێت ؟

ئەرگۆن : هەست دەکەم تائیستا هیچ ڕۆشنبیرێکی ئیسلام نیە بوێرێت هەڵکۆڵین لەڕەگی کێشەکاندا بکات ،بێگومان هەندێك هەوڵهەیە بەڵام زۆرناڕوات پێویستە بزانین هزری عەرەبی –ئیسلامی لەداهێنان کەوتووە لەدوای (ئیبن الرشد ١١٩٨ ز)و(ئیبن الخلدون ١٤٠٦ ز). کیشوەرێکی‌گەورە لەشتە حەرام وبیرلێ‌نەکراوەکان یان ئەوانەی مەحاڵە بیریان لێبکرێتەوەدروستبوەو کەڵەکەبووە لەڕۆشنبیری عەرەبیدا بەدرێژای ئەم ماوەیە .ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کەلێنێکی مێژویی گەورە هەیە وپێویستە پڕبکرێتەو .دەبێت هەمو ئەو ئەو شتانەی کەهەبوون لەڕێنسانسی سەدەی نۆزدەهەمەوە تاسەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیست لەبەرچاوبگیرێ ،ڕۆشنگەرەکانی هاوشێوەی تەها حسین بەدرێژکراوەی ئیبن الرشد و ابن الخلدون دائەنرێت .ئەم ڕەوتە عەقلانیە ڕەخنەگرە بەردەوام نەبون لەبەر چەند هۆکارێکی ناوەکی ودەرەکی .

دەکرێت بڵێین خوێندنەوەی ڕەخنە گرانەی کەلەپوری ئیسلامی دواخراوە بەدرێژای ئەم ماوەی دواییە .دوائەخرا بەبیانوی تێکۆشان دژی کۆلۆنیالیزم .ئەمە لێی تێئەگەین لەکاتی خۆیدا ڕەوایە، چونکە ئازادی ویستی نیشتمانی لەپێشەوەی هەمو شتەکانی تردێت . ئەوە کەلەپورە یەکانگیری کۆمەڵیو نیشتمانی دروست ئەکات بۆیە نابێت ڕەخنەی لێبگرین لەماندوێتی ململانێی لەدژی کۆلۆنیالیزم و ئامادەیی مەترسیە دەرەکیەکاندا. بەلاّم ئێستا شتەکان گۆڕاون .دوای ئەوەی ئێستا هەربۆخامان ئەژین ولەکۆلۆنیالیزم ڕزگار بوین لێکۆڵینەوەی ڕەخنەگرانەی وازۆرپێویستە لەپێناو ئازاد بون لەکلێشەیەکی دۆگماتیزمی چەقبەستوی کەلەپور .دوای ئازادی لەدەستی دەرەوە ئێستا کاتی ئازادیە لەدەستی گرفتە ناوخۆییەکان ،ئەم بلاّوبونەوەی بزوتنەوە فەندەمینتالیزمیەکان ٍچیە گەربەڵگەیەکی گەورەنەبێت بۆپێویستی دەستپێکردنی ئەم خوێندنەوە ڕەخنە گرانە قوڵەی کەلەپور .

سەرچاوە (قثایا فی نقد العقل الدینی ((محمدارکون))
ترجمە والتعلیق هاشم صالح
الگبعە الاولی / دارالگلیعە للگباعە والنشر .لبنان / بیروت /
لاپەڕە ٣٢٥–٣٣٣

دەربارەی وەرگێرانی ئەدەب

میلان کۆندیرا

لەزانکۆکانا وەك نەریتێکی لێهاتووە کەهەمو جارێك تەماشای کارە ئەدەبیەکان ئەکرێت لەڕوانگەی ئینتمای دەقەکەوە بۆگەلێکی دیاری کراو . هەروەها دەبینین تەنها پسپۆرەکانی بواری ڕۆشنبیری ئەڵمانی بۆیان هەیە خۆیان بەکارەکانی هیرمان بروخەوە((H . broch)) خەریك بکەن، گەرکەسێکیش بیەوێت کار لەسەر بەرهەمەکانی ‘ جۆیس و بروست ^ بکات هەرهەمان شێوازە . ماوەیەکی زۆرە ئەم جۆرە کارانە نیگەرانم ئەکات . چۆن دەکرێت هەست بەڕەسەنایەتی بروست وبروخ بکەین گەربێتو ئیشکالیەتی ڕۆمانی هاوچەرخ لەبەرچاو نەگرین ، کە ئەم ئیشکالیەتە دواجارلەسەرویی ناسیۆنالیزمەوەیە .ئەمڕۆ گەر خوێندکارێك بیەوێت لێکۆڵینەوەیەك لەسەر ((غۆمبرۆفتش)) بنوسێت مامۆستاکانی ناچاری ئەکەن یەکەم جار دەبێت زمانی پۆڵەندی بزانێت . وەهەر بەهۆی ئەم دەنگۆنەتەوەییەوە یە ئەبینین بەگۆشەگیریەکی لادێیانەی بەجیهانی کراوەوە حوکم ئەدەن بەسەر هەمو ئەو لێکۆڵینەوانەی لەسەر غۆمبرۆفتش ئەکرێت ، بەتایبەتی ئەوانەی دورن لەپۆڵەنداوە .ئایابەرزکردنەوەی مەرجی لێکۆڵینەوەی نوسەران بەزمانە ڕەسەنەکەی خۆیان بەس بۆبینینی وردبینیەکی زانستیانەی زیادەڕۆیە ، ئایا هەر کەسێك زمانی دانیمارکی نەزانێت مافی ئەوەی نیە کیرکگاردبخوێنیتەوەو گفتوگۆی لەسەر بکات ؟

لەوانەیە لێرەدا بێهودە نەبێت چەند پرسیارێکی لەم جۆرە بکەین :- ئایا کاری ئەدەبی قابیلی گواستنەوەیە بەبێ کەم وکوڕی ؟ ئایا لەتوانادا هەیەکۆششی ستاتیکی نوسەرێك بگوێزرێتەوە و وەربگێڕرێت ؟ ئەمەیە

ئەو پرسیارە گرنگەی تایبەتە بەوەرگێڕان .گەربێتو وەرگێڕانی پاك و ڕاستگۆمان نەبوایە چۆن ئێستا ئەدەبێكی گشتیمان ئەبوو .

هەمو جارێك دەوترێت وەرگێران وەك ئاوێنەیەك وایە یان ئەوەتا شتەكان وەك خۆی نیشان ئەداتەوە یان ئەوەتا جوانتر لەخۆی ، من هیچ بۆچونێك نابینم لەمە گەمژەتر بێت !هیچ وەرگێڕانێك جوان نیە تائەو كاتەی پاك وڕاستگۆنەبێت ، دەكرێت كەسێك بڵێت ئەمە نابێت ومەحاڵە ،چونكە هەمووووشەیەك لەزمانێكی دیاریكراودا بەرامبەرێكی هاوواتای نیە لەزمانێكی تردا كەكوت ومت وەك خۆی وابێت .بێگومان ئەمە ڕاستە ، بۆنمونە وشەی sehnsucht كەوشەیەكی بەناوبانگی ناوشیعری ئەڵمانیە نەبەواتای نوستالیژیا دێت ونەبەواتای یادكردنەوە .هەربۆیە پێویستە لەسەر وەرگێڕكەبەهەر ڕێگایەك بێت بگەڕێت بۆگونجاوترین وشەیەك كەهەمان مانا ببەخشێت لەزمانی فەرەنسی... یان هەر زمانێكی تردا . بابپرسین ئەم ڕێگا گونجاوە كامەیە ؟ ئایا لەنیشان دانی مانادایە ؟ یان لە لەگوزارشكردن بەوەسفێكی زیاترەوە ؟یان بەكارهێنانی وشەیەكی تازە كەپێشتر بەكارنەهێنراوە ؟ دیارە پاكی وڕاستگۆییی وەرگێڕهەرگیز بەشێوەیەكی ئالی دروست نابێت ، ئەمە پێویستی بەتوانای دۆزینەوەو هەستێكی داهێنەرانە هەیە ،چونكە ئەم پاكی وڕاستگۆییە گرانترین هونەرە .هەربۆیە هێزی نوسەر لەخەیاڵگەكەیدا نیە بەتەنها ئەوەندەی كە لە توانانیدایە بۆداهێنانی بەهێزترین زمان و وشە لەڕوی دەلالەتیەوە . هەرلەم سۆنگەوە دەڵێین وەرگێڕانی بروست ئاسانترو بێگرفت تر نیە لەوەرگێڕانی دیكارت . ئینگلیزی وئەمریكیەكان ڕۆمانە بەناوبانگەكەیان

ناسی بەناوی ((یادی شتەكانی ڕابردوو)) rememrance of things past وەئەمەش ئاماژەیەبۆ سی هەمین سوناتای شكسپیر ، مەحاڵە ناوێك هەڵبژێرین لەمە جوانترو ئەزمونكراوتر بێت لەهەمانكاتدا ،بۆیە ئەو ناوەی بروست هەڵی بژاردوە تەعریفێكی زۆر وردبینانەیە بۆ ڕەوشێكی مرۆیی تایبەت ، وشەكانی ناوەكەیش بەهیچ جۆرێك قابیلی ئاڵو گۆڕنیە . بەم جۆرە بۆم دەركەوت وەرگێڕانە ئەڵمانیەكەی كتابەكەی ڤیفان دینون ((V.denon)) ڕەوشی سبەینێ point deludemian بووە بە ((شەوێكی ترە بەردەوام)) nureine nacnt ئەم ئاسایی بونە سۆزداریە ساویلكەی كەهەموو هونەر كاریەكانی ناوی فەرەنسی تیا پەرش بڵاو بووە تاڕادەیەك ڕوكارێكی تراژیدی بەدەست هێناوە ، لێرە بەدواوە وەك گریمانێكی هیدۆنی لێهاتووە .

ڕۆمانەكەیبرۆخ بەناوی ((بێگوناهان)) ((unschuldigen)) كەكرا بەفەرەنسی ناوەكەی بوبە ((نابەرپرسەكان)) ((Irresponsables)) . ئەو پارادۆكسە فراوانەی لەڕۆمانەكەی برۆخدایە قسە لەگوناهباركردنی بێگوناهەكان ئەكات ، كەچی ناولێنانە فەرەنسیەكە ی نەیهێشتۆ تەوە . بەم جۆرە دەبینین هەر لەیەكەم عیبارەتەوە كەناوەكەیە مەغزای كتابەكە لەباربرا .

جارێكیان كتابێكم دەست كەوت كەساڵی ١٩٨٩ دەرچووبو .ئەم كتابە بەشێوەیەكی جادوگەرانە سەرنجی ڕاكێشام ،كتابەكە وەرگێڕانێكی پوختەی كارەكانی فرۆیدبوو لەگەڵ پاشكۆیەكدا بەناوی ((كەفرۆید وەردەگێڕرێت)) . وەرگێڕەكان ئەوەیان ڕونكردبوەوە كەكارەكەیان پشتی بەچی بەستووە ،

ئاگایشیان لەو هۆکارانە هەیە وای لێ کردون ئەو زاراوانە هەڵبژێرن بۆوەرگێڕان لەفەرهەنگەکەیانا نەك هی تر ،،بەم جۆرە فەرهەنگێکمان پێشکەش ئەکەن بەناوی ((فەرهەنگی بیرۆکەکان raisonne Dictionnaire)) کەپێکهاتووە لە شەست وشە ، ئەمەش وەك دەروازەیەکە بۆفرۆید و تایبەتە بەشیکاری دەلالەتی وشەکان بەزمانی ئەڵمانی . هەروەها لەوەرگێڕانەکانی پێشتری وشەکان کۆڵیبونەوەو ئەو هۆکارانەیش کەوای کردووە ئەم وشانە هەڵبژێرن بۆوەرگێڕان ، من ئەو کات بەخۆمم وت : ئەم نمونەی هەوڵ وماندوبونی جدیە ، پێویستە نەك هەر لەگەڵ کارەزانستیە بەنرخەکان بەڵکو لەگەڵ ڕۆمانە مەزنەکانیشدا بخرێتە گەڕ. زۆرجار من نەفرەت لەو وەرگێڕانە خراپانە ئەکەم کەهەستکردن بەبەرپرسیاری تیا ڕەچاو نەکراوە ، مەرجنیە ئەم وەرگێڕانە خراپانەیش هەمو جارێك وەرگێڕەکان لێی بەرپرسبن .

جارێکیان پیربلانشۆ P. blanchaud نوسیبوی ((هەندێك جار نوسەرەبیانیەکان خۆشکرد ن و جوانکردنی ئەوەی لەسەر دەقەکانیان ئەوترێت ، یان خۆش کردنی مەغزای دەقەکانیان لەئەنجامدا ئەسەپێننە سەر وەرگێڕە فەرەنسیەکانیانا . پێویستە ئەو نوسەرانە بزانن ئەم خۆشکردنە بەرهەمی هەوڵی وەرگێڕەکان نیە ، لەزۆربەی حاڵەتاکاندا بلاۆکەرەوە کان درێژە بەم کارە ئەدەن !)) بەم وشانە بلانشۆ واقعێکمان بۆئەگێڕێتەوە کەزۆر ئاساییە ، زیاترە لەوەی ئەگەرێکی دوربێت و هەر تەنها پەیوەندی بەوەرگێڕانی ((ڤۆن کلایست von klaist ەوە هەبێت ((ئەوەبوو کە بلاۆکەرەوە کە ڕای گەیاند ئەیەوێت دەستکاریەکی ئەو دەقە

بکات کە زۆر جوانو ئاسان دانرابو ، بەلاّم ئەو وەرگێڕەی کەبەپاکی و ڕاستگۆییەوە دەقە ئاڵۆزو سەختەکەی وەرگێڕابوو ڕازی نەبوو بەدەستکاری کردنی .دیارە لەکاتی ئەم پرۆسەی ڕوبەڕو بونەوەدا ئەوەی لەپەیوەندی نێوان بلاّوکەرەوەو وەرگێڕدا ئەبینرێت ئەوەیە کەوەرگێڕەکە لایەنی لاوازە)) ، ئەوەبوو چاپێکی تازەی ڤۆن کلایست دەرچوو ، بەلاّم ئەنجامی کاری کەسێکی تر بوو ، وەئەم جارەیان هەڵگری قەدەرو قورساییەکی تربوو کەبەرەو نائومێدی ئەبرد ، بلانشۆ مەسەلەکەمان نیشان ئەدات بەپشت بەستنی بەچەند دەقێکی وەرگێڕراو دواجار حاڵەتە کە کورت ئەکاتەوە بۆئەوەی کە ئەڵێت ((بەجەخت کردنەوە لەسەر زۆربلاّوبونەوەی دیاردەکە لەجیهاندا)) کاتێك وەرگێڕێك دەقەکەی خۆی ئەنێرێت بۆبلاّوکردنەوە یەکسەر بلاّوکەرەوەکە پێی ئەڵێت دەقەکەی تۆ پێویستی بەوردبینی هەیەو زۆرخاڵی ناشارەزایشی تیایە ،بەمەش ئەیانەوێت بەهەر جۆرێك بێت شتێك بەو نوسەارنە بڵێن کەکارەکانیان وەرئەگێڕرێت .گەرهاتو ڕستە کانیان درێژبوو کورت ئەکرێتەوە ، یان گەر کورت بوو درێژئەکرێتەوە ،ئیتر بەم جۆرە دەست ئەکەن بەبەکار هێنانێکی زۆری ((ئامرازی پەیوەندی)) و لەئەو شوێنە تایبەتانەی نێو دەقەکەیشدا دوبارە بونەوە پێویستە وەك بەشێك لەستاتیکای دەق ئەوان فەرامۆشی ئەکەن .

ئێستاکە بابپرسین ئایا ماڤی سانسۆرو بلاّوکەرەوەکانە سەرلەنوێ دەقەکە داڕێژنەوە ؟ ئەمە کۆکەرەوەیەکی گشتیە بۆهەمووشتێك ، نە لەسەر بناغەی دەستنیشانکردن و نە لەسەر شێوزای هەڵزنین بە بەرزاییەکاندا ،بەڵکو ئەمە نوسینێکە کەبۆسۆپەر مارکێتەکان بشێت ،چونکە

بلاّوکەروەکان بڕوایان وایە سۆپەرمارکێتەکان تەنها شوێنە زۆرترین کتێبی تیا ئەفرۆشرێت .

دەقەکەی بلانشۆ گرنگیەکی زۆری هەیە ،بەڵکو بانگەشەیەکە لەپێناو بەرگری کردن لەوەرگێڕان وەك هونەری ڕاستگۆیی ، ئەم هونەرە گرنگی خۆی لەدەست ئەدات گەر دوور بخرێەوە لەو بۆچونەی غیتە دەربارەی ئەدەب بەگشتی هەیەتی ،ئەوەی کارێکی وای کرد دانیشتوانی ئایسلەنداو فەرەنساوەك یەك لەبروست تێبگەن .

*** ئەم وتارە لەژمارە ٦ لۆمۆندی ساڵی ١٩٩٥ بلاّوکراوەتەوە / عدنان موبارەك کردویەتیە عەرەبی ولەم سایتەدا بلاّوکراوەتەوە .www.iraqstory.com

بەزمانی کوردیش لەژمارە ١٩ ی گۆڤاری نمادا بلاّوکراوەتەوە .

گەڕانەوە بۆپرسیارەکەی ڕۆلان بارت
مێژوو یان ئەدەب؟

مێژووی ئەدەب ± ئایا شتێکی وا دەکرێت هەبێت ...؟

ماریا یانیۆن *

بەدڵنیاییەوە ئەمە یەکێکە لەپرسیارە زۆرسەختەکان . ماوەیەکی دورو درێژە مێژووی ئەدەب ئەو ڕۆشنی و بڕواپێکراوییەی خۆی لەدەستداوە کە

وا لەلایەن بیانوگەراکانی سەردەمی زێڕینیەوە پێی بەخشرابوو .بۆنمونە مامۆستای ڕەخنەی بونیادگەری ڕۆلان بارت بڕوای وابوو ئەم مێژووە کارێکی گونجاوە بەڵام بەشێوەیەکی تایبەتی و (لەدەرەوەی کارە ئەدەبیەکان) ، یان ئەوکاتەی تایبەت ئەبێت بۆئەو شتەی کە بە (دەزگای ئەدەب) ناوئەبرێت ، ئەوکاتە (مێژوویەکە نەك هەر بۆئەدەب بەڵکو بۆئەرکەکانی) . بەدەربڕینێکی تر ئەم مێژووە کارێکی گونجاوە لای بارت تەنها لەیەك حاڵەتدا: ئەوکاتەی ئەبێتە سۆسیۆلۆجیای ئەدەب . جگە لەمە ئەوا دەبێتە ڕیشاڵێك بۆڕەخنەی ئەدەبی ، بەپێی ئەو بۆچونانەی قوتابخانەکانی ڕەخنەی نوێ بلاوی کردەوە ، ئەو کاتەی ڕوبەڕوبونەوەیەکیان لەنێوان مێژووی ئەدەب و ڕەخنەی ئەدبی دروست کرد .

ئەوەی کەبارت وەکو مەسەلەیەکی زۆر بڕواپێکراو خستیەڕوو بەلای خەڵکانی ترەوە بەو جۆرە بڕوا پێکراو نەبوو .. لەناونیشانی دەقەبەناوبانگەکەیدا (مێژوو یان ئەدەب) ساڵی ١٩٦٠ دەیویست خیارێکی لەم جۆرەمان بخاتە پێشچاو : یان مێژوو یان ئەدەب . بێگومان دەکرێت لەنێوان هەردوکیاندا گونجانێك دروست بکەین بەڵام بەشێوەیەکی دابڕ و لەگەڵ سنور بەندیەکی توند . پرسیارێکی لەم جۆرە ئەوەدەرئەخات قەیرانێك هەیە لەمێژووی تەقلیدی ئەدەبدا ، لەلایەکی تریشەوە هەرئەم پرسیارە ڕێگەی دەرچون لەقەیرانەکەمان بۆخۆش ئەکات . لەکاتی ئەو جەنگانەی لەگەڵ بونیادگەرەکاندا ئەکرا زۆرجار ئەو وتەزای مارکسیان ئەوتەوە (ئێمە هەر یەك زانست ئەناسین ئەویش زانستی مێژووە) . قەیرانی مێژووی ئەدەب لەقەیرانێکی گەورەترەوە سەرچاوەی گرتووە کە

ئەویش لەڕاستیدا دووقەیرانە ، یەکێکیان تایبەتە بەچەمکی (ئەدەب) ،ئەوی تریشیان چەمکی (مێژوو) ، یاخود هەردوو ڕەگەزە بنەڕەتیەکەی ئەم لقەی مەعریفە ، قەیرانی (چەمکی تەقلیدی ئەدەب) قەیرانی ئەو ئەدەبەیە کەوەها لەئەدەب ئەگات ، کۆمەڵێك بەرهەمە لەبەرزترین بەرهەمەڕۆحیەکانی مرۆڤ و وەك گەنجینەیکی بەهاپیرۆزەکان کە لەلایەن کاهینە شیکارەکانەوە کاری لەسەرئەکرێت و بەرز ڕائەگیرێت . هەر لەچوارچێوەی ئەم جۆرە هەڵسوکەوتکردنە لەگەڵ ئەدەبداچەمکی کولتور (ڕۆشنبیری) لەدایك بوو لەوەرچەرخانی هەردوو سەدەی هەژدەهەم و نۆزدەهەمدا و لە دەورو بەری ستاتیکای ئایدیالیستی ئەڵمانیادا کە هاوشان بە زانستە مرۆییەکانی ئەڵمانیا وەکو زانستی ڕۆح چەمکی وەهم و داهێنانیان بەکارئەهێنا . ئەم جۆرە بۆچونانە توشی دەستکاریکردن و پیاچونەوەی بنەڕەتی بون لەئاکامی دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگاکان و دروستبونی ئەو ناوەندە زۆرگەورە کولتوریانەی کەهەڵئەسان ئەفراندن و بلاوکردنەوەی ڕۆشنبیری کۆمەڵەیی (الجماعیە) . هەربۆیە ئەم گۆڕانکاریە وەك ئەنجامی ئەو گومانەگشتیە بوو لەو دابەشکردنەی کەئەوکات بۆڕۆشنبیری هەبوو ، چونکە ئەو کات ڕۆشنبیریان دابەش ئەکرد بۆڕۆشنبیریەکی (بالا) و ڕۆشنبیریەکی (نزم) . بەلام بەهۆی ئەنترۆپۆلۆجیای کولتوریەوە ، بەتایبەتی بەشەئەمریکاییەکەی ، زانستی مرۆڤایەتی هاوچەرخ هەستا بەجارێکی تر هەڵسەنگاندنەوەی چەمکی تەقلیدی کولتور . ئەوەبوو تەعریفێکی نوێیان پێشکەش کرد کەپێی وابوو کولتور کۆسیستەمێکە بۆڕەوشی ڕفتاری مرۆڤ لەکۆمەڵگاداو هەروەها

ئەنجامەکانیشی . ئەوەی کەتازە بێت لەم بۆچونەدا ڕێگە نەدانە بەکورت کردنەوەی کولتور بۆئەو بەرهەمانەی کەبەبەها ڕۆحیە بالآکان ناوئەبرێت ، ئەمەش بەهەلاوێردی ئەو کەرتانەی کەئەمڕۆ بەڕۆشنبیری کۆمەڵەیی ناوئەبرێن ،وەك وێنەگیراوەکان و چیرۆکە خۆشەویستیە زۆرباوو بێنرخەکان و ئەو ڕۆمانانەی کە بە بەش لەڕۆژنامەکاندا بلاو ئەکرێنەوە و زنجیرە دراما تەلەفزیۆنیەکان و ...هتد . بەم جۆرە تاڕادەیەکی دیار چەمکی ئەدەب گۆڕا و فراوان بووەوە ، ئەم (ڕۆشنبیریە جەماوەریە) ئێستا بەشێکی هاوشانی ئەو ئەدەبەیە ، ئەو مەسەلەی کەوا ماوەیەکی زۆر سوریالیەکان داوایان ئەکرد . بەم جۆرە بوو سنوری مەملەکەتیان شکاندو پاڵەوانە نوێکانی وەك تەڕەزان و فانتوماس و دکتۆرمابوسەو خەڵکانی تریش هاتنە ژورەوە . کەسایەتی تەرەزان کەبۆرۆز دایهێنا بەنوسینی ٢٦ ڕۆمان کە کۆی نوسخەکانی گەیشتە نەوەت ملیۆن ، و ٢٤ فلمی سینەمایی و، ٥٧ فلمی تری تەلەفزیۆنی و زیاتر لە٥٠٠بەرنامەی ڕادیۆیی و زیاتر لە١٢٠٠٠ وێنەی فۆتۆگراف . تیۆری ڕۆشنبیری هاوچەرخ ناتوانێت ئەم ڕاستیانە فەرامۆشبکات . دیاردەی پاڵەوانە ڕۆشنبیریە زۆرباوەکان ئەو پرەنسیپەی بەتەواوی جێڵەقکرد کەبە چونیەکبونی تەفسیری ناوئەبراو وەك پێویستیەك دائەنرا لای خوێنەرانی (ئەدەبی مەزن) ، دەرکەوت هاوشێوەی ئەم چونیەکبونە زۆرپێویست نیە . جیرارجینیت کەیەکێکە لەدیارترین ڕەخنە گرەبونیادگەرەکان لەکتێبەکەیدا (کەسایەتیەکان) ساڵی ١٩٦٦ نوسیبوی، ئەڵێت : (فانتمۆس و پیاوە ڕیش ماش وبرنجیەکە بەو جۆرە تایبەتیە قسەمان بۆناکەن کەوا هاملێت و سوان موخاتەبەمان ئەکەن

، بەلآم دواجار ئەوانیش زۆرشتمان فێرەئەکەن) . هۆکاری یەکەم لێرەدا ئەوەیە کەئەوان دووکەسایەتی ئەفسانەین . تەرەزان کە (بەهێزە وەك هرقل و ئەنالێنێت وەك یۆلسیس و سوارچاکە وەکو لانسیلۆت ، ئەمە دەمامکێکی تازەیە کەوا خراوەتە ڕوی یەکەم نموزەجی کۆن ، ئەمە ژیانەوەو دەمامك پۆشیەکە لەدارستانەکانی ناوچەی هێڵی یەکسانی بۆچەند پاڵەوانێك کەوا پێش ئەوان هەبوون) .

ئێستا ئاسۆکانی بینینی ئەدەب گۆڕاوە بەهۆی دروست بونی واقعێکی نوێوە کەوا ئەم ئەدەبە وەك کۆمەڵەکارێکیناوداری پیرۆز خۆی دەرناخات ، بەڵکو وەکو مەملەکەتێکی هاوبەش بۆئۆلسیسەکان و تەرەزانەکان دەرئەکەوێت. لێرەداچەند فاکتەرێکی تر هەیە بۆ گۆڕینی بیروڕای ئەدەبی ، هەر ئەو فاکتەرانەیش بو بە هۆی گۆڕینی شێوازەکانی نوسین ، ئەوەی کەوا تاڕادەیەکی زۆرلێی تێئەگەین گەر هاتو هەستمان کرد بە هێزی پشت بەخۆ بەستنی ئاڵوگۆڕپێکراو و خاڵی دەستپێکردنی هاوسەنگ بۆهەر یەك لە زانستە مرۆڤایەتیەکان و ڕەوشی هونەر .گۆڤاری پێشەنگ (تل کیل) ی فەرەنسی کەوا ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا لە بێدار کردنەوەی ڕۆمانی نوێدا بیروباوەڕێکی یەکلاکەرەوەی داڕشت ، کاتێك پێی وابوو : لەهەموحاڵەتێکدا (مێژوی ئەدەب) وەك پرۆسەیەك دەمێنێتەوە کەچاوەڕێی جێبەجێکردنە : ئەوەی لەژێرئەم ناونیشانەدا پێشکەشمان ئەکرێت ئەوەیە ، کە پێویستە زۆربەڕۆشنی بڵێین ، سەرچاوەیەکە بۆ وەهم و تراویلکە ، دوکانێکە بۆفرۆشتنی ئەو شتە کۆنانەی کەبەپێی سەدەکان پۆلێن کراون ، ئەمە مۆنتاژێکی ئەمبیری و شریتێکی هەواڵیە [٨] . دیارە

ئەمە هەڵوێستێكی دژبەپرەنسیپی بیانوگەرایی مێژووییە كە ئەیەوێت ڕابردوو هەڵگەڕێنێتەوە ، گۆڤاری پێشەنگ پێی وابوو ئەمە پرەنسیپێكە لەسەر وەهم بنیادنراوە و ئێمە هیچی تری تیا نابینین جگە لەئاژاوەی وشە فڕێدراوەكان بە شێوەیەكی نائورگانی و دەربارەی چەندبابەتێكی پەرتەوازە كەهیچ كۆبەند و نزیكایەتیەك نیە لەنێوانیاندا .

هەمو جۆرە پێشەنگە هاوچەرخەكانی ئەمڕۆ (مەبەست ئەو گۆڤارانەیە كەهاوشێوەی پێشەنگی ناوبراون . و .كوردی) خۆیان بەدورئەگرن لەوەی كەبەلۆژیكی بیانوگەرایی مێژوویی ناوئەبرێت ،بەهەمان شێوە ئەو میتۆدە جەبریەیش كە لەشیكردنەوەی بونیادنراو لەسەر هۆكارگەرایی (السببیە) دروست بووە ، بەتایبەتی لەشیكردنەوەی میكانیزمە جیاوازەكانی ئەفراندن . لەكاتێكدا بەڵگەكانی مارسیل بروس ئەخوێنینەوە لەدژی سان-بیف شێوەزمانێكی نزیك لەشێوە زمانی پێشەنگیەكان ئەبینینەوە لای ئەویش . لێرەدا هیچ پێویستمان بەوە نیە كەجەخت لەو ڕاستیە بكەینەوە كە وا جورج بولیت بروستی بە ئەفرێنەری ڕاستەقینەی ئەو ڕێبازە ناوبرد كەبەڕەخنەی سیماتیكی ناوئەبرێت . لێرەدا مەبەست ئەوەیە كە برۆست گومانی لەگرنگی (منی دەرەكی) یان (منی ئیمبیری) كرد بۆنوسەر لەپێناو تێگەیشتن لەئەزمونی ڕاستە قینەو ئیلهام و كارەكانی نوسەر. بروست ئاماژەی بۆئەوە كرد كە سان ± بیف بەتەواوی هەستی بەوە نەكرد كەوا كامیان گرنگترن ، ئەمەش لەو ڕاستیەوە سەرچاوەئەگرێت كە (نوسەر بەرهەمی " من " ێكی ترە جیاواز لەومنەی كە ڕاهاتوین هەموجارێك

بیدۆزینەوە ، لەنێو كۆمەڵگادا و لەنێو كەم و كوڕیەكانماندا . ئەو منە بریتیە لە (منێكی قوڵ) .

بەم جۆرە برۆست هەر ئەوەنەبو كەگورزێكی توند لەنەزعەی بیانوگەرایی بدات لەنوسینی مێژوی ژیاننامەدا ، بەڵكو ئەو لە تەواوی میتۆدی ڕونخوازی دا ، ئەومیتۆدەیكەوای دائەنا شتەدیارو بەرچاوەكان جەوهەرن و ئەو ئاژاوەیش كەئەیوت : هەموئەوانەی دەرەكین ئەوانە سیستەمی ناوەكی شتەكانن . ئیتر ئەوەبوو ژیاننامەی دانەر كە پێكهاتبو لەچیرۆكی سەرەڕۆییەكان و حاڵەتە ناوێزەكان و ...هتد دانرا ، بەبێ زانیاری ئەوەی كەژیانی ڕاستەقینەی نوسەرلە چەندبابەتێكی تردایە . هەر بۆیە ئەم میتۆدە سەركەوتوو نەبو لەشیكردنەوەو تێگەیشتنی هیچ شتێكدا . لێرەوە ئیتر (ڕەخنەی نوێ) بەتوندی دژی ڕێبازەكانی ڕەخنەی كۆن وەستایەوە دوای ئەوەی كە لەبروستدا كۆمەڵە شتێكی جوانیان دۆزیەوە . لەڕاستیدا مرۆڤ پێویستی بەوەنیە پێشەنگێكی كارامە یان تازەگەربێت بۆئەوەی خاڵەلاوازەكانی قوتابخانە كۆنەكانی سەدەی نۆزدە و ئەو قوتابخانانەی تر كەدرێژكراوەی ئەو بون بۆدەركەوێت .

وەرچەخانەكە ڕویدا ، ئەوەبوو (بیرو باوەڕەكۆنەكانی بابەتگەرایی مێژوویی) ڕەتكرایەوە ،ئەوەی كەوا هەڵسوكەوتی لەگەڵ ڕوداوەئەدەبیەكان ئەكرد وەك تەنها مێژویەكی گونجاو بۆئەدەب . بەلاّم ئەم شێوازەی (ڕەخنەی نوێ) وەك بونەوەرێك تەماشای ئەدەب ئەكات ، بۆنمونە ، بەشێوەیەكی جیاواز لەڕوداوێكی سیاسی ، ئەمەش بەهۆی خوێنەرەكانیەوە ، زۆربەی لێكۆڵیارەهاوچەرخەكانی ئەدەب ئەنجامگیری دورمەدایان كرد

لەبواری مێژووگەرایی لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبیدا ، یان ئەم (مێژووە تایبەتە) کەوا مێژوی ئەدەبە . لەڕاستیدا مێژوگەرای کۆتایی نەهات ، نەبەشێوە بیانوگەرایەکەی و نەبەوشێوەیش کە ناکۆکەبە بیانوگەرایی ،ئەمە قەیرانەکەیە . یەکەم ئیدانە کرا بەهۆی ئاسۆ تەسکی و جەبریەت و سنوردارییەکانی ، دووەمیان بەهۆکارێکی تەواو ناکۆك بەمە : سنوری ڕامان موتڵەقەو شێوازەکانی سەرنج وەرگرتنیش وەك بەڵگە نەویستە زانستیەکان دائەنرێت .

دەرکەوت ڕۆلان بارت لەسەرهەقە ئەوکاتەی ئاماژەی بۆئەوەئەکرد کەکێشەی گرێدانی مێژوو بەئەدەبەوە ئەکرێت وادابنرێت چارەسەرکراوە ، بەلاّم تەنها لەیەك حاڵەتدا ئەویش (ئەوکاتەی لەسەر میتۆدێکی وەك میتۆدەکانی هیگڵ و تین و مارکس دەچەسپێنرێت) ، دیارە شێوەی ئەم سیستەمانە مێژووییە ،بەلاّم لەچوارچێوەی بەردەوامی خۆیدا چەندحاڵەتێکی وەرگەڕانی تایبەتیان لێوەدەرئەکەوێت ، باتەنها یەکێك لەوحاڵەتانە بهێنینەوە : شیکردنەوەکانی ئالتۆسێربۆمارکسیزم کەبەتەواوی دایئەبڕێت لەمێژوو گەرایی . لێرەدا دیسان ناکۆکیەکی تر هەیە کەلەنێوان لیڤی شتراوس و سارتەردا ڕویدا کەوا قەناعەت پێهێنانی یەکەمیان ئەوەی ڕەتنەکردەوە کەمێژوو بونیادێکی میتۆلۆژی ئاسایی هەیە ، بەڵکو بۆئەوەی ئیمانی بەسروشتی بۆماوەیی سیسیتەمی هەواڵی (کرۆنیکلی) لەدەست بدات .

بەگشتی چەند ئەفسانەیەکمان هەبو بۆمێژوگەرایی کەوا ڕەتکرایەوەو درایە دواوە ، لەپێشی هەمویانەوە (ئەفسانەی ڕەسەن) کەوا مارك بلوش

بە (فیتیشی ڕەسەن) و (هاجسی ڕەسەن) ناوی ئەبرد . هەروەها ئەو بۆچونە ڕۆژهەلاّتیەکۆنەی خستەوە بەردەم گروپی مێژووناسان کەپێی وایە (خەڵکی زیاتر لەسەردەمەکەی خۆیان ئەچن نەك بە باب و باپیرانیان) . لەم جۆرە ڕەوشەدا نابێت ئەو هەوڵە فرەلایەنەمان پێ سەیربێت کەبۆ سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی مێژوی ئەدەب ئەدرێت . هەندێك لەم هەولاّنە کۆنە ، بەلاّم هەندێکی تریان تازەیەو هەردوولایەن لەو گریمانەوە دێن کەمێژووی ئەدەب توانای ئەوەی هەیە وەلاّمی پێداویستیە مەعریفیە هاوچەرخەکان بداتەوە ، مادام لەتوانادا هەیە بەرگری لەبیرۆکەی (مێژوو) بکەین ئەوا دەکرێت بڵێین مێژووگەرایی هەڵوێستێکە توانای ئەوەی هەیە خۆی ڕابگرێت لەبەرامبەر هەمووئەو هەوڵانەی کەئەیەوێت گومان لەدروستی بکات . هەر بۆیەئاماژە مارکسیەکان و بیروباوەڕەکانیان دەربارەی مێژووگەرایی و کۆمەڵناسی مەعریفە لەزۆرشوێندا بەڕۆشنی دیارە .

باوترین و فراوانترین شێوزای مێژوو لەنێو ڕێبازەمێژوویەکانی تردا ئەو مێژووەیە کەوا زیاتر کارلەسەر دانەرەکان ئەکات ،وەك چۆن بارت بەشێوە زمانەهێرشکەرەکەی ئەڵێت (ئەوە مێژووی ئەدەب نیە ، بەڵکو مێژووی ئەدیبەکانە). چونکە ئەو پێی وایە گەیشتن بەوانە لەڕێگەی مێژووەوە نابێت و زیاتر دەرونزانی پێویستە ، لێرەدا بارت زۆربەباشی ڕەوتی بەهێزی (سایکۆلۆجیای مێژووگەرایی) هەڵناسەنگێنێت . مێژووی ئەدەبی کەسێنراو (الشخصانی) کەوا ڕۆمانتیکەکان پشتیان پێ بەستبو ، یان مێژووی ئەدەب وەك مێژووی دانەران ، هەتاوەکو ئەمڕۆیش ئەم جۆرە داڕشتنە مۆنۆگرافیە (یان ژیاننامەو کارەکانیئەدیب) بەکارئەهێنێت .

ڕۆمانتیکیەت وەها هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەدەبدا ئەکرد کەوا دەربڕینێکی تاکە لەخودی خۆی و لەوێشەوە لە کۆمەڵەکەی و دواجاریش چین و توێژە کۆمەلأیەتیەکەی . ئەم جۆرە نزیکایەتیە لەئاماژەکانی ئیستاتیکای ڕۆمانتیکیەت ئەمانباتە سەرئەو بۆچونەی کەوا مێژووی ئەدەب ئەیەوێت کورت ببێتەوە لەسەرگەڕان بەدوای سەرچاوەکانی کاریگەریی و ئاماژەکان لەئەفراندنی ئەدەبیدا ، یان ئەم مێژووە هەر خەریکی سایکۆلۆجیای ئەفراندن ئەبێت ، هەندێك جار پەنائەبات بۆ کۆمەڵناسی ئەفراندن ، بەلأم لەهەمو حاڵەتێکدا مێژویەکی بینراو و هەستپێکراوە لەلایەن دانەرەوە .

لێرەدا دیسان ناکۆکیەك هەیە لەنێوان دوو تێگەیشتندا بۆدانەر : (دانەری وەزیفی) و ئەوی تریان (دانەری جەوهەری) ، یەکەمیان پەنائەبات بۆکۆمەڵناسی ئەدەبێك کەوا خاوەنی نەزعەی بونیادگەریەو هەمووسەرنجەکانی لەسەریەك ڕۆڵ بۆنوسەر چڕئەکاتەوە بەبێ بەرینکردنەوەی هەمووڕۆڵەکۆمەلأیەتیەکانی تری ، بەلأم تێگەیشتنەکەی تریان کەوا ڕەگی لەڕیشەیەکی ڕۆمانتیکیەوە وەرگرتووە دەربارەی کەسایەتی و شاعیر ، ئەوەتا ئەمڕۆ ئەیانبینین کەئەیەوێت فراوان بێتەوە بۆئەوەی کە بەڕەخنەی سیماتیکی ناوئەبرێت ، بەجۆرێك ئەیەوێت بچێتە ناو ئەزمونی ژیانی نوسەرەوە .

شێوازی مێژووی ئەدەب وەك مێژووی دانەر خراوەتە بەردەم پێداچونەوەیەکی ڕادیکاڵانە بەناونیشانی (مێژووی ئەدەب لەپێگەی خوێنەرەکانیەوە) ، یان ئەمە مێژووی دیالۆکی نێوان خوێنەرانی کارە ئەدەبیەکانە ، لێرەدا گوێگر ، نەك قسەکەر هەڵئەسێت بەیەکلایکردنەوە و

بکەری سەرەکیش ئیستاتیکای ئیلهام نیە ، بەڵکو ئەوی تری وەرگرە بۆ وەرگرتن و کاریگەربون . لێرەداکاری ئەدەبی وەك بانگەوازێکی لێدێت کەوا خوێنەر بەشداری لەداهێنانیائەکات ، سارتەر لەوتارەکەیدا (کامەیە ئەدەب ؟) ئاماژە بۆ ئەوەئەکات (نوسەر بەکارەکەی بانگەشەبۆئازادی خوێنەرەکەی ئەکات بۆئەوەی پێکەوە و بەهاریکاری کارەکە دابهێنن) .

ئەوەبوو بەدوو جۆر بیرلە(مێژووی خوێنەران) کرایەوە : جارێکیان وەك ئەوەی کەسۆسیۆلۆجیایەکی مێژوییە بۆ جەماوەری ئەدەب و مێژویەکیشە بۆئەو خوێنەرەی کە لەسەر ئەدەب تۆمارکرا .بەم جۆرە لەجێگەی بیۆگرافیای نوسەر ئێستا سۆسیۆلۆجیای خوێنەرانمان هەیە ، لەجێگەی مێژووی دروستبونی کارەئەدەبیەکان ئێستا مێژوی خوێندنەوەو کاریگەری دانانمان لەسەر ئەو (خوێنەرە ناوخۆییە) هەیە .

کێشەی فرەڕێگایی مێژووی ئەدەب دەکرێت لەلایەنێکی تریەوەو لەبەشێکی تریەوە و لە گۆشەی بینێنێکی ترەوە قسەی لەسەربکەین ، هەرچەندە تاڕادەیەك تایبەتە بەدابەشکردن بۆ (دانەر) و (خوێنەران) . بۆنمونە جۆرێك لەکارکردن هەیە لەگەڵ مێژوی ئەدەبدا وەك مێژووی کارە گەورەکان ، ئەمەش مانای وایە مێژووی ئەدەب گۆڕاوە بۆهونەری لێکدانەوە (هرمینیۆتیکا) کەوا سەرنجەکان لەسەر سێ مەسەلە کۆئەکاتەوە :- یەکەمیان ئەوەیە کە وابەستەیە بەپەیوەندی نێوان بیرکردنەوەو نوسینەوە ، نێوان هۆشیاری و نەست ،هەروەها نێوان لۆژیکی یاساکانی عەقڵ و ئازادی فەنتازیاکردن و ئەفراندن . دووەمیان بریتیە لەڕامانێکی بەئامانج بۆدۆزینەوەو خستنە ڕوی پەیوەندی نیوان وردەکاریەکان و گشت ، یان

بەشە بچوکەکان و کۆی تێکستەکە لەکاری هونەریدا (مایکرۆ لە ماکرۆ داو پێچەوانەکەیشی) . مەسەلەی سێیەم بریتیە لەدروستکردنی پەیوەندیەك لەنێوان هەردووکردەی : نوسین و خوێندنەوە ، هەربۆیە جۆرج بۆلیت دەریخست کەوا لەڕێگای خوێندنەوەیەکی زیرەکانەوە ئەمانەبەدەست دێن . لێرەدا دەڵێت وەك چۆن (کاتی بەدەست هێنراو) ی برۆستی هەیە بەڵکو هەر لەهەمان سیستەمدا (خوێندنەوەی بەدەستهێنراو) یش هەیە ، (بەدەستهێنانی ئەزمونی ژیانگە) و (تێگەیشتی خاوێنکراو) .

هەمووئەوەی کەوتمان تایبەتە بەفرەڕێگایی کارێکی ئەدەبی ، ئەمەش بەجۆرێك کاری لەسەر بکرێت وەك بونیادێکی زمانەوانی چەسپیو کەتاڕادەیەك پشتی بەخۆی بەستووە . یان لەو شوێنەی کەتایبەتە بەئەدەبەوە وەك کۆمەڵێك کاری هونەری پێکەوەیی هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەکرێت ، وەك ئەوەی لەدەرەوەی شوێنکاتێك بن و لەنێو یەکێك لەنەریتەکانی نەتەوەیەك لەنەتەوەکان یان هەندێك ناوچەی کولتوریدا ئامادەیی هەبێت . لەزەمەنی کارە هوونەریە کۆشەگیرەکاندا زەحمەتە قسەلەسەر مێژووی ئەدەب بکرێت ، نەك لەو فەزا مێژوویەی کە وەك پرۆسەیەك بۆئەو شتانەی وا ڕویانداوە ، بەڵکو لەفەزایی نەریتە ئاشناکانی وەك دیاردە جێگیرەکان و بەردەوامیەکی جێگیر بۆ بۆبەهاکان .

تائێستایش بیانوی بەهێزهەیە بۆئەوەی مێژووی ئەدەب و مێژووی کارە مەزنە ڕێکخراوەکان لەیەك پۆلدا دابنێین . بۆمێژویەکی لەمجۆرە کروتشە ئەلتەرناتیڤێك یان ڕوبەڕوبونەوەیەکی پێشنیارکرد ،ئەویش : مێژووی ژیانی ئەدەبی ، هەر لەو چوارچێوەیشیدا دەکرێت ڕوبەرێکی وا

بدۆزرێتەوە کە هەموو ئەو نوسراوانەی تیابێت وا نەگەیشتونەتە لوتکەی ئەدەب . هاوشێوەی ئەم مێژووە وەك ئەوەی کەدەرئەکەوێت ناتوانێت لەبەرژەوەندی کارەمەزنەکاندا بێت بەهۆی نەبونی پێوەری وردو جێگرەوە کەوا شوێن و ئاستی ئەو کارانەمان بۆدیاری بکات ، هەروەك چۆن هاوشێوەی ئەم پرۆسەیە بۆخۆی ملکەچی ڕامانێکی کۆمەڵناسیانە و ڕەخنەگرانە ئەبێت وشتێکی ئاساییە ، فشارەکانی ڕۆشنبیری کۆمەڵەیی (جەماوەری) لەتوندبونەوەی بەردەوامدایەو زەحمەتە لێرەدا بکرێت هەڵاوێردی توانای دەرکەوتنی (کارەگەورەکان) بکەین .

لێرەدامێژویەکی تر هەیە بۆئەدەب وەك مێژووی هزر ، مێژووی هزرە ئەدەبیەکان ، مێژوی هەموو جۆرو ژانرێکی ئەدەبی وەك شیعریەتی مێژووی . لە مێژووی هزرە ئەدەبیەکاندا نمونەی وەك (مێژوی دۆزەکان) پێشنیارکرا ، وەك پرۆژەیەك کەوا کارلەسەر هەموتیۆرە عەقیدەییەکان ئەکات لەبەر ڕۆشنای دوولایەنەی : زانستەکانی کۆمەڵناسی و دەرونزانی .

دیارە گومانێکی زۆر هەیە دەربارەی توانای ئەم جۆرە مێژووە کەوا هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەدەب ئەکات وەك ئەوەی فەلسەفەبێت ، یان زنجیرەیەك پەیوەندی بێت لەگەڵ (مێژوی ڕۆح) ، فەرامۆشکردنی ڕاستی ئەو فاکتەر و پێکهاتانەی کەوا ئەکات لەئەدەبێك ئەدەب بێت . دیارە تاڕادەیەکی زۆر ڕاستگۆ بووە ئەوکەسەی کەوا وتویەتی کەس ئەو پرسیارە لەخۆی ناکات بڵێت :- بۆچی هونەرمەندان شیعرو شانۆگەری و چیرۆك و ڕۆمان ئەنوسن لەکاتێکدا زۆرئاسانتر و ڕۆشن تریشە گەر بێتو هەمووئەمانە بخەنەناو چوارچێوەی چەمکە فەلسەفیە ئەبستراکتەکانەوە .؟

بەدڵنیایەوە (مێژووی ژانرە ئەدەبیەکان) خۆی بەدورئەگرێت لەم جۆرە تۆمەتانە ، بەڵکو ڕوبەڕوی شتی تر ئەبێتەوە ، چونکە ئەم جۆرە مێژووە هەمووشتێك ئەکاتە سیستەمێکی پتەو و دائەنێت بە (ئەدەبیەتێکی ڕوت) دا.

بامێژوویەکی تربێنینەوە بەرباس بەڵام نەك وەك دوامێژوو ، چونکە تواناکانی داهێنان کۆتای نەهاتوە هێشتا ، ئەوە مێژوی ئەدەبە وەك مێژویەکی سیماتیکی ، چونکە هلموت بیتریکونی پێشنیاری ئەم مێژووەی کرد بۆئەدەب وەك مێژوی خەون و ئارەزوەکان و نمونە سەرەتاییە یۆنغیەکان بەپێی ڕوانگەی ڕەوانبێژی یۆنانیەکۆنەکان . ناتوانین لێرەدا هەڵوێستی سیماتیکی فەرەنسی بیرنەخەینەوە کەوا بانگەشەی مێژویەکی ترئەکات کەوا مێژوی خەیاڵگەی شیعریە و بەپشکنینەکانی غاستۆن باشلاردەستی پێکرد . ئەوە ئاشکرایە کەوا باشلار زۆرنزیکە لەتیۆری شیعری ڕۆمانتیکی و سوریالیەوە . بەلاّم بۆلیت وای دائەنا کەوا شۆڕشی باشلار وەك ئەو کودەتا کۆپەرنیکۆسیە بوو لەفەلەکناسیدا ڕویدا .. پێش ئەو هۆشیاری ، لانی کەم لەبواری ڕەخنەدا لەسەر بنەمای شیکردنەوەی دەرونی دروست نەبو بو، یان هۆشیاریەکی مارکسیانە نەبوو . ئەو کەمتر ماتریالیست بوو لەنێوان هەموو شتەکەینونەییەکاندا . پێویست بوو ئەم هۆشیاریە ڕێك لەلایەنە نامادیەکەیەوە بگیرێت ،هەروەها دەڵێت دوای تێگەیشتنی باشلارجیهانی هۆشیاری گۆڕاو لەئەنجامیشدا : جیهانی شیعرو ئەدەب . باشلارگەورەترین دۆزینەوەی کرد لەژیانی زهنیدا دوای فرۆید. بەڵام ڕێگەیەکی تری هەڵبژارد تەواو جیاواز بوو لەڕێگە نەمساییەکە .

ئەوەبوو لایەنگرەکانی باشلار پێیان وابوو کەوا دەیەکانی ئەم دواییەی سەدەی بیستەم بۆئەو دەبێت . بائێستا بپرسین : ئایاشتێکی گونجاوە ئەوشتەی وابەمێژووی خەیاڵگەی شیعری ناویان ناوە کە بەلای باشلاری دیاردە ناسی بەناوبانگەوە چەندوێنەیەکی دیاری کراوە لەحاڵەتی بەردەوامی و لێکجیابونەوەدان لەنێوان خۆیاندا ؟ لەوانەیە لێرەشدا هەمان پرەنسیپ شتەکان بباتە ڕێوە کەوا لەمێژووی کارە ئەدەبیە مەزنەکاندا ڕوبەڕوی بوینەوە ، ئەم نمونە زۆرانە بواری ئەوەمان ئەداتێ کەبڵێین دەکرێت و بەڵکو زۆر پێویستیشە مێژوویەك بۆئەدەب هەبێت ، وەك (مێژویەکی تایبەت) کەهەووئەو دارشتنانە مافی ئامادەبونیان هەبێت تیایدا کەوا جەخت لەسەر جیاکاری ئەدەب ئەکەنەوە کەوا ناکرێت ببێتە پاشکۆیەکی مێژوو ، بەڵکو هاوبەشێکیەتی بە هەمان ئەو ماف و تایبەتمەندیانەوە وا مێژوو هەیەتی .

ئەم بابەتە لەم سایتەوە وەرگیراوە (iraqstory.com) عەدنان موبارەك وەری گێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی و لە دەقەعەرەبیەکەیەوە کراوەتە کوردی .

- / ژنە لێکۆڵیارێکی پۆڵەندیە.

ناوەڕۆك :-

چەند وشەیەك لەبری پێشەكی
لەمۆدێرنەو پاش مۆدێرنەدا : چارەنوسەكانی مۆدێرنە .... ئالان تۆرین
ئەفسانەكانی جیهانی مۆدێرن ....میرسی ئیلیاد
ئەریك فرۆم : بەرەو بەمەدەنی كردنی تەكنۆلۆجیا .... زوقان قرقوت
ئسولێیەت وەك ئەوەی ئەمڕۆ هەیە »
ڕاكردنە لەواقع یان بەرگری كردنە لەشوناس ؟............. نەسر حامد ئەبو زەید
تاریك خوازەكان لەبازنەی شەرێكی دۆڕاودا ....هاشم صالح
دیاردەی فەندە مینتالێزم و ئیشكالیەتەكانی..
گفتوگۆی هاشم سالەح لەگەڵ محمد ئارگۆن

دەربارەی وەرگێرانی ئەدەب .... میلان كۆندیرا
گەڕانەوە بۆپرسیارەكەی ڕۆلان بارت : مێژوو یان ئەدەب ....ماریا یانیۆن

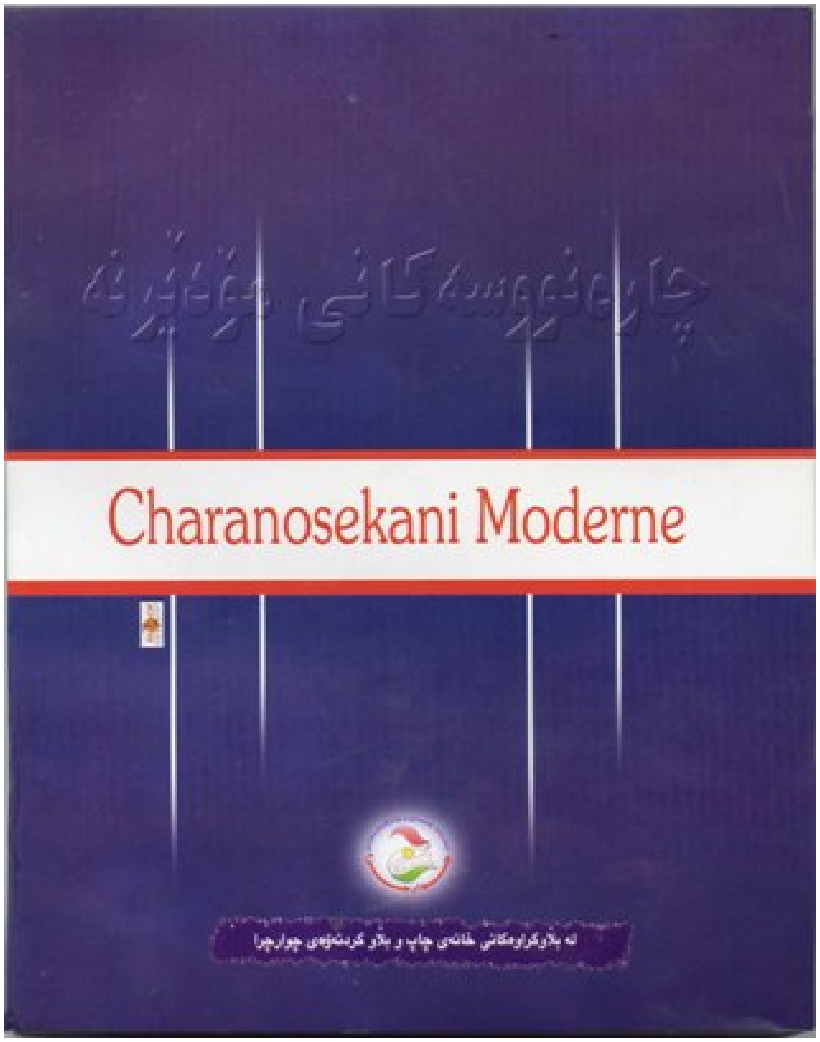
چارەنووسەکانی مۆدێرنە
Charanosekani Moderne